

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΕΤΟΣ ΙΣΤ'.

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1953

ΑΡΙΘ. 137

ΤΟ ΜΗΝΥΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΟΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗΝ ΜΑΣ

Ἡ ἐποχή μας, τῆς ὁποίας σκιαγραφίαν θὰ παραθέσω, προχωρῶν εἰς τὴν μελέτην μου, εἶναι μίᾳ ἐποχῇ κρίσεως πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς καὶ χαρακτηρίζεται ἀπὸ μίαν ἔντονον λυτρωτικὴν ἀγωνίαν.

Διὰ τὴν ἔξοδον αὐτῆς ἀπὸ τὴν ἀγωνίαν τῆς ἔχουν μεγίστην σημασίαν τὰ μηνύματα, τὰ ὁποῖα μᾶς πέμπουν δύο ἀθάνατοι πηγαὶ ζωῆς καὶ πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ἀκτινοβολίας. Αὐταὶ εἶναι ἡ Ἑλληνικὴ Ἀκρόπολις καὶ ὁ Χριστιανικὸς Γολγοθᾶς.

Ἐγὼ θὰ ἀσχοληθῶ ἐνταῦθα μὲ τὸ ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιότητος μήνυμα, πρὸς τὴν ἐποχὴν μας.

★

Τὸ πρῶτον ἐρώτημα ἐν τῇ ἀναπτύξει τοῦ θεματός μου συνίσταται εἰς τὸ ἐξῆς: Τίνα σύνδεσμον ἡμποροῦν νὰ ἔχουν οἱ σύγχρονοι λαοὶ καὶ ἡ σύγχρονος ἐποχή μας μὲ τὴν Ἀρχαίαν Ἑλλάδα, ὥστε νὰ ἀπευθυνόμεθα καθε τὸσον πρὸς αὐτήν;

Ἐὰν τὸ ἐρώτημα αὐτὸ ἐνετοπίζετο εἰς μόνην τὴν σύγχρονον Ἑλλάδα, ἡ ἀπάντησις θὰ ἦτο πρόχειρος, ἡ ἐξῆς: Ἡ νεωτέρα Ἑλλὰς εἶναι μίᾳ ἱστορικῇ φάσει τῆς ὅλης Ἑλλάδος τῆς ἱστορίας, καὶ φυσικὸν εἶναι νὰ εὐρίσκειται εἰς διαρκῆ ἱστορικόν, δηλαδὴ φυλετικόν, ἔθνικόν, πνευματικόν καὶ πολιτιστικόν καθόλου, σύνδεσμον μὲ τὰς λοιπὰς περιόδους τοῦ βίου τῆς, κατ' ἐξοχὴν δὲ μὲ τὴν Ἀρχαίαν Ἑλλάδα, ἡ ὁποία εἶναι ἡ πρώτη-πρώτη φάσις τῆς ζωῆς τῆς, καθ' ἣν κατεβλήθησαν τὰ ἰλικά καὶ πνευματικὰ σπέρματα τῆς ὅλης Ἑλληνικῆς ἱστορικῆς ὑποστάσεως. Εἶναι λοι-

πὸν εὐνόητος ὁ διαρκῆς σύνδεσμος Νεωτέρας καὶ Ἀρχαίας Ἑλλάδος, δὲν ἐξαρτᾶται δὲ κἂν ἀπὸ τὴν καλὴν μας θέλησιν νὰ παραδεχθῶμεν καὶ νὰ ἀναγνωρίσωμεν τὴν ὑπαρξίν τοῦ συνδέσμου αὐτοῦ, διότι τὴν συνειδησὶν τῆς ἱστορικῆς ταύτης συνεχείας καὶ συναφείας μᾶς τὴν ἐπιβάλλει ἡ διαρκῆς παρουσία τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ παρελθόντος εἰς τὸ ἑλληνικὸν παρὸν. Γλῶσσα, μνημεῖα τοῦ λόγου καὶ τῆς τέχνης, παραδόσεις καὶ ἥθη, νοοτροπία καὶ βίος καθόλου, ἀποτελοῦντα τοὺς ἀκρογωνιαίους λίθους τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ μας, εἶναι βαθύτατα ριζωμένα ἢ προέρχονται αὐτούσια ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Ἀρχαιότητα καὶ ἐπομένως κρατοῦν αἰωνίως ζωντανὸν τὸν σύνδεσμον Ἀρχαίας καὶ συγχρόνου Ἑλλάδος.

Δὲν πρόκειται ὅμως μόνον περὶ τοῦ καθαρῶς ἑλληνικοῦ αὐτοῦ φαινομένου. Τὸ φαινόμενον τῆς σχέσεως τῆς ἐποχῆς μας πρὸς τὸν Ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν Κόσμον εἶναι φαινόμενον, ἂν ὄχι πανανθρώπινον καὶ παγκόσμιον, πάντως φαινόμενον ὀλοκλήρου τοῦ λεγομένου Δυτικοῦ Κόσμου, τοῦ περιλαμβάνοντος τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀμερικὴν, καθὼς καὶ τὰ πολιτιστικὰ τῶν ἐξαρτήματα. Καὶ εἰς τὸ γενικὸν αὐτὸ πολιτιστικὸν φαινόμενον ἡ ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ παρέχει τὴν ἐξῆς ἐρμηνείαν:

Ἐὐρωπαϊκὸς (καὶ ὁ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασίν του προελθὼν πολιτισμὸς τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς) ἀποτελοῦν μίαν πνευματικὴν Ἐνότητα, ἓνα ἐνιαῖον κύκλον

πολιτισμοῦ, τὸν ὁποῖον ὀνομάζομεν «ἐλληνογενῆ» ἢ «ἐλληνοκεντρικόν», διότι ὡς κέντρον ἔχει τὴν Ἑλληνικὴν Ἰδέαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὡς μίαν κεντρικὴν πίστιν τοῦ τὴν πίστιν εἰς τὸν Ἄνθρωπον καὶ εἰς τὴν ἐκπολιτιστικὴν καὶ ἑξανθρωπιστικὴν δύναμιν τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας. Ἡ αὐτὴ δὲ ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ διδάσκει, ὅτι κάθε Εὐρωπαϊκὴ ἀναγέννησις πολιτισμοῦ καὶ κάθε προσπάθεια ἀνοικοδομήσεως ἐκ τῆς τέφρας τῶν ἑρειπίων καὶ λυτρωτικὴ νοσταλγία, παρέχουσα διέξοδον εἰς βαθείας ἠθικὰς κρίσεις, φαινόμενα παρατηρούμενα καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν μας, συνδέεται καὶ μετὰ μίαν νέαν ἐπιστροφὴν τῶν Εὐρωπαίων πρὸς τὸν ἀνθρωποπλάστην ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ μετὰ μίαν ἀνανέωσιν τοῦ πνευματικοῦ συνδέσμου τῆς νεωτέρας ἐποχῆς μετὰ τὴν Ἀρχαιότητα.

★

Τὸ ἐπόμενον ἐρώτημα τοῦ θεματός μας ἀναφέρεται εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἰδέαν τοῦ Ἀνθρώπου καὶ τὴν συναφὴ πρὸς αὐτὴν Ἰδέαν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς παιδείας. Πρὸς τὰς δύο ταύτας ἰδέας στρέφομεν ἀμέσως τὸν λόγον.

Οἱ Ἕλληνες ἔχουν συνδέσει τὴν ἱστορικὴν των ὑπαρξιν μετὰ μίαν μεγάλην ἀνακάλυψιν καὶ ἀποκάλυψιν: τὴν ἀποκάλυψιν τῆς Μορφῆς τοῦ Ἀνθρώπου, ἢ ὁποία πρὸ τῶν Ἑλλήνων ἦτο ἄγνωστος εἰς τὸν κόσμον. Ἀνθρώπους πολλοὺς ἔβλεπον βεβαίως καὶ οἱ σύγχρονοι τῶν Ἑλλήνων Ἀνατολίται. Ἀλλὰ τοὺς ἔβλεπον ὡς ἀδιαιρέτους ἀλλήλων, ἀνελευθέρας, συγκεχυμένας μονάδας, ὡς παίγνια τῶν ἀλληλοσυγκρουομένων συμφερόντων, δούλους ἀπροσίτων μοναρχῶν. Ἀπὸ τὸ χάος αὐτὸ τῶν πολλῶν καὶ συγκεχυμένων ἀνθρώπων, οἱ Ἀνατολικοὶ λαοὶ δὲν ἠμποροῦσαν νὰ ἀναχθῶν διὰ λογικῆς ἀφαιρέσεως εἰς τὸ Ἐν, εἰς τὸν Ἐνα Ἄνθρωπον. Δὲν ἠμποροῦσεν ἡ ψυχὴ των νὰ συλλάβῃ καὶ νὰ πλάσῃ τὴν ἐνιαίαν *Μορφήν* «Ἀνθρώπου». Ὁ νοῦς των δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ μορφώσῃ τὴν ἐνωίαν «Ἀνθρώπου».

Διότι οἱ Ἀνατολίται δὲν εἶχον αὐτὸ, ποῦ φύσει εἶχον οἱ Ἕλληνες: τὸ περίφημον *πλαστικὸν βλέμμα*, τὸ μάτι τὸ ἱκανὸν νὰ περισκοπῇ καὶ νὰ συνθέτῃ δι' ἀμέσου

ἐποπτείας καὶ βιώσεως μορφικὰ σύνολα. Αὐτὴ ἢ πρὸς συνοπτικὴν θεὰν ἱκανότης τῶν Ἑλλήνων εἶναι ἡ ἰδιότης των ἐκεῖνη ἢ ἔμφυτος, ἢ ὁποία τοὺς ἐβοήθησε νὰ ὑψῶνται δι' ἀμέσου, γοργῆς ψυχικῆς ἐνεργείας καὶ κινήσεως ἀπὸ τὰ πολλὰ εἰς τὸ Ἐν, ἀπὸ τὴν πολλότητα εἰς τὴν ἐνότητα, ἀπὸ τὴν ἐμπειρίαν τῆς ζωῆς εἰς τὴν θεωρίαν καὶ τὴν θέαν τῆς κινουμένης ψυχῆς. Οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς εἶχον ἐμπειρικὸν βλέμμα καὶ μετὰ αὐτὸ, παρὰ τὰς ἄλλας τεχνικὰς-ὕλικας προόδους των, ἔφθασαν μόνον εἰς μίαν προεπιστημονικὴν βαθμίδα ἀντιμετωπίσεως τῶν προβλημάτων τῆς φύσεως καὶ τῆς ζωῆς. Ἡ σκέψις των ἔμεινε οὐσιαστικὰ ἐμπειρικὴ καὶ ἡ ζωὴ των κομματιασμένη καὶ καθηλωμένη μόνον εἰς τὸ πρακτικὸν καὶ τὸ ὠφέλιμον.

Ἐκ τῶν μορφῶν, τὰς ὁποίας συνέλαβε τὸ πλαστικὸν βλέμμα τῶν Ἑλλήνων μία ἐπιβάλλεται κυριαρχικὴ, ὡς ἄλλη μορφή τοῦ Διὸς εἰς τὸ Πάνθεον τοῦ Ὀλύμπου! Εἶναι ἡ *Μορφή τοῦ Ἀνθρώπου*, ὡς ὄντος κοινωνικοῦ ἢ «πολιτικοῦ», ὅπως προετίμων νὰ λέγουν οἱ Ἕλληνες, δημιουργήσαντος διὰ τῆς συνεργασίας μετὰ τοὺς ἄλλους συνανθρώπους καὶ συμπόλιτας ἐντός των κόλπων τῆς πολιτικῆς κοινωνίας ἐξημερωμένου τρόπου βίου καὶ πολιτισμῶν. Ἡ Ἰδέα τοῦ Ἀνθρώπου καὶ ἡ Ἰδέα τοῦ ὄντως ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ εἶναι τὸ περιεχόμενον τοῦ αἰωνίου μηνύματος τοῦ Κλασσικοῦ Ἑλληνισμοῦ πρὸς πᾶσαν ἱστορικὴν ἐποχὴν, κατ' ἐξοχὴν δὲ τὴν ἰδικὴν μας, ὑπὸ τὴν σύγχρονον μεταπολεμικὴν τῆς διαμόρφωσιν!

★

Ἀλλὰ ποία εἶναι αὐτὴ ἡ Ἰδέα τοῦ Ἀνθρώπου κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῶν Ἑλλήνων;

Ὁ Ἄνθρωπος τῶν Ἑλλήνων, πρῶτον δὲν ταυτίζεται μετὰ τὸ «ἄτομον» τῆς νεωτέρας ἀτομοκρατικῆς θεωρίας. Ἄλλο ἄτομον καὶ ἄλλο ἄνθρωπος. Τὸ ἄτομον ἐμφορεῖται ποταποῦ ἐγωϊσμοῦ, ὁ ὁποῖος δὲν τὸ ἀφίνει νὰ συναισθανθῇ ἑαυτὸ ὡς μέλος τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Τὸ ἄτομον ἀδυνατεῖ νὰ ἐνστερνισθῇ τὸ πνεῦμα τῆς κοινωνικότητος. Ἐπίσης ὁ ἄνθρωπος τῶν Ἑλλήνων δὲν ἔχει τίποτε τὸ κοινόν

μέ τὸν ἄνθρωπον, τὸν εὐρισκόμενον ἐκτὸς τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, τὸν «ἄπολι», ἢ καὶ τὸν «κοσμοπολίτην». Εἶναι ἀληθές, ὅτι κοσμοπολιτικαὶ δοξασίαι δὲν ἔλειψαν ἀπὸ τοῦς Ἑλληνας. Ἄλλ' αἱ γινώσκον συναφεῖς τάσεις τῶν Ἑλλήνων Σοφιστῶν, τῶν Κυνικῶν καὶ τῶν Στωϊκῶν ἀποτελοῦν ἀσήμαντον ἀπόκλισιν ἀπὸ τῆς γενικῶς κρατούσης Ἑλληνικῆς περὶ Ἀνθρώπου ἀντιλήψεως.

Ἀνθρωπος κατὰ τοὺς Ἑλληνας, ἰδίως τῶν κλασσικῶν χρόνων τῆς ἀκμῆς, εἶναι ὁ ἐντεταγμένος μέσα εἰς τὸ πλαίσιον τῆς πολιτικῆς κοινωνίας καὶ ἀποτελῶν ὄργανικὸν αὐτῆς μέλος «**πολίτης-ἄνθρωπος**». Ἀνθρώπον ἀρριζῶτον, ἔξω τόπου καὶ συμπολιτῶν-συνανθρώπων, οὐδέποτε ἐνόησαν οἱ Ἕλληνες. Τοῦναντίον οὗτοι εἶχον ζωηροτάτην συναίσθησιν καὶ ἐπίγνωσιν τῶν ἀκαταλύτων φυσικῶν, πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν δεσμῶν, πού συνδέουν κάθε ἄνθρωπον, τόσον μὲ τὸ ἔδαφος καὶ τὴν φύσιν τῆς πατρίδος του, ὅσον καὶ μὲ τοὺς εἰς τὸ ἴδιον ἔδαφος ζῶντας καὶ εἰς τὴν ἐνιαίαν ἠθικοπολιτικὴν ἀτμόσφαιραν καὶ κοινωνίαν δρῶντας καὶ ὑπὸ διαρκῆ ἀλληλεπίδρασιν διατελοῦντας συνανθρώπους του. Ἐντὸς δὲ αὐτῆς τῆς πολιτικοκοινωνικῆς ἀτμοσφαιρας ὑποχωρεῖ καὶ ἀφανίζεται τὸ ἐγωϊστικὸν ἄτομον καὶ ἀντ' αὐτοῦ διαμορφώνεται ὁ πολιτικὸς ἄνθρωπος, διότι ἡ «πόλις», τὸ ἰδιότυπον αὐτὸ ἀρχαῖον κράτος, ἦτο ἢ κοιτίς τῆς ὁμαδικῆς ζωῆς καὶ ἡ ἐγγύτης διὰ τὴν διατήρησιν καὶ συνέχισιν τῆς.

Ἐντὸς τῆς πολιτικῆς κοινότητος τῶν κλασσικῶν χρόνων ἦτο ἀδύνατον νὰ ξεχωρισθῇ ὁ πολίτης ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον. Ὁ Ἀριστοτέλης μάλιστα τονίζει εἰς τὰ «Πολιτικά» του, ὅτι ἡ πολιτικὴ ιδιότης τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ ιδιότης ἐκείνη, πού θεμελιώνει τὸν ἀνθρωπισμὸν του, δηλαδὴ τὴν ἀνθρωπίνην ιδιότητά του: «καὶ πρότερον δὴ τῆ φύσει πόλις ἢ οἰκία ἢ ἕκαστος ἡμῶν ἐστὶ τὸ γὰρ ὅλον πρότερον ἀναγκαῖον εἶναι τοῦ μέρους». Τὸ ὅλον, δηλαδὴ ἡ πόλις, κατ' ἀνάγκην προηγείται τοῦ μέρους, ἢτοι ἐκάστης οἰκογενείας ἢ ἐκάστου ἐπὶ μέρους πολίτου. Προϋπόθεσις τῆς ὑπάρξεως ἀνθρώπου, τῷ ὄντι ἀνθρώπου, δηλα-

δὴ δημιουργοῦ ἀνωτέρων ἀξιῶν τῆς ζωῆς, αἱ ὁποῖαι διακρίνουν τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τοῦ κτήνους, εἶναι ἡ πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ του συμβίωσις ἐντὸς τοῦ ὀργανωμένου ἀνθρωπίνου συνόλου τῆς «πόλεως».

Τὸ χωρίον τοῦ Ἀριστοτέλους μάς βοηθεῖ νὰ μεταβῶμεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἄλλης ἀνωτέρω ὑποτυπωθείσης Ἑλληνικῆς Ἰδέας, τῆς **Ἰδέας τοῦ πολιτισμοῦ**. Ὁ πολιτισμὸς εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις, ὑλικὰς, ἠθικὰς, πνευματικὰς-καλλιτεχνικὰς, εἶναι προῖον καὶ δημιουργημα τοῦ παιδαγωγικοῦ κοινωνικοῦ φαινομένου τῆς ζωῆς, ἦτοι τῆς ἀμοιβαίας παιδαγωγικῆς ἐν εὐρυτάτῃ ἐννοίᾳ ἀλληλεπιδράσεως τῶν ἀνθρώπων ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς πολιτικῆς κοινότητος.

Οἱ Ἕλληνες, πρῶτοι εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς μορφώσεως, εἶδον τὸν Ἀνθρώπον ὡς φορέα τοῦ παιδαγωγικοῦ φαινομένου, τοῦ δημιουργοῦντος τὸν πολιτισμὸν. Μὲ ἄλλας λέξεις εἶδον τὸν πολιτισμὸν ὡς γέννημα τῆς παιδείας καὶ ἐταῦτισαν τὸν ἄξιον τοῦ ἀνθρώπου πολιτισμὸν μὲ τὴν παιδείαν. Εἰς τὸ διάχυτον δῆμος παιδαγωγικὸν καὶ πολιτιστικὸν ἅμα φαινόμενον ἔκαμαν οἱ Ἕλληνες μίαν βαθεῖαν καὶ ἀσφαλῆ **διατομήν**. Διέκριναν τὴν ὑλικὴν περιοχὴν τοῦ πολιτισμοῦ ἀπὸ τὴν ἠθικοπνευματικὴν περιοχὴν του. Διέστειλαν τὸ «ζῆν» ἀπὸ τὸ «εὖ ζῆν» καὶ τὰ πρωτεῖα ἀπέδωκαν εἰς τὸ δεύτερον, τὸ ἐναρέτως καὶ σωφρόνως ζῆν. Ἐτίμησαν μὲ τὴν περιφίσημον ἐννοιαν τῆς «καλοκαγαθίας» τὸ φυσικὸν καὶ τὸ ψυχικὸν κάλλος εἰς τὴν θαυμαστὴν ἀρμονίαν των, ἀλλ' εἰς τὴν κορυφὴν τῆς ἀξιολογικῆς πυραμίδος, τὴν ὁποίαν ὑψωσεν ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, ἔταξαν τὴν **Ἰδέαν τοῦ Ἀγαθοῦ**.

Ἡ ἐπικρατεστέρα⁽¹⁾ ἑλληνικὴ θεωρία περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς γενέσεως τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ⁽²⁾ θεωρεῖ τὸ πολι-

(1) Πλὴν ταύτης, ὑπάρχει καὶ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετος πρὸς αὐτὴν ἑλληνικὴ διδασκαλία περὶ πολιτισμοῦ, ἐκτιθεμένη εἰς τὸν ἐν τοῖς «Ἔργοις» τοῦ Ἡσιόδου μῦθον περὶ τῶν ἀνθρωπίνων γενῶν.

(2) Βασικὰ κείμενα, ἐκθέτοντα τὰς κυρίας ἰδέας αὐτῆς τῆς περὶ πολιτισμοῦ ἑλληνικῆς διδασκαλίας, εἶναι: 1) Ὁ «Προμηθεὺς δεσμώτης» τοῦ Αἰσχύλου, 2) ὁ

τιστικὸν φαινόμενον ὡς φαινόμενον προοδευτικῆς ἀνεξίξεως ἀπὸ ἀτελεστέρων μορφῶν ζωῆς πρὸς τελειότερας, ἀπὸ τοῦ συγκεχυμένου, τοῦ «πεφρυμένου» καὶ «θηριώδους» βίου πρὸς τὴν «ἡμέρωσιν» καὶ τὸν ἔξανθρωπισμὸν τοῦ Ἀνθρώπου. Τῶν πρώτων ἀγαθῶν ἢ γνῶσις καὶ ἢ ἀπόκτησις ὀφείλεται κατὰ τὸν σχετικὸν ἑλληνικὸν περὶ πολιτισμοῦ μῦθον, εἴτε εἰς δωρεὰν τῶν εὐεργετῶν τῆς ἀνθρωπότητος θεῶν (Διός, Ἡφαίστου, Ἀθηνᾶς, Προμηθέως), εἴτε εἰς τὴν ἀνακάλυψιν καὶ «εὐρεσιν» τῶν ἀγαθῶν ὑπὸ ἐφυῶν εὐρετῶν (ὡς λ.χ. ὁ Παλαμήδης). Ἡ διάδοσις ὅμως τῶν ἀγαθῶν τούτων εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἢ τελειοποιήσις αὐτῶν ὀφείλεται εἰς τὴν ἀμοιβαίαν διδασκαλίαν καὶ διαπαιδαγωγίαν τῶν ἀνθρώπων.

Τοιοιουτρόπως ὁ ἄνθρωπος κατέκτησε βαθμηδὸν πρῶτον μὲν τὸν πολιτισμὸν τῶν ὕλικῶν χρεωδῶν τῆς ζωῆς. Τοῦτο εἶναι τὸ ἐν σκέλος τοῦ πολιτισμοῦ, ἢ «κατασκευὴ τοῦ βίου», ὁ ὕλικός καὶ τεχνικός πολιτισμός, ὅπως λέγομεν σήμερον. Ἐπειδὴ ὅμως ἢ πλευρὰ αὐτῆ τοῦ πολιτισμοῦ δὲν ἐστάθη ἱκανὴ νὰ ἀποσοβῆσῃ τὰς «ἀλληλοφθορίας» τῶν ἀνθρώπων, ἦτοι τὴν ἀλληλοεξόντωσιν αὐτῶν, νὰ ἐξασφάλισῃ τὴν κατὰ τῶν στοιχείων τῆς φύσεως καὶ κατὰ τῶν ἀγρίων θηρίων ἄμυναν καὶ νὰ ὀδηγήσῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς ὄντως ἡμερώτερον καὶ ἀνθρωπινώτερον βίον, ἐζήτησεν ὁ ἄνθρωπος θεῖα ἐπινεύσει τὸν πολιτισμὸν τῆς ἠθικοπολιτικῆς κοινωνικότητος, ἀπέκτησε τὴν «πολιτικὴν τέχνην», συνέτηξε πολιτικὰς κοινότητας καὶ ἐντὸς αὐτῶν ἐμόρφωσε

μῦθος τοῦ Πρωταγόρου εἰς τὸν δμώνυμον διάλογον τοῦ Πλάτωνος, 3) τὸ περίφημον στάσιμον τῆς «Ἀντιγόνης» τοῦ Σοφοκλέους περὶ τῶν ἐπιτευγμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ 4) τὸ ἀπολεσθὲν ἔργον τοῦ Δημοκρίτου «Μικρὸς διάκοσμος», ὡς ἀναπαριστῶμεν αὐτὸ ἐκ τῶν ἐπιδράσεών του ἐπὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ Διοδώρου (Α' βιβλ.). Πρῶτ. καὶ τὸν Ὀμηρ. "Υμν. XX καὶ τὰ ἀποσπάσματα Σοφοκλ. ὑπ' ἀρ. 379 καὶ Εὐριπ. 582. Βλέπε πλείονα εἰς τὰ ἄρθρα ἡμῶν εἰς τὸ περιοδ. «Ἡλιος» ἐ. ἔ. ὑπὸ τὸν τίτλον α) Τὸ διάχυτον φαινόμενον τῆς ἀγωγῆς εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον τῶν ἀνθρώπων καὶ β) Παιδεία καὶ μόρφωσις ὑπὸ τὸ φῶς τῶν Ἑλλήνων.

πνευματικὰς, ἠθικὰς καὶ καλλιτεχνικὰς ἀξίας. Ἐζήτησε διὰ τοῦ Λόγου τὸ Ἀληθές, συνέλαβε διὰ τῆς αἰσθητικῆς βιώσεως τὴν ἀξίαν τοῦ Ὠραίου, τοῦ Καλοῦ, ὡς ἔλεγον οἱ Ἕλληνες, καὶ ὑψώθη εἰς τὴν Ἰδέαν τοῦ Ἀγαθοῦ. Αἱ τρεῖς αὐταί, κατ' ἐξοχὴν Ἑλληνικαὶ Ἰδέαι, τὸ Ἀληθές, τὸ Καλόν, τὸ Ἀγαθόν, συνέθεσαν τὸν ἰδεολογικὸν φωτιστέφανον, ὁ ὁποῖος ἐπλασιώσε καὶ διεκόσμησε τὴν Μορφὴν τοῦ Ἀνθρώπου.

Μὲ τὰς νέας αὐτὰς πολιτιστικὰς κατακτήσεις, αἱ ὁποῖαι κατέστησαν δυνατὰ μόνον ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς συντεταγμένης πολιτικῆς κοινωνίας, ὁ πολιτισμός, κατὰ τὴν αὐτὴν ἑλληνικὴν ἀντίληψιν, ἐξετάθη πέραν τῆς «κατασκευῆς τοῦ βίου» εἰς τὴν «ἡμέρωσιν», τὴν ἀληθῶς ἀνταξίαν τοῦ Ἀνθρώπου πολιτιστικὴν βαθμίδα. Αὐτὴ δὲ εἶναι ἢ περιοχὴ τοῦ ἠθικοῦ καὶ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ. Ἰδοὺ ἢ ἑλληνικὴ παιδεία! Ἐνῶ ὁ ὕλικός πολιτισμός ἐξασφαλίζει κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἀντίληψιν τὸ ζῆν, ἀπλῶς ἢ ἀνέτως, ὁ ἠθικοπνευματικός πολιτισμός, ἢ παιδεία, χαρίζει τὸ εὖ ζῆν, δηλαδή τὸ κατ' ἄνθρωπον καὶ ἀνταξίως τοῦ Ἀνθρώπου ζῆν.

Μὲ αὐτὴν τὴν διάκρισιν, τὴν ὁποίαν, ἀντιπροσωπευτικώτερον παντὸς ἄλλου Ἑλληνος Κλασσικοῦ, ἐξέφρασεν ὁ θεῖος Πλάτων, τὸ διάχυτον παιδαγωγικὸν φαινόμενον τοῦ κοινωικοῦ βίου ἔλαβεν ἅπαξ διὰ παντὸς τὴν μόνην ὀρθὴν ἀξιολόγησιν καὶ διάταξιν. Παιδείαν κατὰ τὴν πλατωνικὴν καὶ ἑλληνικὴν ἀντίληψιν ἀποτελοῦν ὄχι ὄλαι αἱ ἐκδηλώσεις τοῦ παιδαγωγικοῦ καὶ πολιτιστικοῦ φαινομένου, ἀλλὰ μόνον ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι κáμνουν τὸν ἄνθρωπον περισσότερον ἄνθρωπον ἀπὸ ὅ,τι εἶναι. Ἐκεῖναι, πού προάγουν καὶ βελτιώνουν τὴν πολιτικὴν καὶ ἀνθρωπίνην οὐσίαν του. Ἡ Ἑλληνικὴ Παιδεία δὲν δύναται νὰ νοηθῇ ἄλλως, παρὰ μόνον ὡς πολιτικὴ καὶ ἀνθρωπιστικὴ παιδεία. Κράτος, νομοθεσία, λογοτεχνία, θέατρον, τέχνη, πνευματικὸς βίος ἐν γένει εἶναι ἀδιανόητα κατὰ τοὺς Ἕλληνας ἄνευ τοῦ παιδευτικοῦ καὶ ἔξανθρωπιστικοῦ γνωριστικοῦ.

Ἀκόμη καὶ ἢ ἀσκησις τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἐπαγγέλματος εἶναι συνημμένη μὲ αὐτὴν τὴν παιδευτικὴν τοῦ ἀνθρώπου λει-

τουργίαν τοῦ πολιτισμοῦ. Εἰς τοὺς «Νόμους» τοῦ Πλάτωνος γίνεται διάκρισις μεταξὺ τοῦ ἐπιστήμονος ἱατροῦ, τοῦ «ἐλευθέρου καὶ τῶν ἐλευθέρων ἀνθρώπων» ἱατροῦ, ἀφ' ἑνός, καὶ τοῦ ἐμπειρικοῦ ἢ «δουλικοῦ» ἱατροῦ τῶν δούλων ἀφ' ἑτέρου. Συνίσταται δὲ ἡ μεταξὺ αὐτῶν διαφορὰ εἰς τοῦτο: ὅτι ὁ πρῶτος, ὁ ἐπιστήμων ἱατρός, δὲν ἀρκεῖται, ὡς ὁ δεύτερος, εἰς τὴν ὑπόδειξιν τῶν ὀριζόμενων θεραπευτικῶν τῆς ἀσθενείας μέσων, ἀλλὰ «παιδεύει τὸν νοσοῦντα», δηλαδὴ τὸν διδάσκει καὶ τὸν διαπαιδαγωγεῖ ὑγιεινολογικῶς, τοῦ κάμνει μίαν γενικὴν ἱατρικὴν παιδείαν, παρέχων οὕτως εἰς τὸν ἀσθενῆ καὶ εἰς τὸ εὐρύτερον ἔν γένει κοινὸν τῶν μὴ εἰδικῶν καὶ μὴ ἱατρῶν ἔν εἶδος γενικῆς ἀνθρωπιστικῆς μορφώσεως.

Ὅπως βλέπομεν, ὁ Ἑλληνικὸς περὶ πολιτισμοῦ μῦθος εἶναι μία συμβολικὴ ἔκφρασις τοῦ πολιτιστικοῦ καὶ παιδευτικοῦ βιώματος τοῦ πνευματικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Εἶναι μία μυθικὴ αὐτοπαράστασις τῆς Ἑλληνικῆς πνευματικῆς φύσεως καὶ οὐσίας. Εἰς τὸ διάχυτον παιδαγωγικὸν φαινόμενον τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων οἱ Ἕλληνες διέκριναν καὶ διέστειλαν σαφῶς δύο τινά: ἀφ' ἑνός μὲν τὴν γενικὴν καὶ δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἐνδεδειγμένην πολιτικὴν, ἠθικὴν, πνευματικὴν καὶ καλλιτεχνικὴν μόρφωσιν καὶ αὐτὴν μόνον ὠνόμασαν παιδείαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν εἰδικὴν (ἐπιστημονικὴν ἢ πρακτικὴν) ἐπαγγελματικὴν μάθησιν, μὲ τὴν ὁποίαν ἐφοδιάζονται οἱ εἰδικοὶ ἐπιστήμονες ἢ πρακτικοὶ ἐπαγγελματίαι διὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς. Ἡ πρώτη, ἡ παιδεία, ἀπευθύνεται πρὸς τὸ ἔν τῷ ἀνθρώπῳ ἀνθρώπινον, πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ οὐσίαν καὶ ἐπιδιώκει τὴν βελτίωσιν καὶ τὸν ἔξανθρωπισμὸν τῆς. Ἡ δευτέρα, ἡ εἰδικὴ ἢ ἐπαγγελματικὴ μόρφωσις, σκοπεῖ νὰ διαπλάσῃ τὸν ἐπαγγελματίαν ἄνθρωπον καὶ νὰ τὸν καταστήσῃ ἱκανὸν νὰ ανταποκριθῆ εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ ἐπαγγέλματός του.

★

Ἐν τούτοις εἰς τὴν ἑλληνικὴν περὶ Ἀνθρώπου ἀντίληψιν ὑπῆρχεν ἔν *οὐσιῶδες κενόν*: τὸ κενὸν τῆς ἰδέας τῆς Ἀγάπης

καὶ τῆς Θυσίας, τὸ κενὸν τοῦ λύτρου ἀντὶ πολλῶν! Καὶ τὸ κενὸν τοῦτο ἐπλήρωσε τὸ κήρυγμα τοῦ Θεοανθρώπου, ὁ ὁποῖος τὴν Ἑλληνικὴν Μορφήν τοῦ πολίτου-ἀνθρώπου ἐξηνθρόπwsen ἔτι μᾶλλον μὲ τὰ γνωρίσματα τοῦ *Χριστιανοῦ Ἀνθρώπου*. Ὁ χριστιανικὸς ἀνθρωπισμὸς, ἔχων ὡς κεντρικὴν ἔννοιαν τὴν ἔννοιαν τοῦ Πλησίον καὶ τοῦ ἀδελφοῦ Ἀνθρώπου, καθηγίωσε τὴν ἑλληνικὴν «φιλανθρωπίαν» διὰ τῆς θυσίας τοῦ Ἰησοῦ, τοῦ δώσαντος ἑαυτὸν λύτρον ἀντὶ πολλῶν. Ἡ χριστιανικὴ *παναγάπη* παρεξεύχθη εἰς τὴν ἑλληνικὴν *παμπαιδείαν* καὶ διεπότισε τὸν ἑλληνικὸν ἀνθρωπισμὸν μὲ χυμοὺς ἀφάτου πραότητος καὶ καλωσύνης. Οὕτω δὲ διὰ τῆς ἀμοιβαίας αὐτῆς συμπληρώσεως, τῆς ὁποίας ἱστορικὴν πραγματοποίησιν ἀπέτελεσεν ὁ βίος τῆς χριστιανικῆς Ἑλλάδος, προεβλήθη εἰς τὸν Κόσμον τὸ ἀκατάλυτον καὶ αἰώνιον τοῦ *Ἑλληνοχριστιανικοῦ ἀνθρωπισμοῦ*, πρὸς τὸ ὁποῖον στρέφεται ἡ ἀγωνιώδης νοσταλγία τῆς τραγικῶς δοκιμαζομένης ἐποχῆς μας.

★

Αὐτὸ εἶναι τὸ πολῦτιμον μήνυμα, τὸ ὁποῖον ἡ Ἑλληνικὴ Ἀρχαιότης, ἡγιασμένη ὑπὸ τῆς χριστιανικῆς Ἰδέας, πέμπει πρὸς τὴν μεταπολεμικὴν Ἀνθρωπότητα. Εἶναι δὲ τὸ μήνυμα τοῦτο ἡ μόνη σωστικὴ λύτρωσις τοῦ συγχρόνου Κόσμου ἀπὸ τὴν ἀγωνίαν τῆς πολιτικῆς καὶ ἀνθρωπίνης δοκιμασίας του.

Πράγματι ὁ μεταπολεμικὸς Κόσμος παρέχει τὴν εἰκόνα ἑνὸς αὐτοδιασπομένου καὶ αὐτοκαταλυομένου ἐποχικοῦ πνεύματος, διανύοντος μίαν ἄνευ προηγουμένου ἠθικὴν κρίσιν. Σκιαγραφοῦμεν γοργῶς τὰς κυριωτέρας ἐκδηλώσεις τῆς κρίσεως ταύτης: Ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου κατήνησε «res», πρᾶγμα, ὁτὲ μὲν λακτιζόμενον δίκην ποδοσφαίρου μεταξὺ κοινωνικῶν ἀνταγωνισμῶν καὶ πολιτικῶν ἀντιθέσεων, ὁτὲ δὲ ὑποκείμενον εἰς συναλλαγὰς ἀθεμίτων συμφερόντων. Τὸ πνεῦμα τῆς φιλίας καὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης σπεύδει νὰ φυγαδευθῆ καὶ νὰ παραχωρήσῃ τὴν θέσιν του εἰς τὴν μισανθρωπίαν καὶ ἀπανθρωπίαν. Αἱ περὶ ἀνθρωπίνων «μαζῶν» καὶ

ομαδικῆς καὶ ἀγελαίας κινήτοποιήσεως καὶ πολιτικῆς ἐκμεταλλεύσεως αὐτῶν ἀντιλήψεις ἀπεργάζονται τὴν ἐξουθένωσιν τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος, εἰς τὴν ὁποῖαν ἐν τούτοις οὐδεὶς δύναται νὰ ἀρνηθῆ τὸ δικαίωμα νὰ ζῆσῃ, νὰ μορφωθῆ καὶ νὰ δημιουργήσῃ. Ἡ ἐξαντλητικὴ εἰδίκευσις καὶ ἡ στενωῶς ὀρθολογιστικὴ κατάταξις καὶ κατανομὴ τῆς ἐρεῦνης εἰς ἐπιμέρους περιοχάς, ὅσον καὶ ἂν ὑπαγορεύεται ἀπὸ τὴν ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης ἀδυναμίας ἀνάγκην καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν εὐσυνειδησίαν, τείνει νὰ ἀφανίσῃ τὸ ἐλληνικῆς προελεύσεως πνεῦμα τῆς γενικῆς θεωρήσεως τοῦ συνόλου καὶ τῆς φιλοσόφου θέσεως τῆς φύσεως καὶ τῆς ζωῆς. Ἡ μηχανὴ καὶ ἡ τεχνικὴ, παρὰ τὰς ὑπηρεσίας, ποῦ προσφέρει εἰς τὸν πολιτισμόν, ἔχει ὑποδουλώσει τὸν Ἄνθρωπον καὶ ἔχει μεταβάλλει αὐτὸν εἰς ἄπλοῦν καὶ ἄψυχον ἐργαλεῖον, χωρὶς πρωτοβουλίαν καὶ συνειδησιν τοῦ «τέλους», τοῦ γενικοῦ σκοποῦ, καὶ χωρὶς ἠθικὴν συναίσθησιν τῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν καθολικὴν εὐθύνην. Ἡ ἀγωγὴ, πλὴν ὀλίγων εὐτυχῶν ἐξαιρέσεων, βαθμηδὸν παραιτεῖται τῆς θεραπείας τῶν ἠθικῶν ἀρχῶν καὶ ἀξιῶν, ἀρκουμένη εἰς ἀπλὴν μετάδοσιν γνώσεων. Ἐκφεύγουσα δὲ ἀπὸ τὸν μορφωτικὸν καὶ ἀνθρωποπλαστικὸν δρόμον, τὸν ὁποῖον τῇ ὑπέδειξαν οἱ Ἕλληνες πρωτοπόροι τῆς παιδείας, ἀρχίζει νὰ συγχέῃ τὸ ἐξανθρωπιστικὸν ἔργον τῆς μετὰ τὸν ἄψυχον καὶ ἀνευ πνοῆς ἐπαγγελματισμόν, ὑπὲρ τοῦ ὁποῖου ἀκούονται πανταχόθεν ἠχηρὰ κηρύγματα ἐν ὀνόματι τοῦ δῆθεν ρεαλισμοῦ καὶ τοῦ συγχρονισμοῦ.

Ἡ Ἀνθρωπότης διανύει σήμερον μίαν περίοδον ἐντατικῆς καὶ πυρετώδους ὕλικῆς ἀνοικοδομήσεως καὶ ἀνασυγκροτήσεως ἀπὸ τὰ ἐκ τοῦ πολέμου ἐρείπια. Ἐν τούτοις οἱ πιστεύοντες εἰς τὸν Ἄνθρωπον τονίζουν ὁμοφώνως, ὅτι τὸ πρόβλημα τῆς ἀνορθώσεως ἐκ τῶν ἐρειπίων τῆς ἐξαετοῦς πολεμικῆς ἀνθρωποκτονίας καὶ ἀλληλοφθορίας δὲν ἀποτελοῦν μόνον αἱ ὑλικότεχνικαὶ μορφαὶ τῆς μεταπολεμικῆς ζωῆς, ἀλλ' ὁ βαθύτατος πληγὴς καὶ εἰς τὴν σύγχυσιν τῆς ἠθικῆς κρίσεως βυθισθεὶς Ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς μας!

Πρὸς ἀντιμέτωπισιν τῆς παγκοσμίου αὐτῆς συγχύσεως καὶ πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ μεταπολεμικοῦ Κόσμου εἰς βίον ἀντάξιον τοῦ Ἀνθρώπου, δὲν ὠφελοῦν μεταρρυθμιστικὰ ἡμίμετρα, μόνον οἰκονομικοκοινωνικῆς ἢ στενωῶς πολιτικῆς φύσεως. Ἐνδείκνυνται ριζικὰ μέτρα, θεραπεύοντα μὲν τὰς ὑλικὰς ἀνάγκας, κυρίως ὅμως ἀποβλέποντα εἰς τὴν ἀνόρθωσιν καὶ ἀναγέννησιν τοῦ ὅλου Ἀνθρώπου. Διὰ τοῦτο εἶναι χρέος ὅλων ἡμῶν, εἴτε θρησκευτικῶν εἴτε πολιτικῶν εἴτε πνευματικῶν εἴτε οἰκονομικῶν ἀνθρώπων, νὰ καταστήσωμεν συνειδητὰς καὶ νὰ κινήτοποιήσωμεν μὲ νέαν ὁρμὴν καὶ ζέσιν ὅλας ἐκεῖνας τὰς δεδοκιμασμένας δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι θὰ ἐξευγενίσουν καὶ θὰ ἐξωραίσουν πάλιν τὸν Ἄνθρωπον.

Εἰς τὴν κρίσιμον αὐτὴν ὥραν τῆς συγχρόνου τραγικότητος, τὸ ἰδανικὸν τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ ἀνθρωπισμοῦ, ὑπὸ τὴν σύγχρονον ἀναγέννησίν του, ἀποτελεῖ τὴν μόνην σωστικὴν καὶ ἀνταξίαν τοῦ Ἀνθρώπου ἀνακαινιστικὴν δύναμιν. Πέραν τοῦ ἰδανικοῦ τούτου, δὲν ὑπάρχει πλέον ἄλλος ἄλλος διὰ τὴν ἀνάπλασιν Ἀνθρώπων εἰς Ἀνθρώπους καὶ οὐδεὶς ἄλλος τρόπος ἀναστολῆς τοῦ ὑποβιβασμοῦ τῆς προσωπικότητος εἰς τὴν μορφὴν τῆς ἀνθρωπίνης μάξης καὶ τὴν πολτοποίησιν...

Ὡς μία εὐλαβὴς ἔκφρασις τῆς συγχρόνου ἀνθρωπιστικῆς νοσταλγίας ἐρχεται τὴν στιγμὴν αὐτὴν εἰς τὸν νοῦν καὶ τὰ χεῖλη μου μία γνησίως ἑλληνικὴ προσευχὴ πρὸς τὸν Πᾶνα καὶ ἄλλους θεοὺς, ποῦ θέτει ὁ Πλάτων εἰς τὸ στόμα τοῦ κορυφαίου ἀνθρωποπλάστου Σωκράτους εἰς τὸ τέλος τοῦ διαλόγου «Φαίδρου»:

«ὦ φίλε Πάν τε καὶ ἄλλοι ὅσοι τῆδε θεοί, δοίητέ μοι καλῶ γενέσθαι τάνδοθεν· ἔξωθεν δὲ ὅσα ἔχω τοῖς ἐντὸς εἶναι μοι φίλια· πλούσιον δὲ νομίζοιμι τὸν σοφόν· τὸ δὲ χρυσοῦ πλῆθος εἶη μοι ὅσον μήτε φέρειν μήτε ἄγειν δύναιτο ἄλλος ἢ ὁ σῶφρων».

ΚΩΝΣΤ. Ι. ΒΟΥΡΒΕΡΗΣ

Καθηγητῆς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς
τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Η ΤΕΧΝΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ(*)

Είναι προνόμιον και τιμή μου ή εύκαιρία, πού μου παρέχεται, να απευθυνθώ πρὸς τοὺς ἀναγνώστας τῶν «Ἀκτίων». Εἶναι γνωστὸν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἀναγνωστῶν τοῦ περιοδικικοῦ τούτου διὰ τὴν εὐημερίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Ἡ κατανόησις τῆς εὐθύνης, τὴν ὁποίαν ἔχετε ὡς συνεργάται ἐνὸς ἱεροῦ καὶ μεγάλου ἔργου, εἶναι κάτι τὸ χαρακτηριστικόν, κάτι τὸ ὁποῖον ἐνθαρρύνει ὅλους μας εἰς τὴν προσπάθειάν μας πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν κοινωνικῶν ἀναγκῶν τῆς ἐποχῆς μας. Καὶ εἶμαι εὐτυχῆς, διότι μου δίδεται ἡ εύκαιρία νὰ σὰς ἀνακοινώσω μερικὰς σχέσεις ἐν σχέσει πρὸς τὴν παλαιότεραν τῶν τεχνῶν—τὴν τέχνην τοῦ νὰ

βοηθῆ κανεὶς τοὺς ἄλλους εἰς τὴν ἀνάγκην των.

Ἡ ὑπόθεσις τῆς τέχνης αὐτῆς ἀνάγειται εἰς προϊστορικοὺς χρόνους. Ἐπάρχουν εἰς τὴν ἱστορίαν πολλὰ παραδείγματα περὶ τοῦ πῶς οἱ ἀρχαῖοι Ἑβραῖοι ὑπεχρεώοντο ἐκ τοῦ νόμου νὰ βοηθοῦν τὰς χήρας καὶ τὰ ὄρφανά. Ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς Καινῆς Διαθήκης ἡ ἀσύγκριτος παραβολὴ τοῦ καλοῦ Σαμαρείτου ἐχρησίμευσε ὡς ἓνα παγκόσμιον μάθημα περὶ τοῦ ποῖαι εἶναι αἱ ὑποχρεώσεις μας πρὸς τὸν πλησίον.

Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπομνήσω εἰς τὸν ἀναγνώστην τῶν «Ἀκτίων», ὅτι ἡ κινητήριος δύναμις διὰ τὰς πράξεις αὐτὰς τῆς ἀγάπης ὑπῆρξε καὶ θὰ μείνῃ πάντοτε ἡ κατανόησις ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι πατέρας μας καὶ οἱ ἄνθρωποι ἀδελφοί μας. Μόνον εἰς ἓνα τέτοιο ἔδαφος ἡμπορεῖ νὰ καλλιεργηθῇ ὁ σεβασμὸς τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος καὶ νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ τελειοποίησις ἐκάστου ἀνθρώπου ὡς σκοπὸς καθ' ἑαυτόν. Δὲν εἶναι ἐκκλησιαστικόν ὅτι εἰς τὰ φιλοσοφικὰ ἐκεῖνα συστήματα ὅπου ὁ ἄνθρωπος γίνεται ἓνα ἀπλοῦν ὄργανον πρὸς ἐπίτευξιν ἐνὸς ἐγωϊστικοῦ σκοποῦ, ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη ἀντικαθίσταται ἀπὸ τὸ σκληρὸ δόγμα ὅτι οἱ ἄνθρωποι πρέπει νὰ γίνωνται ἐργαλεῖα εἰς χεῖρας τῆς λεγομένης «ηγέτιδος τάξεως», ἡ ὁποία ἐν ὀνόματι κάποιου δικτάτορος τοὺς χρησιμοποιεῖ ὡς πῶνια πρὸς προαγωγὴν τῶν ἐγωϊστικῶν τῆς συμφερόντων. Ἐπὶ τῶν ταύτας συνθήκας ἡ ἀνθρωπίνη προσωπικότης ἐκημδενίζεται καὶ ὁ ἄνθρωπος θυσιάζεται διὰ νὰ ἰκανοποιηθῇ ἡ ἐπιθυμία κάποιου αὐθέντου, ὁ ὁποῖος καταπατεῖ τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου καὶ εἰρωνεύεται τὴν ἰδέαν τῆς πατρότητος τοῦ Θεοῦ.

(*) Ὁ Δόκτωρ Frank Watson, τοῦ ὁποῖου μὲ πολλὴν χαρὰν δημοσιεύουν αἱ «Ἀκτίνες» τὸ παρὸν ἄρθρον, εἶναι ἐπίτιμος καθηγητὴς τῆς Κοινωνιολογίας καὶ τῆς Κοινωνικῆς Προνοίας τοῦ Κολλεγίου τοῦ Haverford τῆς Πενσυλθανίας. Τέως Διευθυντὴς τῆς Σχολῆς Κοινωνικῆς Προνοίας τῆς Πενσυλθανίας ἐν Φιλαδελφείᾳ καὶ νῦν Διευθυντὴς τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐπιτροπῆς Χριστιανικῆς Διακονίας.

Ἡ ὀργάνωσις αὐτὴ ἀσχολεῖται μὲ περιπτώσεις προνοίας δι' ἄτομα καὶ οἰκογενεῖας ἀναφερομένας ὑπὸ τοῦ Κέντρου Προνοίας Ἀττικῆς καὶ ἄλλων ἐν Ἑλλάδι ὀργανώσεων, ἐφ' ὅσον ὑπάρχουν συγκεκριμένα πληροφορία περὶ τῶν περιπτώσεων αὐτῶν.

Ἡ ὀργάνωσις δίδει ἐπίσης μαθήματα κοινωνικῆς προνοίας εἰς ὅσας μαθητριάς τοῦ Ἀμερικανικοῦ κολλεγίου τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐπιθυμοῦν νὰ γίνουν κοινωνικαὶ ἐργάτιδες.

Ἐπάρχει κλιμάκιον τῆς ὀργανώσεως εἰς Θεσσαλονίκην, τὸ ὁποῖον δρᾷ ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Ἀμερικανικοῦ Κολλεγίου Θεσσαλονίκης. Ἡ ὄλη ἐργασία ὑποστηρίζεται ὑπὸ τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀμερικῆς, αἱ ὁποῖαι χρησιμοποιοῦν τὴν ὀργάνωσιν ὡς μέσον διοχετεύσεως τῆς ἀγάπης καὶ τῆς φροντίδος των διὰ τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην συνανθρώπων των εἰς τὸ ἔξωτερικόν.

Τὸ πεδῖον κοινωνικῆς προνοίας εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ἐπιστῆσῃ τὴν προσοχὴν σας εἶ-

ναί τόνον εὐρὺ ὥστε χρειάζεται κάποιον ξεκαθάρισμα καὶ λόγῳ τῆς ειδικότητος τοῦ θέματος κάποιον περιορισμόν. Σήμερον ὁ ὄρος κοινωνικὴ πρόνοια περιλαμβάνει τριῶν ειδῶν πεδία ἐνεργείας. Πρῶτον εἶναι ἡ ἐργασία, ἡ ὁποία γίνεται εἰς ἄτομα καὶ οἰκογενείας, γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα πρόνοια δι' εἰδικὰ περιπτώσεις. Εἰς αὐτὸ δὲ τὸ πεδίον θὰ περιορισθῶμεν εἰς τὸ ἄρθρον αὐτό. Κατόπιν εἶναι ἡ καθ' ὁμάδας μὲν ὁμορφωσις κοινωνικῶν ἐργασιῶν, ὅπου διάφορα ἄτομα συνέρχονται ὅταν τοὺς δίδεται ἡ εὐκαιρία δι' αὐτοαγωγίαν καὶ ψυχαγωγίαν. Τρίτον ἔχομεν τὸ πεδίον κοινωνικῆς προνοίας μὲ ἀντικειμενικὸν σκοπὸν ὄχι πλέον τὸ ἄτομον καθ' ἑαυτὸ ἀλλὰ τὴν κοινότητα. Ὅπως εἶναι ἡ προσπάθεια βελτιώσεως κατοικιῶν, ὑγιεινῶν συνθηκῶν, μορφώσεως καὶ ψυχαγωγίας μὲ σκοπὸν ὅπως ἀνυψωθῆ τὸ βιωτικὸν ἐπίπεδον δι' ὅλους, οὕτως ὥστε νὰ ὑπάρξῃ ἰσότης εὐκαιριῶν ἀναπτύξεως διὰ κάθε παιδί πού γεννᾶται, ὅσον ταπεινῆς κοινωνικῆς στάθμης καὶ ἂν εἶναι οἱ γονεῖς του. Αὐτὴ ἡ ἰσότης εὐκαιριῶν διὰ κάθε παιδί, πού εἶναι παιδί τοῦ κοινοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς, εἶναι τὸ πλέον ἀποτελεσματικὸν ὄπλον εἰς χεῖρας ἐνὸς μαχητικοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ ἐναντίον τοῦ δλοκλήρωτισμοῦ. Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Κυρίου διὰ τὰ μικρὰ παιδιά, τὰ ὁποῖα διέταξε ν' ἀφήσουν νὰ ἔλθουν κοντὰ Του, δὲν ἦτο κάτι ἄνευ σημασίας, διότι ὅπως ὁ ἴδιος εἶπε «αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν».

Ὅπως ἐγγράφη ἀνωτέρω ἡ ἀφορῶσα εἰς τὴν κοινωνικὴν πρόνοιαν δῶρα, ἄλλοτε μὲν εἶναι ἐπανορθωτικὴ, ἄλλοτε μορφωτικὴ καὶ ἄλλοτε προληπτικὴ, ἀλλὰ πάντοτε εἶναι ἐποικοδομητικὴ εἰς οἰονδήποτε πεδίον καὶ ἂν εὐρίσκειται.

Ὅπως εἶπα, ἐδῶ θὰ περιορισθῶμεν εἰς τὴν ἐποικοδομητικὴν προσπάθειαν, ἡ ὁποία γίνεται ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἄτομα καὶ τὰς οἰκογενείας. Εἶναι ἡ πρόνοια ειδικῶν περιπτώσεων. Ὁ τρόπος ἐργασίας εἰς αὐτὸν τὸν τομέα εἶναι ἀποτελεσματικὸν ἐτῶν δλοκλήρων μελέτης τῆς αὐξήσεως καὶ ἀναπτύξεως τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος ἀπὸ τῆς νηπιακῆς μέχρι τῆς γεροντικῆς ἡλικίας. Τὸ νὰ διαμορφώσῃ κανεὶς

τὸν ἑαυτὸν του εἰς μίαν ὄριμον ἀνθρωπίνην προσωπικότητα, δὲν εἶναι εὐκόλον ἔργον. Ἀλλὰ τὸ νὰ βοηθήσῃ ἄλλους νὰ ἐπιτύχουν αὐτὸν τὸν σκοπὸν εἶναι ἔργον τεράστιον εἰς τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ συμβάλουν μὲ ὄλην τὴν δύναμιν ἡ οἰκογένεια, τὸ σχολεῖον καὶ ἡ Ἐκκλησία καὶ νὰ εὐρίσκονται εἰς τὸ ἀνώτατον σημεῖον τῆς ἀποδόσεως τῶν ἐὰν πρόκειται νὰ ἐπιτευχθῆ ὁ σκοπὸς αὐτός. Ἐὰν αἱ τρεῖς αὐταὶ κοινωνικαὶ ὀργανώσεις ἐξεπλήρουν πάντοτε τὸ καθήκον τῶν δὲν θὰ ὑπῆρχε ἰσως ἀνάγκη νὰ γίνετα ἕκκειν τὸ ὁποῖον λέγομεν πρόνοια ειδικῶν περιπτώσεων. Ἀλλὰ, ἀλλοίμονον, εἰς τὸν ἀτελεῖ τοῦτον κόσμον συχνὰ δὲν τὸ ἐκπλήρουν. Τὸ κίνητρον διὰ νὰ βοηθήσῃ κανεὶς τοὺς ἄλλους πηγάζει, ὅπως εἶπομεν, ἀπὸ τὴν ἀγάπην διὰ τὸν πλησίον. Χωρὶς αὐτὴν τὰ πάντα εἶναι «χαλκὸς ἠχῶν ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον». Μόνον ἡ μέθοδος τῆς ἐκφράσεως τῆς ἀγάπης αὐτῆς μετεβλήθη ἀναλόγως τῆς αὐξήσεως τῆς γνώσεως περὶ τοῦ πῶς ἡμπορεῖ νὰ γίνῃ ἡ ἀγάπη αὐτὴ ἐποικοδομητικὴ εἰς μίαν μεταβαλλομένην κοινωνίαν. Μέθοδοι, αἱ ὁποῖαι ἡμπορεῖ νὰ εἶναι ἀποτελεσματικαὶ εἰς μίαν ἀπλῆν ἀγροτικὴν οἰκονομίαν ὅπου ὁ ἕνας γνωρίζει τὸν ἄλλον, ἡμπορεῖ νὰ ἀποτύχουν οἰκτρῶς εἰς μίαν πολὺπλοκὸν βιομηχανοποιημένην κοινωνίαν τῶν πόλεων. Πάντοτε πρέπει νὰ προσέχωμεν ἐὰν αἱ προσπάθειαι μας θὰ φέρουν ἀποτελέσματα. Ὁ πραγματικὸς χριστιανός, ὅπως ἕνας σοφὸς ἰατρός, δέχεται μετὰ χαρᾶς δλον τὸ φῶς τὸ ὁποῖον αἱ σύγχρονοι γνώσεις ἡμποροῦν νὰ τοῦ δώσουν, ἐὰν τοῦτο πρόκειται νὰ βοηθήσῃ τὴν πραγματικὴν προσπάθειαν του εἰς τὸ νὰ κάμῃ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν πραγματικότητα ἐπὶ τῆς γῆς.

★

Ἐνας ἀπὸ τοὺς καλύτερους ὁρισμοὺς τῆς προνοίας ειδικῶν περιπτώσεων εἶναι ὁ ἐξῆς: «Ἡ Πρόνοια ειδικῶν περιπτώσεων ἀποβλέπει εἰς τὴν συμπαράστασιν οἰκογενειῶν καὶ ἀτόμων διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἰκανότητα καὶ τὴν εὐκαιρίαν διὰ νὰ ζήσουν μίαν ἐπιτυχημένην προσωπικὴν ζωὴν καὶ μίαν χρήσιμον κοινωνικὴν τοιαύτην».

Ἐπιτρέψατέ μου νὰ ἐπιστήσω τὴν προ-

σοχήν σας ἐπὶ δύο σημείων τὰ ὁποῖα συνάγονται ἀπὸ τὸν ὀρισμὸν αὐτόν. Πρῶτον, τὸ πρόσωπον τὸ ὁποῖον βοηθοῦμεν πρέπει νὰ μένῃ ἐλεύθερον νὰ ρυθμίξῃ τὴν ζωὴν του συμφώνως πρὸς τὰς ὑπαρχούσας ἀνάγκας πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς προσωπικότητός του. Μόνον τότε ὁ βοηθούμενος θὰ ἠμπορῇ νὰ ζήσῃ μίαν ἐπιτυχημένην ζωὴν, ἡ ὁποία νὰ εἶναι συγχρόνως κοινωνικῶς χρήσιμος. Ὅλοι εἴμεθα μέλη τοῦ αὐτοῦ σώματος. Ποῖος εἶναι τόσοσος σοφὸς ὥστε νὰ ἐπιβάλλῃ ἓνα τρόπον ζωῆς πλεονεχρῆσιμον κοινωνικῶς ἀπὸ ἓνα ἄλλον; Ἐὰν δεχθῶμεν τὴν θεωρίαν αὐτὴν τότε δεχόμεθα τὴν ἀρχὴν τῆς αὐτοδιαθέσεως τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς οἰκογενείας.

Ἐνας σύγχρονος κοινωνικὸς ἐργάτης εἶπε πολὺ ὠραία ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου: «Κάθε οἰκογένεια εἰς μίαν κοινότητα, οἰαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ οἰκονομικὴ της κατάσταση, εἶναι μία εἰδικὴ περίπτωσις καὶ ὡς τοιαύτη δικαιούται εἰς τὸ νὰ τῆς δοθῇ ἡ εὐκαιρία ν' ἀναπτύξῃ τὸ ἀνώτατον ὄριον τῆς ἰκανότητός της».

Ἡ προσωπικὴ ἀνάπτυξις καὶ αἱ μεταβολαὶ τῆς προσωπικότητος εἶναι μία φυσικὴ λειτουργία. Πάν ὅ,τι ὁ κοινωνικὸς ἐργάτης καλεῖται νὰ κάμῃ εἶναι νὰ διευκολύνῃ τὴν λειτουργίαν αὐτὴν, ἀκριβῶς ὅπως ὁ ἰατρὸς θεραπεύει ἓνα ἄρρωστον ἀφαιρῶν δι' ἰατρικῶν, χειρουργικῶν ἢ ἄλλων μέσων ὅ,τιδήποτε ἴσταται ὡς ἐμπόδιον εἰς τὸν δρόμον τῆς φυσικῆς λειτουργίας, ἡ ὁποία εἶναι χαρακτηριστικὴ εἰς κάθε ζῶντα ὄργανισμὸν.

«Ἡ Πρόνοια δι' εἰδικὰς περιπτώσεις», γράφει ἓνας ἄλλος κοινωνικὸς ἐργάτης. «δὲν εἶναι οὔτε κάτι τὸ μυστηριώδες οὔτε κάτι τὸ ὁποῖον ἀπαιτεῖ εἰδικὰς τεχνικὰς γνώσεις. Εἶναι ἀπλῶς ζήτημα ὑγιεῖς φρονήσεως. Λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τὰ ὑπὲρ καὶ τὰ κατὰ καὶ ἀντιμετωπίζει τὰ γεγονότα ὅπως εἶναι πράγματι, καὶ ζητεῖ ἐνσυνειδήτως ν' αὐξήσῃ τὰ πλεονεκτήματα καὶ νὰ ἐλαττώσῃ τὰ μειονεκτήματα». Αἱ μέθοδοι προνοίας εἰδικῶν περιπτώσεων, ὅπως μανθάνομεν, ἐφαρμόζονται ἐξ ἴσου καὶ εἰς περιπτώσεις προσαρμογῆς ἀτόμων εἰς τὸ περιβάλλον τοῦ σχολείου, τῆς οἰκογενείας,

τοῦ ἐργοστασίου καὶ τῆς κοινωνίας ἐν συνόλῳ.

★

Ποῖα εἶναι λοιπὸν αἱ οὐσιώδεις μέθοδοι ἐργασίας τοῦ κοινωνικοῦ ἐργάτου προνοίας εἰδικῶν περιπτώσεων; Κατὰ τί διαφέρει ἀπὸ τὴν ἐργασίαν τοῦ διδασκάλου, τοῦ γονέως, τοῦ ἱερέως, τοῦ ἰατροῦ καὶ κατὰ τί ὁμοιάζει;

Τὸ εἰδικὸν σημεῖον τῆς ἐργασίας τοῦ κοινωνικοῦ ἐργάτου προνοίας εἰδικῶν περιπτώσεων εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι συνδυάζει δύο μορφὰς «γνώσεως» ἢ κατανοήσεως καὶ δύο μορφὰς «δράσεως» τοῦ κοινωνικοῦ ἐργάτου. Αἱ δύο μορφαὶ «κατανόησεως» ὀδηγοῦν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς διαγνώσεως τῆς δυσκολίας εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεται τὸ ἄτομον ἢ ἡ οἰκογένεια. Αἱ δύο μορφαὶ «δράσεως» βασιζόμεναι ἐπὶ τῆς κατανοήσεως ὀδηγοῦν εἰς τὴν θεραπείαν τῆς δυσκολίας.

Τώρα θέλω νὰ εἶπω δύο λέξεις ἐπὶ τῆς σημασίας τῶν ὄρων «κατανόησις» καὶ «δράσις»: Κατανόησιν ὀνομάζομεν τὴν γνώσιν ἢ σπουδὴν τῆς προσωπικότητος τοῦ αἰτοῦντος τὴν βοήθειάν μας (καὶ ποῖος εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δὲν ζητεῖ καὶ δὲν χρειάζεται βοήθειαν εἰς τὴν ἐποχὴν μας;).

Εἰς ποῖον ἐπίπεδον συγκινησιακῆς ὀριμότητος εὐρίσκεται ὁ πάσχων ἀσχετῶς τῆς ἡλικίας του; Μήπως χρησιμοποιεῖ «παιδαριώδεις ἀντιδράσεις»—πολλὰ φορὰς καὶ ἀσυνειδήτως—διὰ νὰ προσελκύσῃ τὴν προσοχήν μας; Τί εἶδους παρελθόν, τί εἶδους προκαταλήψεις ἐμποδίζουν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς προσωπικότητός του, ὥστε νὰ μὴν ἠμπορῇ νὰ χρησιμοποιεῖ τὰς παρουσάζομενας εἰς αὐτὸν εὐκαιρίας;

Ὁ ὄρος «κατανόησις» ἠμπορεῖ ἀσφαλῶς νὰ περιλαμβάνῃ καὶ τὴν αὐτογνωσίαν αὐτοῦ τούτου τοῦ κοινωνικοῦ ἐργάτου, τὸ γνῶθι σαυτόν, τὸ ὁποῖον τόσον πολὺ ἐτονίσθη ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας. Εἶναι ἀρὰ γε ὁ κοινωνικὸς ἐργάτης ἐλεύθερος ἀπὸ κάθε εἶδους προκατάληψιν, καὶ εἶναι ἀρὰ γε ἰκανὸς νὰ ἐξασκήσῃ τὸ εἶδος ἐκεῖνο τῆς αὐταπαρηγήσεως τὸ ὁποῖον ζητεῖ νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν πάσχοντα ἀπὸ τοῦ νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν κοινωνικὸν ἐργά-

την καίτοι ἡ ἐξάρτησις αὐτὴ ἡμπορεῖ νὰ προξενῇ εὐχαρίστησιν εἰς τὸν τελευταῖον; Ἡ μητέρα πού δὲν ἀφίρει τὸ παιδί της ν' ἀναπτύξῃ τὴν προσωπικότητά του, ἡμπορεῖ χωρὶς νὰ τὸ καταλαβαίνει νὰ δείχνῃ τὸ ἄκρον ἄωτον τοῦ ἐγωϊσμοῦ ἐπειδὴ σκέπτεται μόνον τὸν ἑαυτὸν της. Καὶ τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς αὐταπαρνήσεως εἶναι νὰ σκέπτεται κανεὶς μόνον ἑὰν ἡ πρᾶξις του πρόκειται νὰ ὠφελήσῃ τὸν ἄλλον ἢ ὄχι. Πολλὲς φορὲς εἶναι περισσότερον ἐγωϊστικὸν τὸ νὰ δώσῃ κανεὶς παρὰ τὸ νὰ μὴ δώσῃ.

Τὸ δεύτερον εἶδος «κατανοήσεως» τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἔχῃ ὁ κοινωνικὸς ἐργάτης εἰδικῶν περιπτώσεων εἶναι ἡ γνῶσις περὶ τῶν ὑφισταμένων κοινωνικῶν πόρων τῆς κοινότητος. Συχνὰ εἶναι πολὺ περισσότεροι ἀπὸ ὅ,τι φαντάζονται πολλοί. Δὲν χρειάζεται μόνον νὰ γνωρίζῃ ὁ κοινωνικὸς ἐργάτης τοὺς πόρους αὐτοὺς, ἀλλὰ νὰ ἔχῃ καὶ τὴν εὐστροφίαν πνεύματος εἰς τὸ νὰ τοὺς συνδυάσῃ κατὰ τὸν ἀποτελεσματικώτερον τρόπον. Ὑπάρχουν πολλοὶ δυνατοὶ τρόποι τοιοῦτου συνδυασμοῦ. Συνήθως, ὁ καλύτερος τρόπος εἶναι ὁ τρόπος τῆς συνεργασίας. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ἡ γνῶσις τῶν κοινωνικῶν πόρων καὶ ἡ πείρα εἰς τὴν χρησιμοποίησίν των ἔχουν τὴν μεγαλυτέραν ἀπόδοσιν. Εἰς μίαν ὀρισμένην περίπτωσιν, ἡ ὁποία ἐτέθη πρὸ τῆς ὀργανώσεώς μας, ἡ ζωὴ ἐνὸς παιδιοῦ πάσχοντος ἐκ καρδιακοῦ νοσήματος προσερχομένου ἐκ «κινανῆς νόσου» ἐσώθη ἐπειδὴ οἱ ἀκόλουθοι παράγοντες συνειργάσθησαν ἀρμονικῶς: Μία διδασκάλισσα ἐξ Ἀμερικῆς ἔστειλε διὰ τῆς ὀργανώσεως CARE ἕνα δέμα εἰς μίαν ἐνδεῆ οἰκογένειαν τῆς Ρόδου. Ἡ μητέρα ἠὲχαρίστησε τὴν διδασκάλισσαν καὶ ἐπεκαλέσθη τὴν βοήθειάν της διὰ νὰ σωθῇ τὸ κοριτσάκι της, ἡ Μαρίκα, 9 ἐτῶν, τὸ ὁποῖον θὰ ἀπέθνησκε πρὸ τοῦ γίνῃ 12 ἐτῶν ἑὰν δὲν ἐγένετο μία δύσκολη ἐγχείρησις ἐπὶ τῆς καρδιάς του. Ἡ διδασκάλισσα εἰς τὴν Ἀμερικὴν ἐπῆγε εἰς μίαν ὀργάνωσιν κοινωνικῆς προνοίας εἰς τὸ Wisconsin, ἡ ὁποία ἔγραψεν εἰς τὴν Διεθνῆ Ὀργάνωσιν Κοινωνικῆς Προνοίας εἰς τὴν Νέαν Ὑόρκην. Ἡ ὀργάνωσις αὐ-

τὴ κατόπιν ἔγραψεν εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις ἐπιτροπὴν Χριστιανικῆς Διακονίας, ἡ ὁποία ἐξησφάλισε τὴν συνεργασίαν τῶν ἐξῆς παραγόντων:

Τοῦ Μητροπολίτου τῆς Ρόδου.

Τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Κέντρου Κοινωνικῆς Προνοίας Ρόδου.

Τοῦ Ὑπουργείου Κοινωνικῆς Προνοίας.

Τῆς Ἑλληνικῆς Πολεμικῆς Περιθάλψεως, ἐν Ν. Ὑόρκη καὶ ἐν Ἀθήναις.

Τοῦ Νοσοκομείου Ν. Ἰωνίας, Ἀθηνῶν.

Τοῦ χειρουργοῦ κ. Β. Καραγεώργη, ὁ ὁποῖος ἀφιέρωσε δωρεὰν πολλὰς ὥρας φροντίδος καὶ ἐξετέλεσεν ἐπιτυχῶς τὴν ἀσυνήθη αὐτὴν ἐγχείρησιν.

Τῆς Ἀμερικανικῆς Ναυτικῆς Ἀποστολῆς, ἡ ὁποία ἔδωσε πλάσμα αἵματος ξηρόν.

Τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, ὁ ὁποῖος ἔδωσεν αἷμα διὰ μεταγγίσεις.

Τῆς Ὀργανώσεως Ἀμερικανίδων Γυναικῶν ἐν Ἑλλάδι, ἡ ὁποία ἔστειλε μέλη της διὰ νὰ ἐπισκεφθοῦν τὸ παιδί καὶ νὰ τοῦ φέρον τροφήν καὶ ἄλλα δῶρα, καθὼς καὶ ἄλλων ἀτόμων καὶ ὀργανώσεων. Ἡμπορῶ νὰ προσθέσω ὅτι ἑὰν συνέβαιναν ἔστω καὶ μία μικρὴ διακοπὴ εἰς τὴν θαυμασίαν αὐτὴν συνεργασίαν, ἡ μικρὴ Μαρίκα δὲν θὰ ἦτο τὸ εὐτυχισμένο κοριτσὶ πού εἶναι σήμερα.

★

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἐνεργείας ἢ πρόνοιας εἰδικῶν περιπτώσεων διαιρεῖται εἰς δύο εἶδη δράσεως. Πρῶτον τὴν ἔμμεσον δρᾶσιν, διὰ τῆς μεταβολῆς τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος. Τοῦτο ἡμπορεῖ νὰ σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ εὐρεθῇ μία καλύτερα κατοικία διὰ τὴν βοηθουμένην οἰκογένειαν, ὥστε νὰ ἡμπορέσῃ νὰ ξαναρχίσῃ μίαν νέαν ζωὴν μακρὰν ἀπὸ τὰς προηγουμένας κατὰς ἐπιδράσεις. Ἡμπορεῖ νὰ χρειασθῇ ἕλικη συμπαραστάσις διὰ νὰ γίνῃ αὐτὸ κατορθωτὸν ἢ ἡμπορεῖ νὰ χρειασθοῦν νέαι ἐπιρροαὶ εἰς τὴν ζωὴν τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας ὡς π. χ. νὰ λάβῃ μέρος τὸ παιδί πού ἔχει ἀνάγκην καλῆς συναναστροφῆς εἰς μίαν ὁμάδα προσκόπων. Ἡ νὰ γίνῃ μέλος ἐνὸς συλλόγου κυριῶν μία μητέρα, ἡ ὁποία θέλει νὰ ἔχῃ

καὶ μίαν ὥραν ψυχαγωγίας κατόπιν τῆς ἐξαντλητικῆς ἐργασίας πού τῆς ἐπιβάλλουν τὰ μητρικὰ καθήκοντα. Ἡ μία ἐπαφή μὲ τὴν ἐκκλησίαν τῆς ἐνορίας προκειμένου περὶ μιᾶς θρησκευτικῆς ἢ ἠθικῆς τονώσεως. Ἡ νὰ γίνῃ μέλος ἑνας γονεὺς μιᾶς ἐνώσεως γονέων καὶ διδασκάλων πρὸς καλύτεραν συνεργασίαν μεταξὺ αὐτῶν τῶν δύο παραγόντων, πρὸς ὄφελος τῶν παιδιῶν τῆς σχολικῆς ἡλικίας. Τὸ δεύτερον εἶδος δράσεως συνίσταται εἰς τὴν ἄμεσον ἐπιτροπὴν τῆς προσωπικότητος τοῦ κοινωνικοῦ ἐργάτου ἐπὶ τῆς προσωπικότητος τοῦ πάσχοντος—τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ψυχῆς τοῦ ἐνὸς ἐπὶ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ψυχῆς τοῦ ἄλλου. Ὅλοι γνωρίζομεν πῶς ἡ προσωπικότης ἐνὸς ἱατροῦ συμβάλλει εἰς τὴν θεραπείαν ὅταν ἐμπνέη ἐμπιστοσύνην ἐπὶ τοῦ ἀρρώστου. Αὐτὸς ὁ προσωπικὸς παράγων εἰς τὰς σχέσεις μεταξὺ κοινωνικοῦ ἐργάτου καὶ πάσχοντος εἶναι ἐξαιρετικῶς πολὺτιμος καὶ ἀνεκτίμητος.

Ἴδου ἓνα παράδειγμα:

Ἡ προϊσταμένη ἐνὸς ἀναμορφωτικοῦ ιδρύματος θηλέων εἶχε ὑπὸ τὴν φροντίδα τῆς μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ μιὰ κοπέλλα ἡ ὁποία ἦτο τόσο ἀτίθαση ὥστε δὲν ἄφινε κανονισμόν τοῦ ιδρύματος πού νὰ μὴν παραβῇ καὶ ἠρενεῖτο ἐπιμόνως νὰ διορθωθῇ. Τέλος ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ τῆς ἡ προϊσταμένη ἀπεράσισε νὰ θέσῃ τὴν νέαν αὐτὴν ὑπὸ αὐστηρὰν ἀπομόνωσιν καὶ νὰ περιορίσῃ τὴν τροφήν τῆς εἰς νερὸ καὶ ψωμί. Ἄλλὰ ἡ ἀπομόνωσις αὐτῆ δὲν ἦτο κατὰ γράμμα τοιαύτη διότι εἰς τὸ κελλί τῆς τιμωρηθείσης ἐκλείσθη καὶ ἡ ἴδια ἡ προϊσταμένη. Ὅλην τὴν νύκτα προσεπάθησε τοῦ κάκου νὰ τὴν πείσῃ ν' ἀλλάξῃ ζωὴ. Κατὰ τὰ ξημερώματα τὰ νεύρα τῆς προϊσταμένης, ὅσο γερά καὶ ἂν ἦσαν, δὲν ἠμπούρασαν ν' ἀνθέξουν καὶ ξέσπασε σὲ λυγμοὺς ἀπὸ τὸν πόνο τῆς διὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς. Τὸ κορίτσι ἔμεινε γιὰ μιὰ στιγμὴ ἐμβρόντητο. Ἐπειτα ἔτρεξε κοντὰ στὴν προϊσταμένη, τὴν ἀγκάλιασε μὲ στοργὴ καὶ τὴ ρώτησε γιὰτί κλαίει. Ὅταν ἔμαθε τὸ λόγο συγκινήθηκε τόσο πολὺ ὥστε ἐφώναξε: Κανένας μέχρι τώρα δὲν ἔχυσε οὔτε ἓνα δάκρυ γιὰ μένα. Ἄλλὰ σεῖς, δεσποινίς, πο-

νέσατε τόσο πολὺ ὥστε δὲ θέλω πιά νὰ κάνω κανέναν νὰ πονέσῃ. Ἀπὸ τότε ἔγινε ἄλλος ἄνθρωπος. Ἡ πραγματικὴ τῆς ἀναμόρφωσις ἤρχισεν ἀπὸ τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπέισθη ὅτι ὑπῆρχε κάποιος, ὁ ὁποῖος πράγματι ἐνδιεφέρετο δι' αὐτὴν.

Αὕτη λοιπὸν ἡ ἐπαφή, αὕτη ἡ καρδιά πού κατανοεῖ, πού φθάνει μέχρι τοῦ βάθους τῆς ψυχῆς τοῦ πάσχοντος ἀνθρώπου εἶναι ἐκ τῶν «ὧν οὐκ ἄνευ» πάσης ὑγιоῦς ἐργασίας κοινωνικῆς προνοίας. Χωρὶς αὐτὴν σχεδὸν τίποτε δὲν ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ διὰ νὰ ἐπηρεασθῇ μία προσωπικότης ἢ νὰ ἐλευθερωθῇ διὰ νὰ ἠμπορέσῃ ν' ἀναπτυχθῇ. Καὶ ὅπως λέγει ἓνα ἀγγλικὸν διήγημα:

«Δὲν ἔχει σημασία τὸ τί ἔχομε ἀλλὰ τὸ τί μοιραζόμεσθε.

Τὸ δῶρο δὲν ἔχει καμμιά ἀξία χωρὶς τὴν καρδιά τοῦ δωρητοῦ».

Ἄλλὰ δὲν ἔχουν ὅλοι τὸ χάρισμα τοῦ νὰ δίδουν κάτι ἀπὸ τὸν ἑαυτόν των ὅταν προσφέρουν βοήθειαν, οὔτε νὰ δεικνύουν τὸ εἶδος ἐκεῖνο τῆς συμπαθείας τὸ ὁποῖον τονώνει τὸν βοηθούμενον ἀντὶ νὰ τὸν ἐξασθενῇ καὶ νὰ τὸν κάμνῃ νὰ «λυπᾶται τὸν ἑαυτόν του». Ἡ πραγματικὴ συμπάθεια οὔτε προσποιητὴ ἠμπορεῖ νὰ εἶναι οὔτε ἠμπορεῖ νὰ ὀλιγοστεύσῃ τὴν ἰκανότητα τοῦ πάσχοντος ν' ἀγωνισθῇ.

Ἡ πρόνοια εἰδικῶν περιπτώσεων, ἐπειδὴ ἀνάγεται εἰς τὴν ἐπαφὴν προσώπου πρὸς πρόσωπον, ἠμπορεῖ πολλάκις νὰ φαίνεται ὡς ἐργασία «λιανικῆς» τρόπον τι νὰ φύσῃ, ὡς μία προσπάθεια ν' ἀδειάσῃ κανεὶς τὸν ὠκεανὸν μὲ ἓνα κάδον. ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐνθυμούμεθα ὅτι κάθε ἄτομον εἶναι ἀπείρως πολὺτιμον πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅταν τὸ βοηθούμεν εἰς τὰς ἀνάγκας του, κάμνομεν κάτι πολὺ ἐποικοδομητικόν.

Αὐτὸ βέβαια δὲν σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ παύσωμεν νὰ κάμνωμεν προληπτικὴν ἐργασίαν. Ὅπως λέγει ἓνα ρητόν: «Μία οὐγγία προλήψεως ἀξίζει μίαν λίβραν θεραπείας». Πρέπει νὰ δαπανῶμεν ὅλον ἐν καὶ περισσότερα κεφάλαια διὰ τὴν δημοσίαν ὑγείαν, ἀλλὰ ὅσον καλὰ καὶ ἂν ἐργαζώμεθα, πάντοτε θὰ χρειάζομεθα νοσοκομεῖα καὶ θεραπευτήρια. Ὁ καλὸς Σαμα-

ρείτης πάντοτε θὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ «ἐπι-
χέη ἔλαιον καὶ οἶνον» ἐνῶ περιμένει τὴν
ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ὁδὸς πρὸς τὴν
Ἱερικὴν θὰ φυλάσσεται καλῶς καὶ τὰ μι-
κρὰ παιδιὰ τῶν Ἰουδαίων δὲν θὰ μεγαλώ-
νουν πλέον διὰ νὰ γίνουν κλέπται καὶ λη-
σταί.

Κάποτε ὑπῆρχε μία κοινότης κτισμένη
εἰς μίαν κοιλάδα εἰς τοὺς πρόποδας μιᾶς
χαράδρας, ἀπὸ τὴν ὁποίαν μίαν ἡμέραν
κάποιος ἀτυχῆς ταξειδιώτης ἔπεσε καὶ ἐ-
φονεύθη. Οἱ καλοὶ ἄνθρωποι τοῦ χωριοῦ
ἐλυπήθησαν τόσο πολὺ ὥστε ἀπεφάσισαν
νὰ κτίσουν ἓνα νοσοκομεῖον μὲ ἓνα αὐτοκί-
νητο πρῶτων βοηθειῶν διὰ τυχὸν μελλον-
τικὰ ἀτυχήματα. Ἀλλὰ ἓνας ἀπὸ τοὺς χω-
ρικούς ἐσκέφθη κάτι καλύτερον. Ἐπρότει-
νε νὰ κτίσουν ἓνα τοῖχον κατὰ μῆκος τοῦ
ἄκρου τοῦ κρημινοῦ, καὶ ἀπὸ τότε οὔτε νο-
σοκομεῖον οὔτε τὸ αὐτοκίνητον πρῶτων
βοηθειῶν ἐχρειάσθη.

Πράγματι, οἱ κοινωνικοὶ ἐργάται συ-
χνὰ ἀντιμετωπίζουν τὰς συνθήκας ἐκεῖνας,
αἱ ὁποῖαι προκαλοῦν τὴν πτωχείαν, τὴν
κακίαν καὶ τὸ ἔγκλημα καὶ ἀντιλαμβάνον-
ται καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον τὰ κακὰ ἀ-
ποτελέσματα τῶν συνθηκῶν αὐτῶν καὶ ἡμ-
ποροῦν νὰ ὑψώσουν τὴν φωνὴν των δυ-
νατώτερα καὶ ἐπιμόνωσ μέχρῃς ὅτου δλό-
κληρος ἡ κοινωνία λάβῃ μέτρα καὶ κτίσῃ
«τοίχους εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ κρημινοῦ»
τῶν ἀκαταλλήλων κατοικιῶν, τῶν ἀνθυγι-
εινῶν συνθηκῶν, τοῦ συνωστισμοῦ καὶ τῆς
ἐκμεταλλεύσεως τῶν ἀδυνάτων ὑπὸ τῶν
ἰσχυρῶν. Αὐτὴ εἶναι ἡ χριστιανικὴ ἀπάν-
τησις εἰς τὰς ἀπατηλάς ὑποσχέσεις τοῦ
κομμουνισμοῦ.

Ἴσως, ὁ καλύτερος τρόπος διὰ νὰ ἐρ-
μηνεύσω τὸ πνεῦμα τοῦ συγχρόνου ἔργου
κοινωνικῆς προνοίας εἶναι νὰ κλείσω τὸ
παρὸν ἄρθρον μὲ τοὺς λόγους μιᾶς νέας
ἡ ὁποία ἐκπαιδεύεται προκειμένου ν' ἀφι-
ερώσῃ τὴν ζωὴν τῆς εἰς τὸ ἔργον αὐτό.
Εἰς ἓνα ἄρθρον τῆς ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐνα
ὄνειρον ποὺ πραγματοποιεῖται» γράφει τὰ
ἑξῆς:

«Ὅταν εἴμεθα παιδιὰ μᾶς ἀρέσει νὰ
κάμνωμεν ὄνειρα διὰ νὰ δώσωμεν βοήθει-

αν στὸν δυστυχισμένο κόσμο, διὰ νὰ κά-
μωμεν ἓνα κόσμο καλύτερον. Κρατοῦμεν
αὐτὰ τὰ ὄνειρα μυστικά γνωρίζοντες πὼς
οἱ μεγάλοι θὰ μᾶς περιγελάσουν καὶ θὰ
ποῦν πὼς εἶναι ἀνοησίες. Φανταζόμεθα με-
γάλα καὶ θαυμαστά ἔργα μὲ τὰ ὁποῖα θ'
ἀλλάξῃ ὁ κόσμος καὶ θὰ γίνῃ καλύτερος
ἀκολουθώντας τὰ παράδειγμά μας ὅταν ἐ-
μεῖς γίνωμε καλύτεροι, ὅτι θὰ δίῃ τροφὴν
εἰς τοὺς πτωχοὺς, ὅταν μᾶς βλέπῃ ἐμᾶς
τὰ παιδιὰ, νὰ δίνωμε ψίχουλα στὰ σπουρ-
γίτια τοῦ δρόμου.

Ἐπειτα, ὅταν μεγαλώσωμεν, χάνομεν
τὰ ὄνειρα αὐτὰ ἢ τὰ κρύβομε στὸ ντουλά-
πι μαζὺ μὲ τὶς κούκλες καὶ τὰ στρατιωτά-
κια μας—σὰν πράγματα ποῦ τ' ἀγαποῦμε
τόσο πολὺ ὥστε νὰ μὴ θέλωμε νὰ μᾶς τὰ
γελοιοποιήσουν ἄλλοι. Κι' ἔτσι μὲ λύπην
ἀναγνωρίζομεν ὅτι ὅλα αὐτὰ εἶναι ὠραία,
θαυμαστά, ἐξωτικά ὄνειρα, ἀλλὰ μόνον ὄ-
νειρα τῆς παιδικῆς μας φαντασίας ποῦ δὲν
ἠμποροῦν νὰ πραγματοποιηθοῦν.

Ἀλλὰ νά, ἔρχεται ἡ ἐργασία τῆς Κοι-
νωνικῆς προνοίας ἡ ὁποία δὲν εἶναι τίπο-
τε ἄλλο παρὰ μία σοβαρά, ὠργανωμένη,
ἐφηρμοσμένη πραγματώσις τῶν παιδικῶν
αὐτῶν ὀνειρῶν. Βλέπομεν ἄνδρας καὶ γυ-
ναῖκας, μεγάλους εἰς τὴν ἡλικίαν ἀλλὰ
νέους εἰς τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν πίστιν, νὰ ἐρ-
γάζωνται διὰ νὰ πραγματοποιήσουν τὰ
ὄνειρά μας. Καὶ τότε σιγὰ, μὲ προσοχὴ
ἀρχίζομεν νὰ τὰ ξυπνοῦμε ἀπὸ τὴν νάρ-
κη. Δὲν ἐντρεπόμεθα πλέον δι' αὐτὰ, οὔ-
τε θέλομε νὰ τὰ κρύψωμε διὰ νὰ μὴν τὰ
περιγελάσουν, ἀλλὰ μᾶλλον τὰ πλουτίζομεν
καὶ τὰ κάμνομε νὰ καρποφοροῦν μὲ τοὺς
καρποὺς τῆς πραγματικότητος.

Οἱ κοινωνικοὶ ἐργάται εἶναι οἱ γλύπται,
οἱ ὁποῖοι παίρνομεν τὰ ὄνειρα τῶν ποιητῶν
καὶ τῶν νέων καὶ τὰ μορφοποιοῦν εἰς ἀ-
ξίας πραγματικάς. Ἡ κοινωνικὴ πρόνοια
μὲ τὰ γεγονότα, τὴν στατιστικὴν, τὴν ρου-
τίναν ἴσως, τὰς πρακτικὰς καὶ ἐνίοτε ἀνι-
αρὰς λεπτομερείας τῆς εἶναι ἀκόμη ἓνα ὄ-
νειρον, ἓνα θαυμάσιον ἰδανικὸν ὄνειρον—
ἀλλὰ ἓνα ὄνειρον ποῦ γίνεται πραγματικό-
της».

Dr Frank Watson

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΜΟΡΦΩΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΔΟΣ

Μιά φωνή αγάπης και αδελφικής προτροπής ἄς εἶναι τὸ μήνυμα αὐτό, γιὰ τὴ γυναῖκα πὸν ζητᾶ νὰ βρῆ τὸ δρόμο της.

Μὲ χαρὰ μεγάλη χαιρετίζομε τὴν ἰδέα τοῦ «Ἑλληνικοῦ Φωτός» πὸν θέλησε νὰ ἐνδιαφερθῆ καὶ νὰ μελετήσῃ τὰ τόσα πολλὰ προβλήματα πὸν ἀπασχολοῦν τὴ μεταπολεμικὴ ἰδίως νέα γυναῖκα, καὶ νὰ διαβεβαιώσωμε πὸς ὁ γυναικεῖος κόσμος μὲ καταφανῆ συγκίνησι βλέπει κοντὰ του ἕνα τέτοιο σύμβουλο καὶ συμπαραστάτη.

Ἐνα συμπαραστάτη πὸν θέλησε μὲ τόση λεπτότητα καὶ ἐνδιαφέρον, μὲ ἀντικειμενικότητα, σεβασμὸ καὶ ἀγάπη, νὰ μελετήσῃ τὴ θέσι τῆς γυναίκας στὴν ἐποχὴ μας, νὰ ἐξετάσῃ τί ἀποτελεῖ τοὺς πόθους, τὰ ὄνειρα, τὶς ἐπιδιώξεις καὶ τὶς ἀδυναμίες της, πὸς βλέπει τὸ ρόλο της μέσα στὴν κοινωνία, πὸς ἀντιμετωπίζει τὶς δυσκολίες καὶ τὰ προβλήματά της, ἀλλὰ, συγχρόνως, καὶ πὸς θὰ μπορέσῃ νὰ τὴ βοηθήσῃ ἀποτελεσματικά, ὥστε νὰ πάρῃ τὴ σωστὴ τῆς θέσι, μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἀπέραντη καὶ πολυσύνθετη οἰκογένεια πὸν λέγεται κοινωνία.

Νὰ πάρῃ τὴ θέσι της, μὲ τὸ κεφάλι ψηλά, μὲ ὄλο τὸ σεβασμὸ πὸν τῆς ἀρμόζει, συνδυάζοντας ἀρμονικὰ τὸ αἶσθημα μὲ τὴ σκέψι, ὥστε νὰ κἀνῃ τὴ ζωὴ της δημοουργικὴ καὶ ἀξία νὰ τὴ ζῆ, καὶ ν' ἀποτελέσῃ μιὰ προσωπικότητα ἱερή, ἀναντικατάστατη, μέσα στὶς σφαῖρες τῆς δικῆς της δικαιοδοσίας, ἐκεῖ ὅπου ἡ ἐπιρροή της εἶναι παντοδύναμη.

Εἶναι δικαίωμα πὸν τῆς ὀφείλομε ὕστερα ἀπὸ τὶς στερήσεις, τὶς θυσίες, τὶς φροντίδες καὶ τὴν προσφορὰ στὸν κοινὸ ἀγῶνα, στὸ κοινὸ καὶ συνεχῆ αὐτὸ δοῦναι-λαβεῖν τῆς καθημερινῆς ζωῆς.

Εἶναι ὑποχρέωσις ὄλων, νὰ βοηθήσουν τὴ σημερινὴν γυναῖκα νὰ βρῆ τὴ σωστὴ κοσμοθεωριακὴ της κατεύθυνσι, νὰ βρῆ

τὴν ἀλήθεια, νὰ βρῆ τὸν πραγματικὸ ἑαυτὸ της—γιατί φωτισμένοι ἀπὸ τὸ φῶς πὸν σκορπίζει γύρω της ἡ ἐμφάνισις αὐτῆς τῆς γυναίκας, ἡμποροῦμε μὲ χαρούμενο ἠρωϊσμὸ ν' ἀντιμετωπίσωμε καὶ τὰ πλέον δύσκολα καὶ δυσάρεστα ζητήματα πὸν παρουσιάζει κάθε στιγμὴ ἡ ζωὴ.

Εἶναι ὑποχρέωσις τῆς κοινωνίας νὰ τὴ βοηθήσῃ στὸ μεγάλο καὶ πολυσχιδῆ ρόλο, πὸν ἔχει ταχθῆ ἡ γυναῖκα—ὡς γυναῖκα—νὰ διαδραματίσῃ στὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος, στὴν ἱστορία τῆς ἰδίας τῆς ζωῆς.

Τὰ προσόντα πὸν τῆς δίνουν τὸ δικαίωμα ν' ἀνέβῃ σ' αὐτὸ τὸ κοινωνικὸ καὶ πνευματικὸ ἐπίπεδο, δὲν προέρχονται βέβαια, κατ' ἀρχὴν, οὔτε ἀπὸ τὴν ὕλικὴ δύναμι, οὔτε ἀπὸ τὴν σωματικὴ ἀντοχή. Εἶναι πολὺ βαθύτερα. Κι' ἐκεῖ ἀκριβῶς ἔγκειται ἡ μεγάλῃ τῆς ἀξία. Κι' ἐκεῖ ἐπάνω στηρίζεται κυρίως ἡ ὅλη θεωρία καὶ τὸ ἔργον τῆς «Κοινωνικῆς Μορφώσεως τῆς Ἑλληνίδος».

Μιά θεωρία, βασισμένη στὴ μελέτη τῶν συνθηκῶν καὶ τῶν προβλημάτων τῆς ζωῆς, βγαλμένη ἀκόμη ἀπὸ πείρα βαθειά, ζωντανὴ ἐπαφὴ μὲ τὴ ζωὴ καὶ προσεκτικὴ μελέτη τῶν ἐκδηλώσεών της, ἔδωσε στὸ «Ἑλληνικὸν Φῶς» τὴν ἀφορμὴν νὰ δημιουργήσῃ τὸ Κέντρον τῆς Κοινωνικῆς Μορφώσεως, πὸν στὴν Ἑλληνίδα ἔδωσε χαρὰ καὶ ἐλπίδα γιὰ μιὰ καλλίτερη ἐποχὴ, γιὰ μιὰ ζωὴ μὲ περιεχόμενον, γιὰ μιὰ ζωὴ μὲ ἀποστολή. Αὐτὴ ἦταν πάντα ἡ ἐπιθυμία κάθε καλῆς Ἑλληνίδος.

Εἶναι πράγματι ἀνυπολόγιστος ἡ ἀξία τῆς προσπαθείας αὐτῆς, στὴν ὁποία καλούμεθα ὅλες ἐμεῖς οἱ Ἑλληνίδες νὰ συμβάλωμε, καὶ στὴν ὁποία μᾶς γίνεται ἡ τιμὴ νὰ ζητῆται ἡ συνεργασία μας.

Πρόθυμες καὶ συνεπεῖς, μὲ ἐπίγνωσι τῆς ὑψηλῆς μας ἀποστολῆς καὶ τῆς ὁμορφῆς ἰδέας, πὸν ὑπηρετοῦμε, θυσιάζοντας

ἴσως πολλὲς ἀπὸ τῖς ὥρες ἀναπαύσεως καὶ ψυχαγωγίας μας, ἄς σταθοῦμε μετ' ἀγάπη καὶ κατανόησι, σὰν συνεχισταὶ τοῦ ἔργου ὄλων ἐκείνων τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων, πὸν ἀκούραστοὶ καὶ μετ' ὀσση στοργή, ζήτησαν πρῶτοι νὰ βοηθήσουν ἐμᾶς, γιὰ νὰ μπορέσωμε κι' ἐμεῖς μετ' ὀσση σειρά μας, νὰ βοηθήσωμε τὰ παιδιὰ μας νὰ δημιουργήσουν τὴν αὐριανὴ τους οἰκογένεια, τὴν αὐριανὴ κοινωνία, ἔτσι ὅπως ταιριάζει καὶ πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία καὶ κάθε ἑλληνικὴ οἰκογένεια.

★

Τὸ αἴτημα εἶναι πλέον πανανθρώπινο! Ἡ γυναῖκα πρέπει νὰ πάρη τὴ θέσι της, τὴν ἀληθινή, τὴ μόνη, πὸν τῆς ταιριάζει λόγῳ τῆς ψυχικῆς της κατασκευῆς, πὸν εἶναι θησαυρὸς ἀνεξάντλητος ἀγάπης, ἀφοσιώσεως καὶ αὐτοθυσίας. Φαντάζεσθε τί μεταμὀρφωσι μπορεῖ νὰ φέρουν στὴν κοινωνία γυναῖκες, πὸν ἔχουν συναίσθησι τῆς σπουδαιότητος τῆς ἀποστολῆς των; Εἴτε αὐτὴ εἶναι στὸ ἐπάγγελμα, εἴτε στὴν ἐπιστήμη, εἴτε στὴν οἰκογένεια; Καὶ φαντάζεσθε τὴν εἰκόνα τῆς κοινωνίας ἐκείνης, πὸν θὰ προέλθῃ ἀπὸ τὰ παιδιὰ, ἀγόρια καὶ κορίτσια, πὸν γίνονται ἄνδρες καὶ γυναῖκες, μεγαλώνοντας κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδρασι μιᾶς φωτισμένης καὶ καλλιεργημένης μητέρας!

Καὶ δὲν θὰ εἶναι ὑπερβολὴ νὰ ποῦμε πὸς ἂν ἡ γυναῖκα πάρη τὴ θέσι αὐτῆ, πὸν τῆς ἀνῆκει, τότε θὰ ἔχη λυθῆ κατὰ τὸ ἦμισυ τὸ ζήτημα τοῦ πολιτισμοῦ, πὸν στὴ μέρα μας ἔχει μείνει κι' αὐτὸ λέξις χωρὶς ἀληθινὸ περιεχόμενον.

Μὰ θὰ ρωτήσετε ἴσως, ἡ γυναῖκα δὲν εἶναι μέσα στὴν κοινωνία; Δὲν τὴν ἔβγαλε ὁ φεμινισμὸς ἀπὸ τὸ σπίτι, καὶ δὲν τῆς ἔδωσε τὴν ἐλευθερία πὸν ζητοῦσε, τὴν εὐκαιρία ν' ἀναδειχθῆ, τὴ θέσι πὸν τῆς ἀνῆκε;

Ναί, τὴν ἔβγαλε, εἶναι ἀλήθεια, ἀπὸ τὸ σπίτι καὶ ἔδωκε μιὰ σπουδαία ὄθησι στὴ μελέτη τῶν προβλημάτων τῆς σημερινῆς γυναικῆς. Ἀλλὰ αὐτὸ ἔγινε κατὰ ἕναν τρόπο, κάθε ἄλλο παρὰ εὐχάριστον γιὰ κείνην, γιὰτί ὁ ἀρνητικὸς φεμινισμὸς τὴν ἔβγαλε νὰ κινήθῃ σ' ἕνα πεδίου, πὸν δὲν ἦταν πάντα δικὸ τῆς—τὴν ἔβγαλε νὰ συγκριθῆ

μετ' ὀν ἄνδρα, μετ' ὀλιστικά μέτρα καὶ σταθμά, καὶ νὰ διακηρύξῃ ἀπόλυτη ὀμοιότητα καὶ ταῦτισι πρὸς αὐτόν, καὶ φυσικὰ δὲν ἐπέτευχε νὰ δώσῃ στὴ σύγχρονη γυναῖκα τῖς μεγάλες ἐκείνες γραμμῆς στὸ περιεχόμενον τῆς ζωῆς καὶ στὴν ἀποστολὴ τῆς ὀς κοινωνικῆς ἐργατικῆς γενικώτερα γιὰ νὰ αἰσθανθῆ ὁ πολιτισμὸς μας τὴν ἰδιαίτερη συμβολὴ τῆς σύγχρονης γυναῖκας.

Ἐνῶ σκοπὸς τῆς προσπαθείας πρέπει νὰ εἶναι ἡ στενὴ καὶ εἰλικρινῆς συνεργασία, ἀνδρὸς καὶ γυναῖκῆς, καὶ ἡ προσφορὰ καὶ τῶν δύο κατὰ τὴ φύσι καὶ τῖς δυνατοτήτες των, στὴν ὑπόθεσι τοῦ πολιτισμοῦ.

Μὰ γιὰ νὰ γίνῃ αὐτὸ πρέπει ἡ γυναῖκα νὰ μορφωθῆ καὶ ν' ἀποκτήσῃ τὴν κοινωνικὴ ἐκείνη ἀγωγή πὸν θὰ τὴ βοηθήσῃ ν' ἀνυψωθῆ ἢ ἴδια καὶ μαζί της καὶ ἡ πνευματικὴ στάθμη τῆς κοινωνίας, ὀλοκλήρου τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Καὶ δὲν εἶναι βέβαια οἱ γνώσεις οἱ γραμματικῆς κλπ., πὸν λείπουν ἀπὸ τὴ σημερινὴ γυναῖκα, τὴν Ἑλληνίδα. Τοῦναντίον μάλιστα—σήμερα καὶ τὸ Πανεπιστήμιον καὶ οἱ ἄλλες ἀνώτατες σχολῆς εἶναι γεμάτες ἀπὸ κοπέλλες—. Ἡ σημερινὴ ὀμως γυναῖκα, ὀς γυναῖκα, δὲν ἔχει στοιχειώδεις γνώσεις γιὰ ν' ἀντιμετωπίσῃ τὰ σοβαρῶτα καὶ πολὺπλοκα προβλήματα καὶ δυσκολίες, πὸν παρουσιάζει ἡ καθήμερινὴ καὶ ἰδίως ἡ μεταπολεμικὴ ζωὴ καὶ σπᾶνιες εἶναι οἱ περιπτώσεις ἐκείνες, κατὰ τῖς ὀποῖες μποροῦμε νὰ ποῦμε, ὀτι ἡ μὀρφωσις αὐτῆ καὶ ἡ ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ καλλιέργεια ἀποτελοῦν ἀπόκτημα τῆς συγχρόνου νέας γυναικῆς.

★

Χρειάζεται λοιπὸν μιὰ ζωντανὴ μὀρφωσις, παρμένη ἀπὸ τῖς διάφορες ἐπιστήμες, πὸν νὰ ἀνυψώνῃ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ψυχὴ καὶ νὰ δίνῃ στὴ γυναῖκα τὰ ἐφόδια ν' ἀντιμετωπίσῃ τῖς ἀνάγκες τῆς ζωῆς μετ' ὀάρου καὶ αὐτοκυριαρχία καὶ νὰ εἶναι παράγων ἱκανὸς νὰ δώσῃ ὀχι μόνον στὴν οἰκογένεια, ἀλλὰ καὶ στὴν κοινωνία, τῖς δυνάμεις πὸν ὀλοι περιμένουν ἀπ' αὐτὴν. Δηλαδή χρειάζεται μιὰ συμπληρωματικὴ ἔξωσχολικὴ, εἰδικῶς γυναικεία, συνθετικὴ

μὀρφωσις, μιὰ μὀρφωσις ζωντανή, με συμμετοχὴ ὄλων εἰς τὰ ἀγαθὰ τῆς πνευματικῆς καὶ ψυχικῆς ἀναπτύξεως τῆς συγχρόνου γυναικὸς ὡς κοινωνικῆς ἐργατικῆς, ἀγάμου ἢ ἐγγάμου. Καὶ ἀκριβῶς αὐτὴ εἶναι ἡ προσπάθεια τοῦ ἔργου τῆς Κοινωνικῆς Μορφώσεως τῆς Ἑλληνίδος, ποὺ ὑπὸ τὴν ἐπιστημονικὴν καθοδήγησιν τοῦ Ἰνστιτούτου Ἰατρικῆς Ψυχολογίας καὶ Ψυχικῆς Ἱγιεινῆς, τὸ ὁποῖον μελετᾶ ἀπὸ πολλὸν καιρὸ, συστηματικὰ ὄλα τὰ ζητήματα τὰ σχετικὰ μετὴν γυναικῆ καὶ τὰ προβλήματά της, μέσα εἰς τὰ πλαίσια τῆς ἑλληνικῆς πραγματικότητος καὶ κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῆς χριστιανικῆς κοσμοθεωρίας, ἐργάζεται, ἀπὸ ἔτους σχεδόν, συστηματικὰ καὶ ἐν συνεργασίᾳ μετὰ πολλοὺς ἐπιστήμονας καὶ κοινωνικοὺς ἐργάτες—ἄνδρες καὶ γυναῖκες—προσπαθεῖ νὰ δημιουργήσῃ καὶ στὴν πατρίδα μας, ὅπως γίνεται καὶ σὲ ἄλλες χώρες, μιὰ κίνησι γιὰ τὴν ὑπεύθυνη καὶ ἀποδοτικὴ μελέτη τῶν θεμάτων, ποὺ ἀνάγονται στὴ σύγχρονη κοινωνικὴ μὀρφωσις τῆς Ἑλληνίδος. Ἔτσι, μέλη τῶν διαφόρων κύκλων τοῦ «Ἑλληνικοῦ Φωτὸς» παρακολουθοῦν θέματα κοινωνικῆς μορφώσεως γιὰ τὴν γυναικᾶ ἀπὸ εἰδικοὺς ἐπιστήμονας, με ἀποτελέσματα πολὺ ἱκανοποιητικὰ.

Τὰ θέματα αὐτὰ ἀφοροῦν τὴν ψυχολογίᾳ τῆς γυναικὸς καὶ τὰ ψυχικὰ της προβλήματα μέσα στὴν σύγχρονη πραγματικότητα, τὴν ψυχολογίᾳ τοῦ παιδιοῦ, ἀνατομία, φυσιολογία, τὰ προβλήματα τοῦ γάμου καὶ συμβιώσεως, βρεφοκομικὴ-παιδολογία, οἰκιακὴ οἰκονομία, ὑγιεινὴ, νοσηλευτικὴ, πρῶτες βοήθειες, ὀμιλητικὴ, ψυχαγωγία, αἰσθητικὴ, φυσικὲς ἐπιστῆμες, ἱστορία, τέχνη, κοινωνιολογία, νομικὰ καὶ γενικώτερα θέματα ἀπὸ τῆς διάφορες τέχνης καὶ ἐπιστῆμες. Καὶ ὄλα αὐτὰ μέσα σὲ μιὰ συνθετικὴ προσπάθεια, γιὰ νὰ μᾶς δώσῃ μιὰ τέτοια μὀρφωσις τὸ κατάλληλο ὄργανο γιὰ τὴν ἀληθινὴ γνωριμία τῆς ζωῆς καὶ τὴν ἐπιτυχία τῆς νέας γυναικὸς μέσα σ' αὐτὴν.

Ἡ παρακολούθησις τῶν μαθημάτων αὐτῶν, ἐκ μέρους τῶν μελῶν τῶν κύκλων, ἀποβλέπει κυρίως εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν στελεχῶν, καταλλήλων νὰ διευθύνουν κύκλους

γυναικειᾶς ἀγωγῆς καὶ μορφώσεως, καὶ νὰ μεταφτεῦσουν, εἰ δυνατόν, ὄλας τὰς ὡς ἄνω γνώσεις καὶ ὄλα τὰ ἐφόδια. Διαφορετικὰ ἢ μὀρφωσις αὐτὴ δὲν θὰ εἶχε τόση ἀξία, ἐὰν δὲν θὰ θέλαμε νὰ τὴν ἐκμεταλλευθοῦμε γιὰ νὰ προσφέρουμε καὶ σ' ἄλλους τὴν εὐκαιρία νὰ κατακτήσουν τὴ ζωὴ, καὶ ἂν δὲν προσπαθοῦσαμε ν' ἀναπτύξομε ὅτι καλύτερο διαθέτομε.

★

Καταλαβαίνει λοιπὸν κανεῖς, με πόση προσοχὴ καὶ λεπτότητα πρέπει νὰ χειρίζεται τὰ θέματα αὐτὰ, καὶ πόση εὐθύνη ἔχει ἢ ὑπεύθυνος ἐκάστου κύκλου, γιὰ τὴν ἄρτια ἀπόδοσι καὶ ἀνάπτυξι ἐνὸς τόσον σπουδαίου καὶ λεπτοῦ κοινωνικοῦ θέματος. Ἀλήθεια, χρειάζεται παρὰ πολλὴ καὶ ὑπεύθυνος κατάρτισις γιὰ τὴν ἀντιμετώπισι τέτοιων θεμάτων.

Ἡ ὑπεύθυνος πρέπει νὰ αἰσθάνεται βαθειὰ τὴ μεγάλη τιμὴ ποὺ τῆς γίνεται νὰ διευθύνῃ ἕναν κύκλο, ἀλλὰ συγχρόνως πρέπει καὶ νὰ νοιώθῃ τὴν τεραστία εὐθύνη καὶ τῆς ὑποχρεώσεις της ἀπέναντι τοῦ ἔργου, ἀλλὰ καὶ ἀπέναντι τῶν μελῶν. Δὲν θὰ εἶναι ὑπερβολὴ, ἂν ποῦμε πὼς οἱ ὑποχρεώσεις αὐτὲς εἶναι ἀκριβῶς ἴσης σπουδαιότητος καὶ σημασίας, ὄσης καὶ ἀπέναντι τῆς ἰδίας μας οἰκογενείας. Πρέπει ἀκόμη νὰ γνωρίζῃ πὼς ἡ ἐπιτυχία τοῦ κύκλου ἐξαρτᾶται κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ τὴν ἴδια, ἰδιαιτέρως μάλιστα ὅταν τὰ μέλη τοῦ κύκλου ἔχουν ὄλη τὴν καλὴ διάθεσι μιᾶς εὐλικρινοῦς συνεργασίας καὶ ἀγάπης πρὸς τὸ ἔργον.

Στὰ μάτια τοῦ κύκλου ἢ ὑπεύθυνος ἀντιπροσωπεύει τῆς ἰδέες, τῆς ἀρχές καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ὄλου ἔργου, καὶ ὀφείλει νὰ φροντίσῃ με κάθε τρόπο νὰ φανῇ ἀντάξια τῶν προσδοκιῶν αὐτοῦ. Ὄφειλε νὰ προσέξῃ νὰ μεταδώσῃ σωστὰ τὸ πνεῦμα τῆς ὄλης ἐργασίας καὶ ἐξαρτᾶται πολὺ ἀπὸ τὴν ἴδια νὰ κἀνῃ τὰ μέλη τοῦ κύκλου ν' ἀγαπήσουν τὴν ἐργασία καὶ νὰ νοιώσουν τὸν ἐνθουσιασμό καὶ τὸν ζῆλο ἐκεῖνο, ποὺ εἶναι ἀπαραίτητος γιὰ τὴν ἐπιτυχία ἐνὸς ἔργου τόσης σπουδαιότητος—συγχρόνως δὲ μετὴν συναίσθησι τῆς εὐθύνης αὐτῆς, νὰ ἔχη ὑπ' ὀψιν της καὶ τῆς δυσκολίας ποὺ τυχὸν θὰ συναντήσῃ, ὥστε νὰ εἰ-

ναί ἐντελῶς προετοιμασμένη, γιὰ ὁποιαδήποτε δοκιμασία ἢ ἀναγκαία φροντίδα. Πάντα ὅμως στὸ τέλος ὁ ἀγὼν σημαίνει νίκη.

★

Ἐ μεταπολεμικὸς ἄνθρωπος σήμερα, πὸ ζῆτᾶ τῆ λύτρωσι καὶ τὸ δρόμο του, νοιάθει πὸς ἔφθασε ἢ στιγμὴ πὸ ἡ ζωὴ μας μπορεὶ καὶ πρέπει νὰ ἔχη ἀποστολῆ.

Ἐ αἰὼν μας εἶναι αἰὼν ἀναταραχῆς καὶ ἀβεβαιότητος—εἶναι αἰὼν ἐπικινδύων πειραματισμῶν, λόγῳ ἀτελοῦς ἐκτιμῆσεως τῆς ἀλήθειας, ἀλλὰ εἶναι καὶ μιὰ ἐπιποχὴ στὴν ὁποία ἡ κοινωνία μας ἀναπλάθεται, ἀναγεννᾶται. Εἰμαστε ἡ γενεὰ τῆς ριζικῆς ἀνοικοδομήσεως. Εἰμαστε οἱ σπορεῖς μιᾶς πνευματικῆς ἀνακαινίσεως.

Ἀσφαλῶς ὀλίγων ἀνθρώπων ἡ ζωὴ θὰ εἶναι τόσο γεμάτη, τόσο πλούσια, τόσο ἐπιτυχημένη, τόσο ἄξια νὰ τῆ ζῆ κανεὶς, ὅσον αὐτῶν πὸ ἃ ἀκούσουν τὴν πρόσκλησι. Ἐ ἄρνησις μας στὴν πρόσκλησι αὐτῆ σημαίνει ἀνωριμότητα, σημαίνει μιὰ ἀκόμη ἀποτυχία πᾶνω στὶς τόσες ἄλλες.

Στὴν πρόσκλησι λοιπὸν αὐτῆ καλεῖται ἡ σημερινὴ Ἑλληνίδα νὰ γίνῃ πρωτοπόρος σὲ μιὰ καινούργια τακτικῆ. Καλεῖται νὰ παίξῃ ἕναν πρωτεύοντα ρόλο—ἔχει δεῖξει ἄλλως τε τόσες ἰκανότητες καὶ ἔχει ἀναδείξει τόσα κοινωνικὰ ἔργα στὴν Πατρίδα μας! Καλεῖται ἀνεπηρέαστη ἀπὸ κάθε λαθεμένη ἀντίληψι, πὸ ἔπικρατεῖ σήμερα, νὰ δεῖξῃ αὐτῆ τὴν ὀρθὴ κατεύθυνσι. Καλεῖται πλέον ἀπὸ τὴν ἴδια τῆ ζωὴ νὰ πάρῃ τῆ θέσι της γιὰ νὰ στηρίξῃ τὸ λαμπρὸ οἰκοδόμημα τῆς οἰκογενειακῆς καὶ ἔθνικῆς μας εὐημερίας καὶ προόδου. Καλεῖται σ' ἕναν λαμπρὸ ἀγῶνα γενικῆς ἀναγεννήσεως. Καλεῖται νὰ ἐμπνεύσῃ τὸ περιβάλλον της καὶ νὰ διδάξῃ καὶ φωτίσῃ τὰ παιδιά της. Τὰ παιδιά, πὸ ἡ ἱστορία των ἀρχίζει ἀπὸ κείνη τὴν ἴδια τῆ μητέρα, καὶ ὁ σεβασμὸς πὸ τῆς ὀφείλομε πρέπει ν' ἀποτελῆ θεσμὸ, ἰδιαιτέρως μάλιστα στὸν τόπο μας ὅπου ἡ μητέρα ἀποτελεῖ κάτι παραπάνω ἀπὸ τὸ στήριγμα τῆς φυλετικῆς μας ἀκμῆς.

Αὐτῆ μπορεὶ μὲ χίλια ὀρατα νήματα νὰ συνδέσῃ τὸ παιδί της μὲ τὸ καλὸ. Αὐτῆ

εἶναι τὸ γαλανὸ κῦμα πὸ σὲ μεγάλες τρικυμῖες μπορεὶ νὰ τ' ὀδηγήσῃ σὲ ἀπάνεμο λιμᾶνι. Αὐτῆ μόνῃ στὶς δύσκολες καὶ ταραχῶδεις ἡμέρες πὸ περνᾶμε, μπορεὶ, ἔχει τῆ δύναμι νὰ σταματήσῃ, ν' ἀλλάξῃ τῆ ροὴ τοῦ ρεύματος αὐτοῦ, πὸ ἀναστατώνει, λερώνει, συνεπαίρνει τὶς εὐπλαστες ψυχῆς τῶν παιδιῶν μας—πὸ τραυματίζει τὴν ἠθικὴ τους ὑπόστασι—πὸ γρερμίζει τὸ θαυμαστὸ οἰκογενειακὸ οἰκοδόμημα—πὸ ἐκμηδενίζει τὴν Πατρίδα—πὸ ἐπιβάλλει τὴν ἄγνοια τῆς πίστεως μας.

Ἐτι τὰ παιδιά κρύβουν μέσα τους μιὰ πλούσια πολλῆς φορῆς ζωὴ, εἶναι ἀποτέλεσμα τοῦ ριζώματός των μέσα στὴν οἰκογένεια.

Γι' αὐτὸ καὶ ὁ κόσμος χρωστᾶει στὴν οἰκογένεια ἕνα ἀκατάβλητο θρίαμβο ἀγάπης καὶ δημιουργικῆς δυνάμεως.

Ἐτσι λοιπὸν σήμερα, καλεῖται πρώτη ἡ Ἑλληνίδα μητέρα νὰ ἐπιστρατεύσῃ ὄλες της τὶς δυνάμεις, σωματικῆς-ψυχικῆς-πνευματικῆς, γιὰ νὰ χάρισῃ στὰ παιδιά της μιὰ ζωὴ ἐπιτυχημένη, δημιουργικῆ, εὐτυχισμένη. Καλεῖται ἡ Ἑλληνίς—αὐτῆ πὸ ὅλη τῆ διαδρομῆ τῆς ἔλληνικῆς ἱστορίας μετέσχε μὲ τόση ἐπιτυχία σὲ τόσους ἀγῶνες. Καὶ ἡ ἀναγνώστρια τῶν «Ἀκτίνων» ἔχει τὸ μέρος της στὸν πνευματικὸν αὐτὸν ἀγῶνα, ἀφοῦ συμμετέχει σ' ἕνα τέτοιο ἔργο. Καὶ μάλιστα στὴν πρώτη γραμμῆ, νὰ συμβάλῃ τώρα στὴν ἀναγέννησι μιᾶς καινούργιας, φωτισμένης κοινωνίας. Καλούμεθα ὄλες ἕμεῖς ν' ἀγωνισθοῦμε, νὰ παλαίψωμε γιὰ νὰ ξεριζώσωμε τὰ σάπια καὶ ἐπικίνδυνα σπέρματα πὸ μᾶς ἄφησαν οἱ πολεμικῆς καταστάσεις καὶ ἐμψυχωμένες ἀπὸ τὴν πίστι μας σὲ μιὰ καλύτερη ἐποχῆ, σ' ἕνα καινούργιο αὔριο, σὲ μιὰ πολιτισμένη κοινωνία, σὲ μιὰ ἐσωτερικῆ καὶ ἐξωτερικῆ ἔλευθερία τοῦ ἀτόμου, νὰ δημιουργήσωμε τὶς προϋποθέσεις ἐκεῖνες, μέσα ἀπὸ τὶς ὁποῖες θὰ ξεπηδήσῃ καὶ πάλι μιὰ Ἑλλάδα δημιουργικῆ, εἰρηρικῆ, πνευματικῆ, μιὰ Ἑλλάδα πραγματικὰ καινούργια, πὸ μπορεὶ νὰ φωτίσῃ καὶ νὰ διδάξῃ γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ δλόκληρη τὴν ἀνθρωπότητα.

Η ΚΡΙΣΙΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΜΑΣ

ΚΑΙ Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΠΑΥΛΟΥ

Ὁ εὐφυῆς αἰώνας μας, μὲ τὴν ἀγωνι-
ώδη τόλμη του, τὴ συγκλονιστικὴ, μὲ τὴ
φοβερὴ ἀλλ' ἀδιέξοδη δυνάμη του, ἀνελέ-
ητος, ἔχει ἐκραγεῖ σὲ μιὰ δεινὴ περιπέ-
τεια συγχύσεως. Ἡ ρηξικέλευθη, ἀμήχα-
νη αὐτὴ ταλαιπωρία του πηγάζει καὶ συν-
τηρεῖται μοιραία ἀπὸ μιὰ τιτανικὴ ὑπερω-
ρμιότητα. Ἔχει φθάσει στὰ ἀκραία δια-
δήματα τῆς γνώσεως καὶ εἶναι μοιραῖο νὰ
μὴ βεβαιώνεται γιὰ τίποτε, νὰ περιφρονῇ
τὰ φοβερὰ κέρδη του, παντοδύναμος καὶ
δυστυχῆς. Σκυλεύει τὴν Ἀξία, ἔτσι ἀπὸ
πεῖρα πολλὴ καὶ γενναία. Εἶναι ἡ ἴδια ἡ
δημιουργικὴ ὁρμὴ του ποὺ συντριβεῖ τοὺς
ἄξονες τοῦ ἔργου του. Εἶναι ἀπόλυτος
στὴν ἀπαίτησί του καὶ στὴν ἀπόπειρα, γι'
αὐτὸ δὲν τὸν χωροῦν δημιουργίαι αἰῶνων,
δὲν τὸν χωρᾷ ὁ ἑαυτοῦ του, τὸ ἔργο του.
Οἱ ἐπιτυχίες του συσσωρεύουν τὸ πλῆθος
τῆς ἀποτυχίας του. Ὁ αἰώνας αὐτὸς τῆς
δυνάμεως καὶ τῆς παρατολμίας ἔφθασε ἀ-
προσδόκητα νὰ ἀμήχανῶν φοβερός καὶ ἐπι-
κίνδυνος σ' ἓνα δράμα ριζικῶν διλημμά-
των ἔφθασε νὰ διερωτᾷται ἂν θὰ ὑπάρξῃ.
Ἡ ὁρμὴ του γιὰ τὸ πέρασ, γιὰ τὴν ἀ-
κραία συνέπεια, γιὰ τὸ ὀριστικόν, ἡ ὁρμὴ
του αὐτὴ ἀσίγαστη καὶ ἀκαταγώνιστη ἔ-
χει ἐμπλακεῖ ἀνυποψίαστη στὰ μὴ περαι-
τέρω. Μολαταῦτα, ἂν δὲν ἔχωμε τὸ δικαίω-
μα νὰ ὑπερηφανευθοῦμε—ὄχι γιατί φοβό-
μαστε τὴν ὕβρη, ἀλλὰ γιατί εἴμαστε ἀρ-
κετὰ ὑπερήφανοι, γιὰ νὰ κατανητήσωμε σ'
αὐτὸ—ὅμως δὲν ἔχωμε καμιάν ὑποχρέ-
ωσι νὰ ἐντραποῦμε. Εἴμαστε ὑπερβαλλόν-
τως σοφοὶ καὶ ὄριμοι, γι' αὐτὸ δυστυχοῦ-
με. Δυστυχοῦμε ἀπὸ πλοῦτο· ἀτυχοῦμε ἀπὸ
τὸ πλῆθος τῆς δυνάμεώς μας· κανένας αἰ-
ώνας δὲν εἶναι σάν τὸ δικό μας, τόσο δυ-
νατὸς καὶ τόσο ἐπικίνδυνος. Ἐνας αἰώ-
νας θριάμβου καὶ ἀπειλῆς. Καὶ ἂν ἄλλων
αἰῶνων ἡ δόξα εἶναι ὅτι οἰκονόμησαν τὴν
πρᾶξι τους σ' ἓνα ἰσόρροπο καὶ ἐγκλειστο

ὀλοκλήρωμα καὶ ἔδωσαν ἔργο τελειωμένο
κι' αὐτάρεσκο, ἡ δόξα τοῦ δικοῦ μας εἶναι
ὅτι ἔσπασε τὰ ὀλοκληρώματα, διέλυσε τοὺς
ὀρίζοντες, πέρασε πέρα ἀπὸ τὰ ἐγκλειστα
διαδήματα καὶ τὰ ἔργα πρὸς τὸ ἀδιέξοδο,
πρὸς τὸ ἄπειρο. Καὶ ἂν δὲν ἔχωμε μέσα
στὸ πλῆθος τῶν ἔργων μας ἔργο, ἔχομε
νὰ δώσωμε τὴν συγκλονιστικώτερη πείρα,
ποὺ ἐγεύθη ποτὲ ὁ ἄνθρωπος. Τί θὰ ἦταν
τὸ φοβερὸ μέλλον τοῦ κόσμου χωρὶς τὴν
φρικτὴ πείρα μας; Καὶ τί θὰ εἶναι τὸ φο-
βερὸ μέλλον τοῦ κόσμου ὕστερα ἀπὸ τὴ
φρικτὴ πείρα μας; Ἄν δὲν ἔχωμε τίποτε
τὸ οὐσιῶδες, τίποτε τὸ βαθύ, ἂν σπάσαμε
κάθε οὐσιῶδες ποὺ παραλάβαμε, εἶναι γι-
ατί δυστυχοῦμε γιὰ τὸ οὐσιῶδες, γιατί κιν-
δυνεύομε σ' ἓνα θαύτατο δράμα γιὰ
κάτι ὀριστικώτερα βαθύ. Αὐτὸς εἶναι ὁ πο-
λιτισμὸς μας: Μεγαλειώδης καὶ Τραγι-
κός.

Ὅσο—καὶ πάλι—εμεῖς, ὁ αἰώνας,
δυστυχεῖ καὶ κινδυνεύει. Οἱ ἀντινομίαι
τοῦ πολιτισμοῦ μας εἶναι χωρὶς ἄλλο σω-
τήριες, ἀλλὰ καὶ ἀληθινὰ δλέθριες.—Ὅ-
ταν μιλοῦμε γιὰ ἀντινομίαις ἐδῶ, δὲν ἐννο-
οῦμε παρὰ τίς ἀντινομίαις τοῦ πολιτισμοῦ
καὶ τοῦ πνεύματος.—Οἱ ἀντινομίαις μας,
λοιπόν, εἶναι «ἐν ταυτῶ» σωτήριαι καὶ δλέ-
θριαι. Τὸ μεγαλύτερο, τὸ δραματικώτερο
χρέος, καὶ ἡ χρεία τῆς ὥρας αὐτῆς εἶναι
νὰ σωθοῦμε. Ὅχι προφανῶς ὀπωσδήπο-
τε, ἀλλὰ νὰ σωθοῦμε σώζοντας τίς σωτή-
ριαις συνέπειαι τῶν ἀντινομιῶν μας, κερ-
δίζοντας τὸ ἀναζητούμενο βάθος, ἀξιοποι-
ώντας ἐπ' ἀγαθῶ τὴν ἀγωνία τοῦ οὐσιώ-
δους. Ἄν κατορθώναμε νὰ βροῦμε θετι-
κοὺς τρόπους νὰ ὑπάρξωμε, τὸ αὔριο θὰ
ἀνεκλυπτε πλήρες καὶ μέγα, βαθύτερο καὶ
οὐσιαστικώτερο, ἀσύγκριτα παρὰ ποτὲ.
Δυνατὸν ἡ δραματικὴ τομὴ τοῦ παρόν-
τος νὰ εἶναι τόσο ριζικὴ καὶ πλήρης καὶ
τρομερὴ σὲ συνέπειαι ἀγαθῆς, ὥστε τὸ μέ-

γεθος καὶ ἡ αὐτονομία τῶν προσεχῶν αἰώνων ν' ἀχρηστέψη συλλήβδην τὸ παρελθόν. Δυνατόν. Ὅμως σήμερα ὑπάρχει ἔνα ἀδιέξοδο θανάτου.

Τὸ ἀδιέξοδό μας εἶναι ἀδιέξοδο πραγμάτων. Ἀνακύπτει ἀναπόφευκτο μέσα ἀπὸ τὴ μοῖρα μας, πού τὴν κατορθώνομε, μὰ δὲν τὴν ἐκλέγομε. Ἄν δὲν κρατᾶμε τὴν πρωτοβουλία καὶ τὴν εὐθύνη του, εἴμαστε οἱ παράγοντές του, οἱ δημιουργοὶ του. Μέσα στὴν σύνθεσι αὐτῆ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀνάγκης, εἶναι τὸ πρῶτο σκέλος: Ἡ ἐλευθερία, πού ἀποτελεῖ τὴν ἐγγύησι τῆς διεξόδου. Ἡ ἴδια μάλιστα ἡ ἀνάγκη εἶναι ἐν προκειμένῳ ἡ συνέπεια τῆς ἐλευθερίας μας. Ἡ κρίσις εἶναι κρίσι τοῦ ἔργου μας. Κρίσι ὅχι δημιουργημένη βέβαια, ὅπωςδήποτε ὅμως τῆς δημιουργίας μας. Τὸ κεφάλαιο ὅθεν τοῦ ἀδιέξοδου εἶναι μέσα καὶ ἐκεῖ ὑπάρχει ἡ λύσι πού μᾶς διαφεύγει. Στὸ βάθος δηλ. ἡ κορυφαία χρεια εἶναι νὰ νικηθῇ ἠθικὰ τὸ ἀδιέξοδο. Τὸ ζήτημα εἶναι κατὰ βάθος πρόβλημα πίστεως, εἶναι πρόβλημα γενναίας προαιρέσεως ἐνὸς ἀνθρώπινου ιδεώδους, ἰσοδύναμου καὶ ἀρμοδίου.

Πολλές φορές ὁ ἀνθρώπινος κόσμος περιῆλθε σὲ πνευματικὴ ἀπόγνωσι. Καὶ ἡ κρίσι εἶχε βαθύνει σὲ ριζικότητα παραπλήσια μὲ τὴ σημερινή, μολονότι ἡ τελευταία ἔχει ἰδιαίτερη σημασία, εἶναι μιὰ ἐντελῶς πρωτότυπη πραγματικότητα, πού δὲν ἔχει κανένα πάρισσο στὴν Ἱστορία, γιατί πῆγασε ἀπὸ τὴν ὑπερβασία τοῦ δυναμισμοῦ τῆς. Ἄν παρουσιάξῃ τὴν τυπικὴ διάλυσι τῶν κρίσεων, αὐτὴ εἶναι ἀποτέλεσμα ἐνεργητικῆς συντριβῆς καὶ ὅχι ἀποσυνθέσεως. Δὲν ἀπειλεῖται ἀπὸ μαρασμό, ἀλλὰ ἀπὸ μιὰ ἀδιέξοδη ἔντασι. Δὲν φοβᾶται ἕνα θάνατο γήρατος, ἀγωνιᾷ μήπως ἀπὸ τὴν πληθωρικότητα καταντήσῃ ἀναπόφευκτη ἡ συμφόρησι. Μολοντοῦτο, παρὰ τὴν ἰδιαιτερότητά τῆς, οἱ παραλληλισμοὶ μ' ἀνάλογες ἱστορικῆς καταστάσεις τοῦ παρελθόντος εἶναι ἀρκετὰ διδακτικοί. Οἱ σχέσεις παραλληλίας εἶναι γεγονόσιν στὴν ἱστορία καὶ εἶναι αὐτὲς πού κἀνονν δυνατὴ τὴν ἀξιοποίησι τῆς πείρας τῆς. Μπορεῖ οἱ προσεχεῖς αἰῶνες ν' ἀχρηστέψουν τὸ παρελθόν, ὅμως τοῦτο σήμερα εἶναι φοβερὰ

χρήσιμο. Γιατί κοντὰ στὰ ἄλλα ὁ αἰῶνας μας δὲν ἔχει αὐτοδυναμία. Ὁλόκληρος εἶναι μιὰ τιτανικὴ παρασκευὴ μέλλοντος. Εἶναι μιὰ πελώρια μετάβασι, ὅπου προφανῶς τὸ παρελθόν εἶναι ἀποκλειστικὸ δεδομένο καὶ ἀναπόφευκτο, πού καὶ ἂν τὸ ἀρνηθῆς ἢ τὸ μάχεσαι παραμένει τὸ μόνο πεδίου ἀσκήσεως καὶ ἐτοιμασίας. Εἶναι ἡ ἀναπόδραστη ἀφετηρία γιὰ κάθε διάβημα, καὶ γιὰ τὴν ὑπέρβασι τοῦ ἀκόμα. Βέβαια, ὁ κλασσικὸς αἰῶνας ἔφθασε σὲ πνευματικὴ αὐτονομία, πού ἀχρηστέωσε τὴν πείρα τοῦ προελληνικοῦ Αἰγαίου, ὥστε ἡ πείρα ἐκείνη ἔκανε δυνατὴ τὴν ἀξιοποίησι τῆς ὑπέροχης γονιμότητος, πού παρουσίαζε ἡ δραστηριὰ καὶ ραγδαία κρίσι τοῦ ἀποικισμοῦ καὶ τῆς διαλύσεως τοῦ γένους.

Ἡ δική μας ἔχει, λοιπόν, περισσότερο παρ' ἄλλοτε ἀνάγκη τὴν πείρα τοῦ παρελθόντος.

★

Τις μέρες αὐτὲς κατ' ἐξοχὴν ἔχομε πρόσθετη ἀφορμὴ ν' ἀναλογισθοῦμε τὴν πελώρια κρίσι τοῦ Ἑλληνορωμαϊκοῦ κόσμου καὶ ν' ἀποτιμήσωμε τὸ σημαντικώτερο γεγονός τῆς διαφερόντως διδακτικὸ γιὰ τὰ σημερινά.

Βέβαια, ἡ κρίσι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶναι μιὰ κρίσι ἐξαντλήσεως. Ἀνακύπτει σὰν ἕνα πελώριο σύμπτωμα παραλυσίας, ἕνας μαρasmus πού ἄγγιξε τὴ ρίζα τῆς ὑπάρξεως. Μιὰ ἔκφυλη ροπή γήρατος. Ἐμεῖς ἔχομε μιὰ ἀκολασία περιεχομένου, ἐκεῖ ὑπῆρχε ἕνας ἐκφυλισμὸς μορφῶν, ἀπὸ μιὰ ἀπουσία περιεχομένου, ἐνῶ ἡ πληθώρα τοῦ τελευταίου θρανεῖ ἀνεπανόρθωτα τὶς μορφὲς στὴν περιπτώσι τῆ δικῆ μας. Ὅμως παρ' ὅλ' αὐτὰ, καίτοι ἡ κρίσι ἐκείνη ἦταν μιὰ κρίσι βαθύτατης φθορᾶς καὶ ἡ ὀλικὴ ἐξάντλησι δὲν ἐγκατέλειπε ὑπόλοιπα μέλλοντος στὰ ἐτοιμόρροπα πεπρωμένα τῆς ἐποχῆς, μολοντοῦτο ἤρκεσε ἕνα ἀπλό, λαθραῖο ταξιδι ἐνὸς μονάχα ἀνθρώπου, πού κόμιζε ἕνα παράτολμο, σχεδὸν παράλογο γιὰ τὴν ἐποχὴ ιδεῶδες—μέγα ὅμως τῆ ἀληθεία καὶ πλήρες μέλλοντος—γιὰ νὰ κατορθώσῃ μέσα στὴν πιὸ στείρα καὶ ἀπεγνωσμένη κρίσι τῆς ἱστορίας, τὴ δραματικώτερη καὶ τὴν πιὸ οὐσιώδη τομὴ τοῦ ἀνθρώπινου πεπρωμένου.

Καὶ ὅμως τὸ διάθημα αὐτὸ τοῦ Παύλου, ποῦ ἐγκαινίασε τὴν ἱστορίαν τῆς Μεγάλης Εὐρώπης, μέσα σ' ἐκεῖνο τὸν κόσμο, ἐφαίνονταν σὰν μιὰ κομικὴ λεπτομέρεια.

Δὲν ὑπάρχει ταξίδι στὴν ἱστορία μὲ περισσότερη ἀπλότητα καὶ μὲ τόσο ἀπροσμέτρητη γονιμότητα. Δὲν θάταν ἀμελέτητη τόλμη νὰ ποῦμε ὅτι δὲν ὑπάρχει γεγονός—πόλεμοι, κατακτήσεις, ἐπαναστάσεις: ὅλο τὸ αἰμόφυρτο ἄχθος τῆς ἱστορίας—ποῦ νὰ ἔχη τόσο τεράστιες συνέπειες καὶ βαθύτερες μεταμορφωτικὲς ἀπηχήσεις στὴ μεγάλη περιπέτεια τῶν ἀνθρώπων.

Μὲ τὸ ταξίδι αὐτὸ, ἐλάχιστα εἰδυλλιακὸ, φοβερὰ ἐπικίνδυνο καὶ μαρτυρικὸ, ὁ Παῦλος ἀνίσχυρος καὶ μονάχος—πορεύεται μέσα σ' ἓνα ἐχθρικὸ χῶρο, ἀντίπαλος ὄχι ἐνὸς θνήσκοντος κόσμου, ἀλλὰ τῆς θνησιμότητος ἐνὸς κόσμου. «Καινὸν εἰσάγων δαιμόνιον» τὸν πολιορκεῖ πνιγηρὰ ἡ μανία τοῦ Ἰουδαίου τῆς διασποράς, τὸ φοβερὸ θεῖο δικαίωμα τοῦ Καίσαρος, ἡ ἐκφυλὴ ὕβρις τῆς Ρώμης, ἡ παντοῦ διάχυτη, ἡ ράβδος τοῦ πραιτώρος, ἡ φιλόσοφος χλεύη τῶν Ἀθηναίων, ἡ ἠθικὴ ἀπουσία τοῦ ὄχλου, ὁ γλυκὺς καὶ εὐκόλος λήθαργος ἀπὸ τὴ βρωσι τῶν εἰδωλοθύτων. Καὶ τὸ ἰδεῶδες τοῦ ἀλλοῦ ἐρεθίζει τὴ μανία ὡς «σκάνδαλον», ἀλλοῦ διασύρεται ὡς «μωρία», ἄλλοτε διεγείρει τὸν φανατισμὸ ὡς «ἀσέβεια» ἢ «ἀνομία». Καὶ ὅμως ὁ Παῦλος ἤρθε καὶ ἔσπειρε τὸ θεῖο ἀγαθὸ σὲ μιὰ τέτοια ξηρασία ψυχῆς. Χρειάστηκε βέβαια διαδικασία αἰῶνων, ὅμως τὸ ἰδεῶδες τοῦ Παύλου ἐσάρωσε τὸ ὄργιο τῆς διαλύσεως, ἐφρικίασε μὲ νέα βούλησι τὴν παράλυτη ἀρχαιότητα, γιὰ νὰ μετουσιωθῇ μὲ ἀληθινὴ τιτανικότητα στὴ μεγάλη Βυζαντινὴ Ἀνατολὴ καὶ στὴν καταπληκτι-

κὴ Εὐρώπῃ τῶν τελευταίων αἰῶνων. Καὶ δὲν εἶναι μόνον τὸ μεγαλεῖο αὐτοῦ τοῦ μέλλοντος καὶ τῶν σχημάτων του, εἶναι πρὸ παντὸς τὸ βάθος τῶν μεταμορφώσεων, τὸ βάθος τῆς μεταμορφώσεως.

★

Ἐνας κόσμος, ποῦ εἶχε ἐξαντλήσει τὰ πεπρωμένα του, ποῦ δὲν εἶχε ἀγωνία γιὰ τὸ οὐσιῶδες καὶ διαλυτὸν ἀνεπανόρθωτος μέσα σὲ μιὰ σύμφυτη θνησιμότητα, κατῶρθωσε μ' ἓνα ἰδεῶδες νὰ σωθῇ ἐπιβαίνοντας πάνω σὲ μεγαλειώδεις καὶ ἐκπληκτικὲς ἐξελίξεις καὶ θεβαιώσεις. Δὲν θὰ ἦταν τοῦτο περισσότερο δυνατὸ γιὰ τὸν αἰῶνα τὸ δικό μας, ποῦ σχίζεται ἀπὸ τὸ πλῆθος τοῦ δυναμισμοῦ του καὶ ἀπὸ τὴν ἀγωνιώδη ἀναζήτησι τοῦ οὐσιώδους; *Ἀληθινά, εἶναι φανερὸ πὼς καὶ ἡ δικὴ μας κρίσις εἶναι ἠθικὸ πρόβλημα.* Ζήτημα ἐνὸς ἰδεώδους ὑπάρχει. Χρειαζόμαστε μιὰ ἠθικὴ εὐρυχωρία γιὰ νὰ οἰκονομήσωμε τὰ μεγαλειώδη διαθήματά μας. Μιὰ πίστις θέλομε νὰ ἱεραρχήσῃ τὸ κατόρθωμά μας. Ζήτημα πίστεως. Τίποτ' ἄλλο.

Κι' ἂν εἶν' ἔτσι, θὰ ἠμποροῦσεν ἄρᾳ γε τὸ ἰδεῶδες τοῦ Παύλου νὰ ταυθῇ πλῆρες σὰν τιτανικὸς μύθωνας μέσα στὴ βούλησι τοῦ αἰῶνα μας, γιὰ νὰ εὐθύνῃ πρὸς πεπρωμένα καὶ διεξόδους τὴν πολύκροτη δυνάμι μας; Ἄν ἀνέστησε ἓνα θνήσκοντα αἰῶνα δὲν γίνεται δυνατὸ νὰ σώσῃ ἐκεῖνον ποῦ πάσχει ἀπὸ πληθώρα ζωῆς;

Τὸ πρῶτο εἶναι ἓνα θαῦμα, τὸ δεῦτερο μιὰ προφανῆς δυνατότητα, ἱστορικὰ νοητὴ. Τὸ κεφαλαῖῶδες μέρος τῆς κρίσεως βρῖσκεται στὸ χέρι μας.

ΧΡΙΣΤΟΣ ΑΘΑΝΙΤΗΣ

ΑΝΤΙΦΩΝΑ

Στὸν ὄρθρο τῆς Μεγ. Παρασκευῆς, ποὺ τελεῖται τὸ βράδυ τῆς Μεγάλης Πέμπτης, ἔχουμε 15 ἀντίφωνα. Ἀπ' αὐτά, τὸ 2ο, 5ο, 7ο, 8ο, 10ο, 13ο, καὶ 14ο ἀποτελοῦνται τὸ καθένα ἀπὸ 2 τροπάρια καὶ 1 θεοτοκίο. Τὰ ἀντίφωνα 1ο, 4ο, 6ο, 9ο, 11ο, 12ο καὶ 15ο ἀπαρτίζονται τὸ καθένα ἀπὸ 3 τροπάρια καὶ 1 θεοτοκίο. Τὸ 3ο ἔχει 6 τροπάρια καὶ 1 θεοτοκίο.

Ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ παραθέσουμε ὅλα τ' ἀντίφωνα αὐτά, ἀρκοῦμεθα στὴν παράθεση τοῦ α' τροπαρίου τῶν ἀντιφώνων Α', Ε', Ι', καὶ ΙΕ'. Κάτω ἀπὸ κάθε τροπάριο ἀναγράφουμε τὸ μέτρο, στὸ ὁποῖο ἀνήκουν οἱ στίχοι του:

Ἄρχοντες λαῶν συνήχθησαν
κατὰ τοῦ Κυρίου
καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ.

(Ἀντίφ. Α').

τροχ. 9σύλλαβος προπαροξύτονος.
τροχ. 6σύλλαβος.
ιαμβ. 8σύλλαβος.

Ὁ μαθητὴς τοῦ Διδασκάλου
συνεφώνει τὴν τιμὴν
καὶ τριάκοντα ἀργυρίοις
πέπρακε τὸν Κύριον,
φιλήματι δολίῳ
παραδοὺς αὐτὸν
τοῖς ἀνόμοις εἰς θάνατον.

(Ἀντίφ. Ε').

ιαμβ. 9σύλλαβος.
τροχ. 7σύλλαβος.
τροχ. χασματικός.
τροχ. 7σύλλαβος προπαροξύτονος.
ιαμβ. 7σύλλαβος.
τροχ. 5σύλλαβος.
ἀναπ. 8σύλλαβος.

Ὁ ἀναβαλλόμενος φῶς ὡς ἱμάτιον
γυμνὸς εἰς κρίαιν ἴστατο
καὶ ἐν σιαγόνι ράπισμα ἐδέξατο

ὑπὸ χειρῶν ὧν ἔπλασεν
ὁ δὲ παράνομος λαὸς
τῷ σταυρῷ προσήλωσε
τὸν Κύριον τῆς δόξης·
τότε τὸ καταπέτασμα
τοῦ Ναοῦ ἐσχίσθη·
ὁ ἥλιος ἐσκότασε
μὴ φέρων θεάσασθαι
Θεὸν ὑβριζόμενον,
ὃν τρέμει τὰ σύμπαντα.
Αὐτὸν προσκυνήσωμεν.

(Ἀντίφωνον Ι').

δακτ. με ἀνάκρουση 13σύλλαβος.
ιαμβ. 8σύλλαβος προπαροξύτονος.
τροχ. 13σύλλαβος προπαροξύτονος.
ιαμβ. 8σύλλαβος προπαροξύτονος.
ιαμβ. 8σύλλαβος.
τροχ. 7σύλλαβος προπαροξύτονος.
ιαμβ. 7σύλλαβος.
ιαμβ. 8σύλλαβος προπαροξύτονος.
τροχ. 6σύλλαβος.
ιαμβ. 8σύλλαβος προπαροξύτονος.
δακτ. με ἀνάκρουση 7σύλλαβος.
δακτ. με ἀνάκρουση 7σύλλαβος.
δακτ. με ἀνάκρουση 7σύλλαβος.
δακτ. με ἀνάκρουση 7σύλλαβος.

Σήμερον κρεμάται ἐπὶ ξύλου
ὁ ἐν ὕδασι τὴν γῆν κρεμάσας.
Στέφανον ἐξ ἀκανθῶν
περιτίθεται

ὁ τῶν Ἀγγέλων Βασιλεὺς.
Ψευδῆ πορφύραν περιβάλλεται
ὁ περιβάλλον
τὸν οὐρανὸν ἐν νεφέλαις.
Ράπισμα κατεδέξατο
ὁ ἐν Ἰορδάνῃ
ἐλευθερώσας τὸν Ἀδάμ.
Ἦλοις προσηλώθη
ὁ Νυμφίος τῆς Ἐκκλησίας.
Λόγῃ ἐκεντήθη
ὁ Υἱὸς τῆς Παρθένου.
Προσκυνοῦμεν σου τὰ Πάθη, Χριστέ.

Δεῖξον ἡμῖν
καὶ τὴν ἔνδοξόν σου Ἀνάστασιν.
(Ἀντίφ. ΙΕ').

τροχ. 10σύλλαθος.
τροχ. 10σύλλαθος.
τροχ. 7σύλλαθος.
ιαμβ. 8σύλλαθος.
ιαμβ. 10σύλλαθος προπαροξύτονος.
ιαμβ. 5σύλλαθος.
δακτ. 8σύλλαθος.
ιαμβ. 8σύλλαθος προπαροξύτονος.
τροχ. 6σύλλαθος.
ιαμβ. 8σύλλαθος.
τροχ. 6σύλλαθος.
τροχ. χασματικός.
τροχ. 6σύλλαθος.
ἀναπ. 7σύλλαθος.
τροχ. χασματικός.
δακτ. 4σύλλαθος.
τροχ. χασματικός.

Ἡ ποικιλία τοῦ ρυθμοῦ εἶναι μεγάλη ἐδῶ σὲ ἰαμβύλους, τροχαίους, ἀναπαιστικούς καὶ δακτύλους. Ἀπὸ τὰ μέτρα, ὅπως ξέφυγε, γίνονται οἱ στίχοι. Ἐδῶ φυσικὰ τὸν ἀποφασιστικώτερο ρόλο στὴ διαμόρφωση τοῦ ποικίλου ρυθμοῦ ἔπαιξε ἡ μουσικὴ ἀπαίτηση. Ἀνατρέχουμε στὴν ἐπικράτηση ποῦ ἔχει κάθε ρυθμὸς στὰ ἀντίφωνα, λαμβάνοντας ὑπ' ὄψη γιὰ συντομία τὸ α' τροπάριο μόνον τῶν 15 αὐτῶν ἀντιφώνων. Ὁ τροχαϊκὸς ρυθμὸς ἐπικρατεῖ στὸ α' τροπάριον τῶν περισσότερων ἀντιφώνων, δηλ. τῶν Α', Δ', Ε', Ζ', Θ', ΙΑ', ΙΕ'. Ὁ ἰαμβικὸς ρυθμὸς ἐπικρατεῖ στὸ α' τροπάριον τῶν Β' Ι', ΙΒ' ἀντιφώνων. Ὁ δακτυλικὸς ρυθμὸς στὸ α' τροπάριον τῶν ΣΤ', Η', ΙΔ' ἀντιφώνων. Ἐπικράτηση ἀναπαιστικῶν στίχων κατὰ σύμπτωση δὲν ἔχουμε σὲ κανένα ἀντίφωνο. Ἐχουμε ὅμως ἀναλογία στίχων σὲ δύο ἀντίφωνα, ὅπου κανένας ρυθμὸς δὲν εἶναι ἐπικρατέστερος. Ἔτσι στὸ Γ' ἀντίφωνο ἔχουμε 2 ἰαμβ., 2 δακτ. καὶ 1 ἀναπ. στίχο, καὶ στὸ ΙΓ' ἀντίφωνο ἔχουμε 3 μικτούς (ιαμβ.+τροχ.), 3 ἰαμβ., 3 ἀναπ. καὶ 1 δακτ. στίχο.

Στὴ νεοελληνικὴ ποίηση τὸ φαινόμενο τῶν στίχων, ποῦ ἀπαρτίζουν στροφές ἀπὸ διαφορετικούς ρυθμούς δὲν εἶναι ἀσυνή-

θιστό (βλ. «Νεοελληνικὴ Μετρικὴ» Θρασ. Σταύρου, σελ. 107-111). Ἀλλὰ ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὸ νὰ μπορεῖ νὰ ἀντιμετρηθεῖ μὲ τὴν ἀσυναγώνιστη ρυθμικὴ ποικιλία, ἡ ὁποία παρουσιάζεται στὴ Βυζαντινὴ Ὑμνογραφία.

Κάποιες παρατηρήσεις θὰ κάνουμε σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴ μουσικὴ τῶν ἀντιφώνων. Γενικὴ ἀρχὴ εἶναι ὅτι τὰ τροπάρια κάθε ἀντιφώνου δὲν εἶναι ὅμοια στὸ μέτρο, κι' ἐπομένως καὶ στὴ μελωδία, ἀνήκει ὁμοῦς κάθε ὁμάδα τροπαρίων τοῦ ἴδιου ἀντιφώνου στὸν ἴδιο ἦχο ἀπαραίτητα. Ἐκεῖνα, ποῦ μοιάζουν περισσότερο μεταξύ τους, εἶναι τὰ τροπάρια τοῦ Γ' ἀντιφώνου, ἐπίσης καὶ τοῦ ΣΤ'. Δὲν συμβαίνει ὁμοῦς τὸ ἴδιο στ' ἄλλα, ὅπως π.χ. στὸ Β' ἀντίφωνο ὅλα τὰ τροπάρια ἀνήκουν βέβαια στὸν πλάγ. β' ἦχο, τονίστηκαν ὁμοῦς ὡς ἰδιόμελα καὶ ὁ συνθέτης ἔδωσε στὸ κάθε τροπάριο, κατὰ ἓνα τρόπο, ἀνάλογα μὲ τὸ ποιητικὸ μέτρο καὶ μὲ τὴν ἔννοια τῶν λέξεων τὴ μουσικὴ γραμμὴ. Ἡ φράση ἔχει σπουδαία σημασία στὰ ἀντίφωνα. Μία προσηχὴ: Ὁ Πέτρος ὁ Λαμπαδάριος στὸ «Δοξαστάριον» του (1820) ἔχει μαζί μὲ τὰ δοξαστικά ὄλου τοῦ ἔτους καὶ τὰ ἰδιόμελα τῆς Μεγ. Ἐβδομάδας—ἰδίως μάλιστα τοῦ ὄρθρου τῆς Μεγ. Παρασκευῆς καὶ τοῦ Μεγ. Σαββάτου. Τὰ ἐπόμενα «Δοξαστάρια», ποῦ ἐξεδόθησαν, ἔχουν μόνον δοξαστικά. Τῆς Μεγ. Ἐβδομάδας τὰ ἰδιόμελα ἐξέδωσαν χωριστὰ ὁ Ρεδαισινός, ὁ Νικόλαος ὁ Σμύρνης, ὁ Ἰ. Σακελλαρίδης κλπ. Ὁ κάθε συνθέτης ἔχει δική του σύνθεση, ἀφοῦ μάλιστα πρόκειται γιὰ ἰδιόμελα. Στὸν ἦχο ὁμοῦς εἶναι μὲ συνέπεια ὑποταγμένοι.

Τὰ ἀντίφωνα τοῦ ὄρθρου τῆς Μεγ. Παρασκευῆς δὲν μοιάζουν μουσικὰ μὲ ἄλλα τροπάρια, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ΙΕ' ἀντίφωνο «Σήμερον κρεμάται ἐπὶ ξύλου» (πλάγ. β' ἦχο), ποῦ μοιάζει ἀπόλυτα μὲ τὸ «Σήμερον γεννᾶται ἐκ Παρθένου» (πλάγ. β' ἦχου ἐπίσης), ποῦ εἶναι δοξαστικὸ τῆς 9ης Ὠρας τῶν Χριστουγέννων. Ἐπίσης ἀναφέρουμε καὶ τὸ «Σήμερον ὁ Χριστὸς ἐν Ἰορδάνῃ ἦλθε βαπτισθῆναι», τὸ ὁποῖο εἶναι τὸ Καὶ νῦν τῶν ἀίνων τῶν Θεοφανείων, καὶ ποῦ ἂν καὶ ἀνήκει στὸν β' ἦχο ὁ-

μως ἀπὸ παράδοση ψάλλεται στὸν πλάγ. β' ἤχο καὶ μοιάζει κάπως μὲ τὸ ΙΕ' ἀντίφωνο τοῦ ὄρθρου τῆς Μεγ. Παρασκευῆς.

Κάθε τριπλῆ ὁμάδα τῶν 15 αὐτῶν ἀντιφῶνων ἀκολουθεῖται ἀπὸ ἕνα τροπάριο ποῦ ἐπιγράφεται κάθισμα, καὶ τὸ ὁποῖο ψάλλεται ἀργότερα καὶ μεγαλοπρεπέστερα. Αὐτὸ ἐξηγεῖται ἐὰν ληφθῆ ὑπ' ὄψη ὅτι τὸ ἀντίφωνο ἔγινε ἀπὸ μιὰ στάση ψαλμῶν καὶ ὅτι ἐπομένως τὰ τρία ἀντίφωνα ἀντιστοιχοῦν σὲ τρεῖς στάσεις ψαλμῶν, δηλαδὴ πρὸς ἕνα κάθισμα τοῦ Ψαλτηρίου.

Σημειώνουμε ἐπίσης ὅτι διαβάζονται κατὰ τὴ διάρκεια τῶν 15 αὐτῶν ἀντιφῶνων 5 περικοπές τοῦ Εὐαγγελίου—τὸ 2ο ἕως καὶ τὸ 6ο ἀπὸ τὰ 12, τὰ ὁποῖα ἀναγινώσκονται στὴν Ἀκολουθία αὐτῆ—κι' ἀκριβῶς ὕστερ' ἀπὸ τὸ καθένα ἀπὸ τὰ 5 σὲ σύνολό τους καθίσματα.

Ὁ ἀριθμὸς 15 τῶν ἀντιφῶνων αὐτῶν δὲν εἶναι τυχαῖος. Ὁ βιογράφος τῆς Μελάνης τῆς νέας σημειώνει ὅτι «ἦν αὐτῶν ὁ μὲν νυκτερινὸς κανὼν τρία ὑποψάλματα καὶ τρεῖς ἀναγνώσεις καὶ πρὸς τοῖς ὄρθρινοῖς ἀντίφωνα δεκαπέντε» (*Analecta Bollandiana*, 1903, τόμ. 22, σελ. 33).

Στους ἐξῆς ἤχους ἀνήκουν τὰ 15 ἀντίφωνα: Στὸν πλάγ. β' ἤχο 6 (Β', Ε', Ι', ΙΑ', ΙΓ', ΙΕ'), στὸν πλάγ. δ' 4 (Α', Ζ', ΙΒ', ΙΔ'), στὸν β' ἤχο 2 (Γ', Η'), καὶ ἀπὸ 1 ἀντίφωνο στὸ γ' ἤχο (Θ'), στὸν πλάγ. α' (Δ') καὶ στὸν βαρὺν ἤχο (ΣΤ'). Ὁ α' καὶ ὁ δ' ἤχος δὲν συναντῶνται στὰ ἀντίφωνα τοῦ ὄρθρου τῆς Μεγ. Παρασκευῆς. Ἡ μετὰβαση ἀπὸ τὸ ἕνα ἀντίφωνο στὸ ἄλλο γίνεται σὲ διαφορετικὸ ἤχο. Μόνο ἀπὸ τὸ 10ο στὸ 11ο ἔχουμε σὲ συνέχεια τὸν ἴδιο ἤχο.

Υπάρχουν μερικὲς διαφορὲς στὴ γραφὴ κάποιων λέξεων τῶν ἀντιφῶνων σὲ χειρόγραφα Τριψόδια τῶν Βιβλιοθηκῶν Μονῶν τοῦ Ἁγ. Ὅρους ἀπὸ τὰ τυπωμένα Τριψόδια. Στὸ Δ' ἀντίφωνο: τριάκοντα ἀργυρίοις ἀντὶ ἀργυρίων. Στὸ Η' ἀντίφωνο: τῶν Προφητῶν τὰ κηρύγματα ἀντὶ διδάγματα. Στὸ ΙΓ' ἀντίφωνο: κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν ἀντὶ τὸ ἀνταπόδομα αὐτῶν (Τριψόδιο 1193, 13ου αἰ., Βιβλιοθ. Μονῆς Βατοπεδίου καὶ Τριψόδιο 48, 15ου αἰ., Βι-

βλιοθ. Μονῆς Γρηγορίου καὶ Τριψόδιο 430, 16ου αἰ., Βιβλιοθήκης Μονῆς Διονυσίου Ἁθῶ). Ἐπίσης: (Ι' ἀντίφ.) ὁ λαὸς τῶ σταυρῶ προσήλωσαν ἀντὶ προσήλωσε (Τριψόδιο 1193 Μ. Βατοπεδίου καὶ Τριψόδιο 430 Μ. Διονυσίου). Ἐπίσης: (ΙΔ' ἀντίφ.) ἐν αἵμασι ἀντὶ ἐν αἵματι (Τριψόδιο 1193 Μ. Βατοπεδίου καὶ Τριψόδιο 400, 16ου αἰ., Μ. Διονυσίου).

Τὰ 15 αὐτὰ ἀντίφωνα διηγούνται κι' ἐρμηνεύουν τὰ Πάθη τοῦ Χριστοῦ σὰ νὰ τὰ ὑπομνηματίζουν θεολογικά. Ὁ ποιητὴς τοὺς μὲ κάθε λέξη βυθοσκοπεῖ, κι' ἀπὸ τὰ κοιτάσματα τῶν θείων Παθῶν βγάνει θησαυροὺς ἐκφράσεως γιὰ ν' ἀποδώσει ἐντελέστερα ἐκείνη τὴ συντριπτικὴ δόνη. Ἔτσι ὁ λόγος στὰ Ἀντίφωνα εἶναι ἕνα παραστατικὸ ἀποτύπωμα.

Ἡ ποικιλία τῶν στίχων, ποὺ εἶδαμε πιὸ πάνω, χαρίζει στὰ Ἀντίφωνα ἕναν ἀτελεύτητο συνδυασμὸ ποιητικῆς ἐνορχηστρώσεως. Ὅλα μαζί ἀπαρτίζουν μιὰ συγκρατημένη συνεκτικότητά μουσικῆς ἰσορροπίας.

Στ' ἀντίφωνα, ὁ στίχος μὲ τὸν διαφορετικὸ ρυθμὸ του καὶ ἡ μουσικὴ μὲ τοὺς διαφόρους ἤχους εἶναι σὰ νὰ πυρώνουν σὲ ποικίλες φλόγες ἕνα προσφερόμενο μέταλλο. Ἔτσι ἡ ποίηση αὐτὴ ἀρχίζει, διακόπτεται, καὶ πάλι ξεκινᾷ, ὁ νέος ἤχος κάθε φορὰ εἶναι μιὰ καινούργια ὀρμή, ἐπίσης ἡ μουσικὴ του ἀντηχεῖ, ὕστερα κυριαρχεῖ, καὶ τέλος φτάνει ἕως τὴ σιγῆ.

Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ θέματος στὰ Ἀντίφωνα παίρνει δραματικὸ χαρακτήρα. Υπάρχει διάγραμμα διαδοχικῶν σταδίων, στὸ ὁποῖο κορύφωση εἶναι ἡ φυγὴ ἀπὸ τὴν ὑπερβολὴ τῆς ρητορικῆς σκοπιμότητος.

Ἀντιφῶνῶ γενικά εἶναι μὲ τὴ σημασία τοῦ ἀποκρίνομαι. Στὴ μουσικὴ εἶναι κατ' ἀρχὴν μὲ τὴ σημασία τοῦ μουσικοῦ ἤχου ἀπὸ ἀπέναντι. Ψάλλει κανένας σύμφωνα μ' ἕναν ἄλλο. Ἔτσι ἡ ἀντιφώνηση εἶναι μιὰ ἀντήχηση, μιὰ ἀντιλογία. Ὁ ἀντίφωνος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἀντιψάλλει.

Στὴν ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ἡ μελωδία τῶν ἀντιφῶνων εἶναι μελωδία διαδο-

χῆς. Ὁ Μ. Βασίλειος μιλάει στὴν Ἐπιστολή γ' γιὰ τοὺς δύο χορούς τῶν ψαλτῶν, οἱ ὁποῖοι «νῦν ἐν διχῆ διανεμηθέντες ἀντιψάλλουσιν ἀλλήλοις».

Ἄν γυρίσουμε καὶ στὸν ἀρχαῖο ἑλληνικὸ δραματικὸ χορὸ, θὰ βροῦμε τὴ στροφή καὶ ἀντιστροφή. Ὁ ἀρχαῖος χορὸς σὲ δύο ἡμιχόρια καταπραίνει συνηθέστερα τὰ πάθη τοῦ ἥρωα τοῦ δράματος, φέροντας παραμυθία στὶς θλίψεις του. Ἐπίσης ἢ μετὰ τὴν ἀπό τὴν πάροδο στὴ μετὰσταση καὶ στὴν ἐπιπάροδο ἕως τὴν ἔξοδο εἶναι δηλωτικὴ μιᾶς εὐκινήσιας. Αὐτὴ τὴ μουσικὴ εὐκινήσια ἀναζητοῦμε στὰ ἐκκλησιαστικὰ ἀντίφωνα. Ἡ ἀντιφωνία εἶναι γνωστὴ στοὺς ἀρχαίους «Ἕλληνες, ὅπως καὶ τὰ ἀντιχόρια.

Ἐπὶ τῶν νεώτερων ἐρμηνευτῶν, πού θεωροῦν τὸ Ψαλτήριον ἕνα εἶδος Ἰουδαϊκοῦ Ἀντιφωνηρίου γιὰ τὶς κοινὲς προσευχὲς τῶν Ἐβραίων. Ἀντιφωνικὰ ἀλλώστε ἔψαλλον τὴν εὐχαριστήρια ῥοδὴ τοῦ Μωϋσέως χορὸς ἀνδρῶν καὶ χορὸς γυναικῶν μὲ προεξάρχοντες τὸν Μωϋσῆ καὶ τὴν προφήτιδα Μαριάμ («Ἐξοδος ιε'). Ἡ διαίρεση τοῦ Ψαλτηρίου βραδύτερα σὲ 20 καθίσματα, καὶ τῶν καθισμάτων σὲ στάσεις πού σύγκεινται ἀπὸ 1-5 ψαλμούς, πού αὐτὲς ἀκριβῶς εἶναι ἀντίφωνα, πολλὰ μᾶς διδάσκει γιὰ τὴν καταγωγή τῶν Ἀντιφῶνων τῆς Ὑμνογραφίας.

Στὴ βυζαντινὴ μουσικὴ ὑπῆρξε στὴν ἀρχὴ ἕνα σύντομο κ' ἀπλὸ ἀντίφωνο, πού εἶχε τὴν ἐξάρτησή του ἀπὸ ψαλμικοὺς στίχους. Αὐτὸ μὲ τὸν καιρὸ ἀναπτύχθηκε σὲ τροπάριο, κ' ἔπειτα ἐντάχθηκε σὲ συγκροτημένη ὁμάδα ἀντιφῶνων.

Αὐτὸ τὸ ἀρχικὸ σύντομο ἀντίφωνο προῆλθε ἀπὸ τὸ ἐφύμνιο, τὸ ὁποῖο ἐπαναλαμβάνονταν ὕστερ' ἀπὸ κάθε στίχο τῶν ψαλμῶν, πού ἐψάλλονταν ἀντιφωνικὰ. Αὐτὸ γινόταν τὴν ἐποχὴ πού τὸ βιβλικὸ στοιχεῖο ἐπικρατοῦσε στὴν ψαλμωδία.

Ἔτσι ἐξελίχθηκαν οἱ ὁμάδες τροπαρίων ἀντιφῶνων τοῦ ὄρθρου, πού ἀποτελοῦνται ἀπὸ 15 στροφές. Δὲν εἶναι τυχαῖος ὁ ἀριθμὸς. Εἶναι σύμφωνος πρὸς τὸν ἀριθμὸ τῶν 15 ἀντιφῶνων τῶν ψαλμῶν, πού ἔχει γίνεαι σύμφωνα πρὸς τὴν ἀρχαία διαίρεσή τους σὲ στάσεις. Ὡστε κάθε ἀντίφωνο ἀν-

ταποκρίνεται σ' ἕνα ψαλμὸ τῶν ἀναβαθμῶν.

Τὰ ἀντίφωνα τῶν 4 ἤχων ἀντιστοιχοῦν στοὺς 12 ψαλμούς τῶν ἀναβαθμῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀντίφωνα τῶν 4 πλαγίων ἤχων ἀναφέρονται στοὺς ἴδιους αὐτοὺς 12 ψαλμούς. Ἐπειδὴ ἀπομένουν 3 ψαλμοί, προστίθεται στὸν τελευταῖο ἤχο, τὸν πλάγ. δ', καὶ τέταρτο ἀντίφωνο.

Στὴ βυζαντινὴ Ὑμνογραφία τὸ ἀντίφωνο, πού ὡς ἐπρόδὸς ἐπακολουθεῖ ὕστερ' ἀπὸ κάθε στίχο τοῦ ψαλλόμενου ψαλμοῦ, ἀποτελεῖ ἴσως μητρικὸ κύτταρο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἐπήγαγε τὸ τροπάριο, κ' ἀργότερα τὰ κοντάκια καὶ οἱ κανόνες. Ἀρχισε ὡς ἡμιστίχιο ἢ ὡς ἕνας στίχος καὶ σιγά-σιγά ἔπαιρνε ἐκτενέστερη ὑπαρξή, ἕως ὅτου ἔφτασε στὸ τροπάριο, σύντομο στὴν ἀρχὴ καὶ πιὸ ἐκτεταμένο ἔπειτα.

Ἀπὸ τὰ ἀπλά ἀντίφωνα ἐπήγασαν οἱ εἰρμὸι καὶ τὰ τροπάρια καὶ μὲ τὴν εἰσαγωγή τοῦ τύπου τῶν ἐννέα ῥοδῶν διαμορφώθηκαν οἱ ἄσματικοὶ κανόνες.

Καὶ ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία ἔχει Ἀντιφωνάριο, πού εἶναι λειτουργικὸ βιβλίον, τὸ ὁποῖο περιλαμβάνει ἀντίφωνα, ψαλμούς καὶ ὕμνους, μαζὶ μὲ τὴ μελωδία τους, ἔργο πού ἀποδίδεται στὸν Γρηγόριο τὸν Γ' Πάπα Ρώμης (731-741) καὶ πού ὑπέστη πολλὰς μεταβολὰς καὶ ἀναθεωρήσεις, ἕως ὅτου ὁ Πάπας Πίος δ' Ι' (1903-1914), ὁ ὁποῖος ἔκανε διορθώσεις στὰ λειτουργικὰ βιβλία τῆς Δυτ. Ἐκκλησίας, συμπεριέλαβε καὶ τὸ Ἀντιφωνάριο σ' αὐτά.

Ἀντίφωνα εἶναι καὶ στὴ λειτουργία τῆς Ὁρθοδ. Ἐκκλησίας. Ὑστερα ἀπὸ τὴ Μεγάλη Συναπτὴ, δηλαδὴ τὰ εἰρηνικὰ καὶ τὴν ἐκφώνηση ἀπὸ τὸν ἱερέα, ὁ κανονάρχης τοῦ δεξιοῦ καὶ τοῦ ἀριστεροῦ χοροῦ ἀπαγγέλλει τὰ ἀντίφωνα καὶ ὁ χορὸς ψάλλει τὸ ἐφύμνιο. Ἐνα τέτοιο ἀντίφωνο λ. χ. εἶναι:

Ἄγαθὸν τὸ ἐξομολογεῖσθαι τῷ Κυρίῳ καὶ ψάλλειν τὸ ὄνόματί σου, Ὑψίστε, (α' στίχος 91ου ψαλμοῦ).

Συνέχεια:

Τοῦ ἀναγγέλλειν τὸ πρῶτ' ὃ ἐλεός σου

καὶ τὴν ἀλήθειάν σου κατὰ νύκτα. (β' στίχος 91ου ψαλμοῦ).

Τὸ ἐφύμνιο εἶναι «Ταῖς πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου...». Στὸ ἐπόμενο ἀντίφωνο ἀπαγγέλλονται στίχοι ἀπὸ τὸν 94ο ψαλμὸ καὶ ψάλλεται τὸ ἐφύμνιο «Σῶσον ἡμᾶς, Υἱὲ Θεοῦ...».

Στὶς Δεσποτικές καὶ Θεομητορικές ἑορτές οἱ στίχοι ἀπὸ τοὺς ψαλμοὺς ποὺ ἀπαγγέλλονται εἶναι διαφορετικοί. Ἀναφέρουμε δύο παραδείγματα τῶν Μηναιῶν: Στὰ Θεοφάνεια (6 Ἰαν.) στὴ Λειτουργία ψάλλονται ἀντίφωνα Α', Β', Γ' ἀπὸ 4 στίχους τὸ καθένα. Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ στὴ Λειτουργία τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου (25 Μαρτ.) κλπ.

Ἄλλὰ καὶ τὰ προκείμενα, δηλαδή οἱ ψαλμικοὶ ἰδίως στίχοι ποὺ ἀπαγγέλλονται πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση τῆς περικοπῆς τοῦ Ἀποστόλου, εἶναι ἕνα εἶδος ἀντιφώνων.

Στὶς Κυριακές καὶ στὶς ἑορτές τῶν ἁγίων ψάλλονται ὁ 102ος καὶ ὁ 145ος ψαλμὸς καὶ οἱ Μακαρισμοὶ ἀπὸ τὸν Ματθαῖο (ε' 3-12), ἀντιφωνικὰ ἐπίσης.

Τὸ ἀντίφωνο εἶναι ἀνάγνωση ἢ ᾄσμα, ἀπαγγέλλεται ἢ ψάλλεται.

Ἀπὸ τὸν Δ' αἰῶνα ἀκόμα ἔχουμε τρόπο τῆς ψαλμωδίας, ποὺ λέγεται κατ' ἀντιφωνίαν, ὅταν ἐναλλάσσονται δύο χοροὶ τῶν ψαλτῶν. Ὁ βυζαντινὸς λεξικογράφος Σουΐδας (τέλος τοῦ 10ου αἰ.) σημειώνει ὅτι ἡ διαίρεση τῶν ψαλτῶν σὲ δύο χοροὺς ἐγίνε στὴν ἐποχὴ τοῦ αὐτοκράτ. Κωνσταντίου.

Ὅπως ἔχουμε διαδοχικὴ ἐμμελῆ ἐκφώνηση τῶν φθόγγων τῆς κλίμακος ἀπὸ βαρύτερο σὲ δεξιότερο, δηλαδή τὴν ἄνοδο, κι' ἀντίθετα ἀπὸ δεξιότερο σὲ βαρύτερο, δηλαδή τὴν κάθοδο, ποὺ ἄλλοτε εἶναι συνεχῆς κι' ἄλλοτε ὑπερβατῆ, ἔτσι θὰ ἴδουμε καὶ τὴ μετάβαση ἀπὸ οὐμάδα ἀντιφώνων ἐνὸς ἤχου σὲ ἄλλη οὐμάδα ἀντιφώνων διαφορετικοῦ ἤχου, καὶ μάλιστα κατὰ παρατεταμένη διαδοχὴ, ὅπως γίνεται στὰ 15 ἀντίφωνα τοῦ ὄρθρου τῆς Μεγ. Παρασκευῆς.

Στὴν Παρακλητικὴ τὰ ἀντίφωνα εἶναι περίληψη τῶν ψαλμῶν τῶν ἀναβαθμῶν (119-133) μὲ δοξολογία στὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Χαρακτηριστικὸ εἶναι ὅτι πρὶν ἀπὸ τοὺς ψαλμοὺς τῶν ἀναβαθμῶν προηγεῖται ὁ ἄσματος (118). Τὰ ἀντίφωνα τῆς Παρακλητικῆς ψάλλονται κάθε Κυριακὴ στὸν ὄρθρο, σὲ ὄλους τοὺς ἤχους, πρὶν ἀπὸ τὸ ἑωθινὸ Εὐαγγέλιο. Ὁ ποιητὴς εἶναι ἄγνωστος. Ἀποδίνονται αὐτὰ στὸν Ἰωάννη τὸν Δαμασκηνό, ἢ στὸν Θεόδωρο τὸν Στουδίτη.

Ἡ ἐπιγραφή «ῥῆθ τῶν ἀναβαθμῶν» ἔχει δύο ἐρμηνεῖες. Πρώτη ἢ ἐξωτερικὴ: ἐψάλλονταν ἀπὸ τοὺς Ἑβραίους στὴν ἡμικυκλικὴ κλίμακα τῆς αὐλῆς τοῦ ναοῦ, ποὺ εἶχε 15 βαθμίδες (ἀναβαθμούς). Δεύτερη ἢ ἐσωτερικὴ: ἡ ἄνοδος τοῦ Ἰσραὴλ ἀπὸ τὴν ἄμαρτία.

Θὰ σταθοῦμε σὲ μερικὰ παραδείγματα ἀπὸ τὴν Παρακλητικὴ. Ἐμπνέεται βέβαια ὁ ὕμνογράφος ἀπὸ τοὺς ψαλμοὺς. Παίρνει βέβαια τὸ ὕφος καὶ τὸ ἦθος τοῦ βιβλικοῦ λόγου, ἀλλὰ τοῦ δίνει μίαν ἄλλη φυσιογνωμία. Ἀπὸ τὸ ἀπλό:

Οἱ σπεύροντες ἐν δάκρυσιν, ἐν ἀγαλλιάσει θεριοῦσι (Ψαλμὸς 125, 5)

προχωρεῖ ὁ ὕμνογράφος σὲ μίαν ἄλλη ὑποβολή, ποὺ συγχωνεύει τὸ κείμενο τοῦ ψαλμοῦ μὲ τὴν ἔμπνευσή του καὶ κάνει ἕνα φραστικὸ κράμα μὲ νέο ποιητικὸ αἶσθημα:

Ἐν τῷ νότῳ ὁ σπεύρων θλίψεις, νηστείας μετὰ δακρῶν, οὖτος χαρᾶς δρέψεται δράγματα ἀειζωοτροφίας.

(2ο τοῦ ἀντιφώνου Α' τῆς Κυριακῆς ἤχου πλαγ. δ').

Ἄλλο παράδειγμα. Ὁ ψαλμὸς λέει:

Οἱ υἱοὶ σου ὡς νεόφυτα ἐλαιῶν κύκλω τῆς τραπέζης σου. (Ψαλμ. 127, 3).

Ὁ ὕμνογράφος προχώρησε ἀπὸ τὴν προσήλωση στὸ γράμμα τοῦ πρωτοτύπου καὶ μᾶς ἔδωσε ποιητικὲς παραλλαγές ἀξιοσπούδαστες:

Κύκλω τῆς τραπέζης σου εὐφράνθητι, καθορῶν σου, Ποιμενάρχα, τὰ ἔκ-

γονα φέροντα κλάδους ἀγαθοεργίας.
(1ο τοῦ ἀντιφώνου Γ' τῆς Κυριακῆς
ἤχου γ').

Κύκλω τῆς τραπέζης σου ὡς στελέ-
χη βλέπων τὰ ἔκγονά σου, χαίρει, εὐ-
φραίνου, προσάγων ταῦτα τῷ Χριστῷ,
Ποιμενάρχα. (2ο τοῦ ἀντιφώνου Γ' τῆς
Κυριακῆς βαρ. ἤχου).

Ἀξιοπρόσεχτη εἶναι ἡ αὐθεντικότητα
τῆς διεισδύσεως σέ δογματικά θέματα,
πέρα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὑπάρχει μιὰ διαχωρι-
στική γραμμή, ποῦ ποτὲ δὲν τὴν ὑπερβαί-
νει, κι' ἐδῶθε ἀπ' αὐτὴ εἶναι ἕνας κόσμος
ἰδεῶν πάντοτε ὁ ἴδιος. Ἀλλὰ δονεῖται ἀπὸ
ἕξαρση ὁ ὑμνογράφος, καὶ γι' αὐτὸ βρί-
σκει τὸν τρόπο νὰ φτάσει σὲ μιὰν ἐκφρα-
στική ποικιλία, ἐνῶ ὁ κόσμος τῶν ἰδεῶν
ποῦ ἀφοροῦν τὸ Ἅγιο Πνεῦμα μένει ὁ
ἴδιος. Θ' ἀρκεστοῦμε μόνο σὲ παραδείγμα-
τα ἀπὸ ἕνα ἤχο, τὸν β':

Ἄγιω Πνεύματι, τὸ βασιλεύειν πέλει,
τὸ ἀγιάζειν, τὸ κινεῖν τὴν κτίσιν· Θεὸς
γὰρ ἔστιν, ὁμοούσιος Πατρὶ καὶ Λόγῳ.
(Δόξα τοῦ ἀντιφώνου Α' τῆς Κυριακῆς
ἤχου β').

Ἄγιω Πνεύματι, ζωαρχία καὶ γέρας·
πάντα γὰρ τὰ κτιστά, ὡς Θεὸς ὦν δυνα-
μοῖ, συντηρεῖ ἐν Πατρὶ δι' Υἱοῦ δέ.
(Δόξα τοῦ ἀντιφώνου Β' τῆς Κυρια-
κῆς ἤχου β').

Ἄγιω Πνεύματι, προσπηγάζει πᾶσα
σοφία ἔνθεν χάρις Ἀποστόλοις καὶ τοῖς
ἄθλοις καταστέφονται Μάρτυρες καὶ
Προφῆται ὀρώσι.
(Δόξα τοῦ ἀντιφώνου Γ' τῆς Κυριακῆς
ἤχου β').

Εἶναι ἡ ποίηση τοῦ δὲν σιωπᾶ. Ἐνα ὑ-
λικὸ ποῦ συσσωρεύεται κι' ἀνεβαίνει στὴ
μεγάλῃ κλίμακα τῶν συμβόλων. Οἱ περι-
φέρειες τῆς ἐκφράσεως ἀλλάζουν, ἀλλὰ
τὸ κέντρο τοῦ νόηματος διατηρεῖ τὴν εὐ-
στάθειά του.

Καὶ στὰ ἀντίφωνα, ὅπως καὶ στ' ἄλλα
τροπάρια, ἔχουμε ἐκδηλη τὴν προσπάθεια
τῶν ὑμνογράφων γιὰ τὴν ἐκπόρθηση τοῦ
κομποῦ λόγου, γιὰ τὴν κατάκτηση τοῦ
καλολογικοῦ θελγήτρου.

Ὁ ποιητὴς τοῦ ἀντιφώνου προάγει αἰ-
σθητικά, καὶ συνεχῶς ἐκλεπτύνει τὴ μορ-
φή, ποῦ περιλαμβάνει ἕνα ἀμετάθετο κι'
ἀμετατόπιστο θρησκευτικὸ περιεχόμενο,
στὸ ὁποῖο ποτὲ δὲν συνυφαίνεται ἡ συγ-
κεκαλυμμένη ἔκφραση, ἡ ἀπροσδόκητη
παρερμηνεία.

Δὲν ἔχει ποτὲ ληθαργήσει ἡ εὐαισθησία
τοῦ ποιητῆ τῶν Ἀντιφώνων, καὶ δὲν τὴν
ἀναισθητοποίησε τὴν εὐαισθησία αὐτὴ ἡ ἀ-
ποκλειστικότητα τῆς συναναστροφῆς μὲ
τὰ ἴδια κείμενα, μὲ τὸ ἴδιο θρησκευτικὸ
περιθάλλον.

Μοῖρα τῆς ἀνθρώπινης σκέψεως εἶναι
νὰ μὴ μπορεῖ νὰ ἐκφράσει τὸ μεταφυσικὸ
μὲ ἄλλο τρόπο παρὰ μόνο μὲ εἰκόνες, οἱ
ὁποῖες περιέχουν κάτι πολὺ περισσότερο
ἀπὸ τὸ βιολογικὸ.

Στοὺς ποιητὲς τῶν Ἀντιφώνων πλεονά-
ζει μιὰ γνήσια διόραση—κι' αὐτὴ βρίσκει
τὸν τρόπο ὥστε νὰ ἀπλώνεται σὲ ὄλο τὸ
μῆκος τοῦ ποιήματος μαζί μὲ τίς εἰκόνες
καὶ ὁ λόγος, ποῦ ἔχει δική του ὄντοτητα
καὶ δικό του νόημα, τὸ ὁποῖο ἐξασφαλί-
ζει μιὰ μεστὴ ποιότητα.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΞΥΔΗΣ

ΤΟ ΔΗΛΗΤΗΡΙΟ

Έχω ένα νέο υπάλληλο στο μαγαζί μου (κατάστημα νεωτερισμών). Ευγενικός και φιλότιμος. Μυρίστηκα όμως, πριν κάμποσο καιρό, ότι θα έπρεπε να περνούσε άτομικές του δυσκολίες που τον αναστάτωσαν.

Η πρώτη δυσκολία του φανερώθηκε: Τόν ζητούσε τακτικά στο τηλέφωνο του μαγαζιού. Είχε κοριτσιόστικη φωνή και τὰ μπερδευε, όταν αντί για τὸν υπάλληλο έβγαίνα εγὼ στὸ ἀκουστικό. Φυσικά υπήρχαν και άλλες «συμφραζόμενες» δυσκολίες... Ένα γενικό ξεχαρβάλωμά του ήταν ἡ συνέπεια.

Η υπόθεση αὐτὴ ἐπηρέαζε ἐννοεῖται καὶ τὸ κατάστημα. Ὁ υπάλληλός μου ξεχνούσε ένα εικοσιπέντε ἕως τριάντα τὰ ἐκατὸ ἀπὸ τις δουλειές που τοῦ ἀνέθετα. Τὰ μαλώματά μου, ἀντὶ γιὰ καλὸ, ἀνέβασαν τις ξεχασιές αὐτὲς σὲ πενήντα τοὶς ἑκατό. Εἶχα μαζέψει καὶ ἕνα πλήθος «ρετάλια» ἀπὸ τὸ κακὸ μέτρομα τοῦ φίλου μας στὸ κόψιμο τῶν ὑφασμάτων.

Ένα βράδυ, σὰν κατεβάσαμε τὰ ρολὰ καὶ κάθησα στὸ γραφεῖο μου νὰ ἰδῶ ἤσυχα τις δουλειές μου, ἔκανα καὶ ἕνα ἰσολογισμό τῆς ὑπηρεσίας τοῦ νεαροῦ. Μὲ λύπη μου διεπίστωσα ὅτι ὁ μπελάς του ἦταν πὺδὲ μὲγάλος ἀπὸ τὴ δουλειὰ που ἀπέδιδε. Ἡ συμμετοχὴ σὲ φιλανθρωπικὰ ἔργα κατ' ἀρχὴν μοῦ ἀρέσει. Ἀλλὰ ἂν ἀπὸ φιλανθρωπία ἐστέγαζα στὸ μαγαζί μου ἀποτυχημένους υπάλληλους γρηγόρα θὰ εἶχα καὶ ἐγὼ ἀνάγκη φιλανθρωπίας.

Τὸν ἐφώνησα λοιπὸν τὴν ἄλλη μέρα καὶ ἀφοῦ τοῦ ἔκανα ἀνάλυση τοῦ «ἐνεργητικοῦ» καὶ «παθητικοῦ» του, προσπάθησα νὰ τοῦ κάνω καὶ ψυχανάλυση, γιὰ νὰ ἰδῶ ἂν ἡ ὑπηρεσιακὴ του «πτώχευσις» ἐπιδέχεται «συμβιβασμὸς» καὶ «ἀποκατάστασις».

Τὸ παιδί ἐκάθησε δακρυσομένο ἀπέναντι στὸ γραφεῖο μου, μεταξὺ μιᾶς παρτίδας ἀνοιξιάτικων ἐμπριμὲ καὶ μιᾶς στίβας ἀπὸ ρετάλια (που τὴν εἶχε πλουτίσει

καὶ ὁ ἴδιος φιλότιμα, μὲ τις γκάφες του).

Ἐδάκρυσε ὅταν τοῦ ἔθεσα ὡμὰ τὸ ζήτημα καὶ τοῦ ἐδήλωσα πὸς ἡ αὐτὸς θὰ ἀλλάξῃ τακτικὴ ἢ ἐγὼ υπάλληλο. Φαίνεται πὸς κατάλαβε ὅτι στὸ βάθος τῆς καρδιάς μου ἤθελα νὰ τὸν βοηθήσω. Ένα δάκρυ ξεχείλισε ἀπὸ τὸ μάτι του καὶ ἔσταξε ἐπάνω σὲ ἕνα δείγμα «τρικολίνας», που ἔφέτγαγαν μηχανικὰ τὰ δάκτυλά του.

Θεωρῶ λοιπὸν μιὰ ἀπὸ τις καλύτερες ἐμπορικὲς ἐπιτυχίες μου τὸ ὅτι τὸ παιδί αὐτὸ ἀνοιξε τίμια τὰ βιβλία τῆς καρδιάς του καὶ μοῦ παρουσίασε ὅλα τὰ μπλεξίματα τῶν ψυχολογικῶν λογαριασμῶν του: Ἦσαν οἱ πολυποικίλες δυσκολίες ἐνὸς ἐφήβου που πρωτοχτυπάει τὰ μούτρα του μπαίνοντας στὴν κοινωνία μὲ κάποια ἐπιπολαιότητα. Ἐκινδύνευε ἢ νὰ ἐξελιχθῇ σὲ ἕνα χυδαῖο μασκαρατζικο ἢ νὰ φθάσῃ στὰ εἰκόσις δίσκια κινήσης που διαβάσαμε κάθε μέρα στὶς αὐτοκτονίες τῶν ἐφημερίδων...

Ἦταν ἡ κατάλληλη ὥρα. Καὶ μπόρεσα νὰ τὸν βοηθήσω, σὰν ἕνας μεγαλύτερός του φίλος. Ὅπως ἔδειξαν τὰ γεγονότα τὸν ἐπόμενο καιρὸ, τὸ παιδί γλύτωσε ἀπὸ τὴν δύσκολη καμπή, ἔσβυσε τοὺς μπερδευμένους λογαριασμούς του καὶ ἀνοιξε μιὰ καινούργια καὶ καθαρὴ μερίδα στὴ ζωὴ του.

*

Προχτές, μιὰ κυρία μὲ ζήτησε στὸ τηλέφωνο. Ἐνισχυμένη μὲ τὴν σύστασι ἐνὸς φίλου μου, παρακάλεσε νὰ τῆς δρίσω μιὰ συνάντησι στὸ μαγαζί, ὑπὸ τὸν ὄρο νὰ λείπῃ ὁ γνωστός μας υπάλληλος.

Τὸν ἔστειλα μὲ κάτι «διασαφήσεις» στὸν ἐκτελωνιστὴ μου στὸν Πειραιᾶ καὶ δέχτηκα τὴν κυρία, ἀρκετὰ περίεργος.

Σοβαρὴ καὶ προσηγνῆς. Φορεῖ μιὰ μάλινη «ζωρζέττα» ἀπὸ τις καλές. (Τις ἔχω καὶ ἐγὼ στὸ μαγαζί μὲ ἐνενήντα τὸν πήχυ, τώρα μὲ τὸ «μεγάλο ξεπούλημα» τις δίνω ὀγδόντα ἐννέα πεντακόσιες). Ἐχά-

ἴδωμε μὲ ἡρεμία τὸ ἐπάνω τόπι μιᾶς στήλης μὲ ἔλβετικά «ἐνφρουασσάμπλ» καὶ ἐθαύμασε εἰλικρινὰ τὴν ποικιλία τῶν χρωμάτων τους.

—Γιὰ καλοκαιρινὰ ταγιέρ εἶναι ἓνα κι' ἓνα...

—Ἡ τελευταία λέξις... Καὶ στὸ πλύσιμο δὲν ξεβάφουν καθόλου... Συμπλήρωσα. Ἐκάθησε.

—Πρόκειται γιὰ τὸν ὑπάλληλό σας τάδε (τὸν γνωστό μας). Ἐχομε κάποια συγγένεια. Μόνον πού τώρα μιὰ διαφορὰ μας, γιὰ μιὰ κοινὴ κληρονομιά, ἔχει ψυχράνει τὶς οἰκογενεῖές μας...

Ἐνα χαμόγελο βαθειᾶς ἐκτιμήσεως ἀνθίσε στὸ πρόσωπο τῆς κυρίας:

—Ξέρω πόσο ἐνδιαφέρεσθε γιὰ τὸν νέο αὐτό, πόσο τὸν προστατεύετε...

Ἀνακάθησα στὴν πολυθρόνα μου κολακευμένος.

Ἡ καλωσύνη της κι' ἐμένα τὸ καθῆκον μου, νὰ ἐνδιαφέρωμαι γιὰ τοὺς ἀνθρώπους μου...

—Τὸν βοηθᾶτε τώρα μὲ τὸν δικηγόρο σας καὶ στὴν κληρονομικὴ του ὑπόθεσι μὲ τὴν οἰκογενεῖά μου...

Τὸ πρόσωπό της κοκκίνισε ἀπότομα ἀπὸ ἀγανάκτησι γιὰ τὴν ἀδικία.

—Ἐχει ὁμως ἀδικο ἢ οἰκογενεῖά του!

Ἀνέπτυξε τὶς δικῆς της ἀπόψεις μὲ ζήλο. (Μεταξὺ μας: Ἦταν μιὰ ὑπόθεσι πού γιὰ νὰ βρῆς πού εἶναι τὸ δίκιο ἔπρεπε νὰ μορῆς νὰ χωρίσης τὴν τριῶν στὰ τρία).

Ἡ συνομιλήτριά μου ἠρέμησε, ἐχάιδεψε πάλι τὰ τόπια μὲ τὰ «ἐνφρουασσάμπλ» καὶ ἓνα δεύτερο χαμόγελο ἐκτιμήσεως τὴν στόλισε:

—Ἐχω μάθει καὶ διὰ τὰς ἀρχάς σας... Τὰς συμμερίζομαι ξέρετε καὶ ἐγώ. Καὶ αὐτὸ μού δίνει τὸ θάρρος νὰ σᾶς ἐμπιστευθῶ καὶ κάτι ἄλλο...

Γεμάτος ἱκανοποίησι γιὰ τὴν ἐμπιστοσύνη της, τὴν προέτρεψα νὰ προχωρήσῃ στὸ θέμα της καὶ ἄρχισα νὰ ξεφυλλίζω μηχανικὰ ἓνα δειγματολόγιο ἀγγλικῶν κασηριῶν (μεταπολεμικά, εἶχαν ψευτίσει καὶ αὐτὰ—ἀνοησία νὰ μὴν προτιμᾶ κανεὶς τὴν ἑλληνικὴ βιομηχανία)....

—Ἦλθα γιὰ νὰ σᾶς θγάλω ἀπὸ μιὰ πλάνη σας... Συνέχισε ἡ κυρία.

Χμ! Ἐνας ἔμπορος ἐνδιαφέρεται πολὺ νὰ μὴ τὸν γελᾶνε.

—Πλάνη μου;

—Μάλιστα... Ὁ ὑπάλληλός σας αὐτὸς δὲν εἶναι ὅπως ἴσως τὸν νομίζετε...

Ἀφῆσα τὰ ἀγγλικά κασηρία στὴν ἄκρη.

—Πῶς τὸν νομίζω;

—Ἐνα σεμνὸ νέο, μαζεμένο, πιστὸ στὶς ὡραῖες ἐκείνες παραδόσεις, πού πιστεύομε... Κάποτε ἄρχισε ἴσως καλὰ. Ἀλλὰ δυστυχῶς τώρα ἔχει ξεπέσει. Πῆρε τὸν κακὸ δρόμο.

Ἀκούσθησε μιὰ ἐπιμελὴς ἔκθεσις τῶν σκιερῶν σημείων τοῦ ὑπαλλήλου μου καὶ τῆς οἰκογενείας του.

—Ἐπρεπε νὰ σᾶς κατατοπίσω γιὰ νὰ μὴν πέσετε θῦμα τῆς καλωσύνης σας.... (ἐξήγησε ἡ κυρία τελειώνοντας).

—Καί... πάθω τί; Ρώτησα.

Κόμπιασε κάπως στὴν ἐρώτησι, σὰν νὰ ἔχασε τὸν εἰρημὸ τῶν σκέψεών της.

—Νὰ... Ἴσως, θὰ νομίζετε πὼς ἔχει δίκιο καὶ στὴν κληρονομικὴ μας ἐκείνη ὑπόθεσι...

Ἀρπαξα τὸ ἀγγλικὸ δειγματολόγιο θυμωμένος καὶ τὸ ἔφερα μπροστά μου.

—Μὲ συγχωρεῖτε, κυρία, πού θὰ σᾶς μιλήσω ἔτσι... Ἀλλὰ τί σχέσι ἔχουν μὲ τὰ κληρονομικά σας οἱ αἰσθηματικὲς ἀταξίες τοῦ ὑπαλλήλου μου καὶ ὅ,τι ἄλλο δυσμενὲς μοῦ εἶπατε γι' αὐτὸν καὶ τὴν οἰκογενεῖά του; Αὐτὸ τὸ λέμε «ἀθέμιτο ἀνταγωνισμὸς» στὴν ἐμπορικὴ γλῶσσα!...

Σχεδὸν ἐβούρκωσε ἡ κυρία ἀπὸ τὴν στενοχώρια της. Δὲν μποροῦσε νὰ συλλάβῃ τὴν ἔννοια αὐτοῦ τοῦ ἐγκλήματος...

—Κυριέ μου... ἠθέλησα νὰ σᾶς κατατοπίσω, ὅταν ἔμαθα ὅτι κατέκτησε τὴν ἐμπιστοσύνη σας αὐτὸς ὁ νέος. Γιὰ σᾶς τὸ ἔκανα, νὰ μὴν σᾶς ἐξαπατᾶ...

Πέταξα μακριὰ τὸ δειγματολόγιο.

—Νὰ μὴ μὲ ἐξαπατᾶ; Ἐ, σᾶς πληροφοροῦν λοιπὸν, κυρία μου, ὅτι ἐπέσατε ἔξω... Ὅλα ὅσα μοῦ εἶπατε τὰ ξέρω! Ξέρω καὶ περισσότερα. Γιατί, ἀπλούστατα, μοῦ τὰ εἶπε ὁ ἴδιος! Εἶναι ἀλήθεια πὼς πέρασε μιὰ κρίσι τῆς ἡλικίας του, πού θὰ τὴν περάσουν ἴσως καὶ τὰ παιδιά σας καὶ τὰ παιδιά μου, μόνο πού δὲν ξέρω ἂν τὰ

δικά μας παιδιά θὰ γιοῦν ἀπὸ τὴν κρίσι αὐτὴ τόσο καλὰ ὅσο ὁ ὑπάλληλός μου...

Ἡ κυρία ξαφνιάστηκε, σὰν νὰ ἔπεσαν στὸ κεφάλι τῆς οἱ περκαλλοχασέδες πού ἦταν ἐκεῖ ἀπάνω στὸ ράφι.

—Εἶναι πολὺ εὐχάριστο αὐτὸ πού μοῦ λέτε... Δὲν τὸ ἤξερα... Δὲν τὸ ἤξερα. Πόσο χαίρομαι πού τὸ ἀκούω!

—Συνήθως τὰ καλὰ τῶν ἄλλων, πού δὲν τὰ ξέρομε, κυρία μου, εἶναι πολὺ περισσότερα ἀπὸ τὰ κακὰ πού ξέρομε... Σιγουρία εἶναι νὰ μὴν κολλᾷ ὁ νοῦς μας στὸ κακό!

—Καὶ μπορῶ νὰ σᾶς βεβαιώσω ἀκόμα, συνέχισε ἡ κυρία, ὅτι ἔχω προσευχηθῆ πολὺ γιὰ τὴ σωτηρία αὐτοῦ τοῦ παιδιοῦ...

—Δὲν ἀποκλείεται!... Ἀλλὰ βλέπετε καὶ σεῖς ὅτι ὅσα εἶπατε, θὰ μπορούσαν νὰ καταστρέψουν τὸ μέλλον του. Ἄν τὸν ἔδιωχνα; Προσοχή! Εἶναι δηλητήριο μιὰ δυσμενὴς πληροφορία καὶ ὅταν ἀκόμα εἶναι ἀληθινή. Εἶδατε στὰ φαρμακεία; Τὰ διπλοκλειδώνουν τὰ δηλητήρια, γράφουν ἀπ' ἔξω «προσοχή» καὶ σκέπτονται σαράντα φορές πρὶν ἀνοίξουν τὸ ντουλάπι καὶ πάρουν μιὰ σταγόνα. Γιατί ἓνα λάθος σημαίνει θάνατο στὸν ἄλλο καὶ φυλακὴ σὲ μᾶς... Μὰ κι' ἐδῶ, μιὰ κακὴ κουβέντα, μπορεῖ νὰ σημάνῃ θάνατο! Καὶ πᾶς καὶ φυλακὴ, τὸ κάτω-κάτω, ἂν σοῦ κάνῃ ὁ ἄλλος μὴνυσι ἐπὶ δυσφημίσει... Ἔνας φίλος μου εἶπε γιὰ ἓνα γνήσιο παληάνθρωπο τὴν ἀλήθεια, πὼς ἦταν δηλαδὴ παληάνθρωπος, καὶ ὁμως κάθισε στὸ σκαμνί... Κι' ἔχει δίκιο ὁ νόμος: Μὴ σκοτώνῃς, κύριε, τὴν ὑπόληψι τοῦ ἄλλου! Ἄσε τον νὰ τὴν σκοτῶνῃ μοναχός του. Πᾶς νὰ δώσης «χαριστικὴ βολή» σ' ἓναν πού ηὔτοκτόνησε; Στὴν ἀγορὰ τοῦλάχιστον τὸ προσέχομε πολὺ αὐτό... Δὲν μπορεῖ νὰ ζήσῃ κανεὶς χωρὶς καλὴ φήμη!

Ἔδειξε πολὺ στενοχωρημένη ἡ ἐπισκέπτρια. Τὴν παρηγόρησα:

—Ἦσυχάστε. Εὐτυχῶς... Εὐτυχῶς πού τέλος πάντων, ἤλθαν ἔτσι τὰ πράγματα, νὰ τὰ ξέρω ἐγὼ ὅλα, καὶ ἔτσι σὲ μένα τοῦλάχιστον δὲν ἔπιασε τὸ δηλητήριο, ἡ δυσφήμησις.

★

Ἡ κυρία ἔφυγε ἀπὸ τὸ μαγαζί μου λυπημένη σὰν νὰ βρῆκε τὸ ὕφασμα πού ζητούσε ἀλλὰ πιδ ἀκριβὸ ἀπὸ τὰ λεπτὰ πού διέθετε... Καὶ ἐγὼ ἐπανῆλθα στὰ ἔργα μου.

Εὐτυχὴς πού ὅλη αὐτὴ ἡ δυσφήμησις τοῦ ὑπάλληλου μου δὲν ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ μὲ ἐπηρεάσῃ στὴν ἀγαθὴ διάθεσί μου ἀπέναντί του.

Ἔ, ὁ Θεὸς θὰ μοῦ τὸ ἀνταποδώσῃ στὰ παιδιά μου!..

★

Σὲ λίγο γύρισε ὁ ὑπάλληλός μου ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ. Στάθηκε ἀπέναντί μου, χαρούμενος γιατί εἶχε τελειώσει μὲ ἀκριβεία καὶ ταχύτητα τὶς ἐντολές μου, περιμένοντας ἓνα μῦθο πού τόσο τὸν φιλοτιμοῦσε.

Ἔκανα ἔλεγχο τῆς δουλειᾶς του. Σχεδὸν ἦταν τελεία. Ἀλλὰ—παράδοξο—μιὰ μικρὴ παράλειψις, τόσο φυσικὴ στὴν περίπλοκη ὑπόθεσι πού διεκπεραίωσε, μὲ γέμισε ἀγανάκτησι. «Τὸ παληόπαιδο (σκέφθηκα μὲ αὐστηρότητα πού μὲ τρόμαξε) μὲ ἔχει βρῆ καλὸ καὶ ἐκμεταλλεύεται τὴν καλωσύνη μου!...».

Σήκωσα τὰ μάτια μου καὶ τὸν κύτταξα—ἀσφαλῶς τὸ βλέμμα μου ἦταν πολὺ περιφρονητικό...

Καὶ τὰ λόγια πού τοῦ εἶπα πικρά.

Γιατί ὁ ὑπάλληλός μου μὲ κύτταξε μὲ ἓνα τόσο ἐκπληκτο καὶ λυπημένο μάτι!

★

Παρήγγειλα ἓνα καφέ καὶ βυθίστηκα σὲ σκέψεις. Ἡ κυρία δὲν μοῦ εἶπε τίποτε τὸ νέο. Τὰ ἤξερα καλύτερα ἀπὸ αὐτὴν ὅλα τὰ σημεῖα τῆς ζωῆς τοῦ ὑπάλληλου μου. Ἦξερα ἀκόμα καὶ τὴν σταθερὴ πορεία τοῦ νέου γιὰ μιὰ βελτίωσί του...

Καὶ ὁμως! Κάτι ἔσπασε μέσα μου. Κάτι ἀπὸ τὸ ἐνδιαφέρον μου γι' αὐτόν. Ἀδικαιολόγητα, βέβαια. Ἀδικαιολόγητα... Ἀλλὰ πάντως κάτι εἶχε σπάσει... Μυστήριο πρᾶγμα!...

Τὸ δηλητήριο τῆς δυσφημίσεως εἶχε περάσει μέσα μου... Ναί, ναί. Καὶ σὲ μένα.

ΟΥΤΙΣ

ΑΝΑΣΤΑΣΗ

Θ' ἀναστηθῆς μιὰ μέρα!
Ναί, θ' ἀναστηθῆς!

Ὁ πόνος τοῦτος κάποια μέρα
θὰ περάσει.
Θαρθοῦν τὰ ρόδα τοῦ Μαγιοῦ
στά κέρινά σου μάγουλα
κι' ὀρθός, σὰ νίκης τρόπαιο
καί πάλι θὰ στηθῆς.

Θ' ἀναστηθῆς μιὰ μέρα!
Ναί, μὴν τὸ ξεχνᾷς!

Κι' ἂν τώρα πάσχεις
καί φριχτὰ πονᾷς
κι' ἂν βλέπεις ὄλα γύρω
νὰ πενθοῦνε
—τ' ἀστέρια νὰ δακρῶζουνε
καί τ' ἄνθη νὰ μαδοῦνε

Κι' ἂν τώρα νεκρική σιγή
ἀπλώνεται βαθειὰ στὴ γῆ
στοὺς κόσμους τῶν μνημάτων,
γρήγορα θάρρη, δὲν ἀργεῖ,
ρόδινη, λαμπροφόρα αὐγή,
ἢ μιὰ τῶν Σαθῶάτων.

ΧΑΡΑ ΚΡΙΣΠΟΥ

Η ΕΝΝΕΑΕΤΗΣ ΜΑΡΤΥΣ

I

Μητεροῦλα μου τί τρέμεις
ὦς μὲ βλέπεις λευκοφόρα
Στοῦ θανάτου μου τὴν ὥρα
νὰ βαδίζω γαληνή;

Τρέμω, Κόρη, μὴν ὁ φόβος
Τὴν Καρδοῦλα σου πλανέψη
Καί πετῶντας τὸν Σταυρὸ σου
δὲν πεθάνεις Χριστιανή.

II

Μητεροῦλα πῶς δὲν κλαίεις
Μὲς τὸ γαῖμα βουτηγμένη
Τὸ χλωμό μου στοματάκι
πειὰ σὲ σὲ νὰ μὴν μιλή;

Ἄ, τὸ Φῶς θαμπώνει ἐμένα
π' ἄστραψε στὸ πρόσωπό σου.
ὦ, μικροῦλα μου Παρθένα
πού δὲν στάθηκες δειλή!

Γ. Η. ΦΥΓΑΡΑΣ

ΣΤΑ ΡΟΔΑ

Στὰ ρόδα τ' ἀνοιξιάτικα, στὰ ρόδα τοῦ Ἀπρίλη
τὰ μύρα μαζωχτήκανε κι' οἱ χάρες κι' οἱ ἐλπίδες,
Στὰ ρόδα πού μπουμπούκισαν ἐφές ἀργὰ τὸ δεῖλι
κι' ἀνοίγουνε τὰ πέταλα μὲ τὶς δροσοσταλίδες.

Στὰ ρόδα μου μαζώχτηκαν τὰ ὄνειρα κι' οἱ πόθοι
στὰ ρόδα πού μπουμπούκισαν πᾶ' στοὺς δροσάτους κλώνους,
στὰ ρόδα πού ἀμάραντα ὄσοι κι' ἂν φτάσουν ὄρθροι
μένουν δροσάτα μ' εὐωδιές μέσ' τοὺς πολλοὺς τοὺς χρόνους.

ΑΓΝΗ ΣΟΦΙΑΝΟΥ

ΤΡΙΗΜΕΡΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟ

1. 'Ημέρα Πάθους.

"Ετσι πού μās παράδωσες τὴν "Αγία Σου Μορφή,
"Αχ, πού νά βρῶ τὸ κάλλος σου καὶ πῶς νά σε γνωρίσω,
"Εσένα πού σε ψάλανε τοῦ κάλλους πρῶτῃ ἀρχῇ,
Πού ἡ ὁμορφιά σου μοῦδινε στίχους νά τραγουδήσω.
Μά τώρα ἔτσι πού φαίνεσαι, μιά ὄψη ἀσκημιάς
Κι' ἔχεις γραμμέν' ἀπάνω σου μὲ δάκρυ καὶ μὲ αἷμα,
Μά χλεύασμα ἱερόσυλης, σκληρῆς ἀδιαντροπιάς,
Τὰ βάραθρά μας τ' ἄδυτα, τ' ἄμαρτωλά γραμμένα,
Τώρα, πῶς νάρθω πιὸ κοντὰ στὴν "Αγία Σου Μορφή...
Πού πρῶτος ὅσα γεύτηκες—πρέπει νά δοκιμάσω,
Τὸ αἷμα καὶ τὸ δάκρυ σου, τὸ στόμα μου νά πῆ
Πρὶν ὡς τὴν "Αγία Σου Μορφή κάποια στιγμή νά φτάσω.

2. 'Ημέρα Κρίσεως.

"Όταν θ' ἀστράψῃ ὁ οὐρανὸς στὶς πιὸ ἀπόμακρες γωνιές
Κι' οἱ ἀρχάγγελοι θὰ ξεχυθοῦνε, τόσα ποτάμια φλογερά—
Κι' ὅταν τὰ νέφη τῶν Ἁγίων, στὶς διαμαντένιες τους σειρές,
Σὰν ἥλιοι κι' ἄστρα θὰ νά λάμπουν, μέσ' τῶν θανάτων τῆς νυχτιά.
Τότε, ὁ Δίκαιος Κριτῆς, πάνω στὸ θρόνο τοῦ σταυροῦ,
Γιὰ στέμμα θάχῃ του τ' ἀγκάθια πού τοῦ δωρίσαμε στὴ γῆ,
Θάναι ντυμένος τὴν πορφύρα, πορφύρα μίσους κι' ἐμπαιγμοῦ
Μεγάλῃς Πέμπτης—καὶ πληγῆς θὰν' τὰ στολίδια τοῦ Κριτῆ.
Τὰ πλήθη ἡμεῖς, ὅλοι ζωσμένοι στὴν ἀγωνία τῆς προσμονῆς
Καὶ στὴ χαρὰ τῆς προσμονῆς, ποιά θάναί τάχα ἡ ζυγαριά—
Καὶ ποιά τὰ ζυγί' ἀπὸ χρυσάφι, ἀπ' τὰ πολῦτιμα τῆς γῆς,
Ἄπὸ τῆς γῆς τὰ ξακουσμένα πού μās θαμπῶναν μιά φορά...
Μά ὁ Δίκαιος Κριτῆς... Πῶς νά μετρᾷ, πῶς νά χωρίζῃ;
Μνήστητί μου, Κύριε, ὦ, μνήστητί μου, Κύριε,
Πάνω στὸ τίμιο ξύλο τοῦ σταυροῦ Σου.

3. 'Αναστάσεως 'Ημέρα.

Καὶ τώρα ποῦφυγε ἡ θλίψη καὶ σὰ γιρλάντες ἀπ' ἀνθοῦς
Μαδᾶν τοὺς ἤχους οἱ καμπάνες, ὅλους τοὺς ἤχους τῆς χαρᾶς—
Καὶ ξεχειλᾶνε τὰ οὐράνια καὶ τὰ ἐπίγεια μὲ παλμούς,
Σὰ φιλιτισένια τ' ἀνθοπέταλα κάποιας αἰθέριας μυγδαλιάς.
Στὴν ὁμορφῇ μας τοῦτῃ ἀνοιξῆ, πού βαθεῖα μπλέ εἶν' ὁ γιαλὸς
Καὶ τ' ἄστρα σύννεφα πηγαίνουν σὰν τρεχαντήρια βιαστικά,
Πάνω στὴ νότα μᾶς καμπάνας ἄς φύγουμ' ὅταν ἀγίνος
Σημαίνει ὄρθρος, μέσ' τῆ νύχτα, γιὰ νά μās πῆ τὴν Πασχαλιά.
Μακριά, ἄς φύγουμε, μακριά, κάτω στὰ βάθη τῆς ψυχῆς
Κι' ἐκεῖ, ὀλόγυρα στὴ λίμνη τοῦ πιὸ κρυφοῦ μας λογισμοῦ,
Μὲ τὰ γαλήνια ὄνειρά μας, ἀκίνητα πουλιά σιγῆς,
Μὲ τὴ χαρὰ μας νά ντυθοῦμε, ὅμοια στὴ γύρη ἑνὸς ἀνθοῦ.
Καὶ περπατῶντας στὰ νερά, τὰ βαθεῖα μπλέ τῆς σιωπῆς,
Σὰν τῆς καμπάνας τὸ τραγοῦδι θάχῃ ἀποσῶσει κι' ὁ ρυθμὸς,
Χωρὶς τὸ μίλημα ἑνὸς φύλλου, χωρὶς τὸ θρόισμα μῆς φωνῆς,
Θάρρη κι' ἑμᾶς νά χαιρετήσῃ, τοὺς ἀδερφοὺς, ὁ Ἄδερφός.

29 ΜΑΪΟΥ 1453 - 25 ΜΑΡΤΙΟΥ 1821

Μάϊος τοῦ 1823! Ὁ «ὑπὲρ τῶν ὄλων ἀγών» τοῦ ὑποδοῦλου Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, πού ἐπισήμως ἐκηρύχθη τὴν 25ην Μαρτίου τοῦ 1821, τὴν ἡμέραν αὐτὴν πού περικλείει ἕκτοτε διπλοῦν ὕψιστον συμβολισμόν διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος, συνεχίζεται. Τὸ Μεσολόγιον «τὸ χῶμα αὐτὸ πού στέκει ὀλόρθη ἢ ἐλευθερία», ἔγραψε μὲ τὸ αἷμα του τὴν Γιγαντομαχίαν ἐκείνην, πού τὸ κατέγραψε ὀριστικῶς εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς αἰωνιότητος. Ὁ Διονύσιος Σολωμὸς ἀπὸ ἓνα βράχον τῆς Ζακύνθου ἀντίκρουζε περίλυπος τὸ φλεγόμενον Μεσολόγιον καὶ ἀκούγεται τὸ κανόνι νὰ βροντᾷ καὶ νὰ σωριαίξῃ «κατὰ γῆς τὰ κορμιά τῶν Γιγάντων». Καὶ τότε ἓνα ὄραμα προφητικόν, πού θὰ ἐδόξαζε τὴν Ἑλλάδα, ἐγεννήθη μέσα εἰς τὴν ψυχὴν καὶ τὸν νοῦν τοῦ ποιητοῦ Ἡ Ἐλευθερία τῆς Ἑλλάδος ἔβγαине μέσα ἀπὸ τὰ κόκκαλα τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά. Μέσα «στὴν πολεμώραχτη αὐτὴ μουσικῇ σκάλισε ὁ Σολωμὸς» τὸν ὕμνον τῆς Ἐλευθερίας, πού δὲν ὕμνεῖ μόνον τὸ μεγαλοῦρημα τοῦ Εἰκοσιένα, ἀλλ' ἀντικατοπτρίζει καὶ ὀλόκληρον τὴν ἱστορίαν τῆς πατρίδος μας.

Ἡ τρισχιλιετής ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, πού δὲν εἶναι παρὰ ἡ ἱστορία τῆς Ἐλευθερίας, θὰ ἡμποροῦσε νὰ ἔξῃ ὡς συνοπτικὴν ἐπικεφαλίδαν τῆς τοῦ ἐνοραματικῶς αὐτοῦ στίχους, οἱ ὅποιοι ἐμφανισμοὺν τὴν ἐλευθερίαν ἀναδυομένην καὶ ἀνασταينوμένην ἀπὸ τοὺς τάφους τῶν ἡρώων, ἀπὸ τὰ ἱερά κόκκαλα τῶν Ἑλλήνων. Διότι οἱ Ἕλληνες εἶχον βαθὺ φρόνημά των ἐκεῖνο πού διεκήρυξεν ὁ Δημοσθένης, ὅτι «τῇ πατρίδι ἐγεννήθημεν πρῶτον» καὶ ὅτι,

Τὸν θάνατον στὸν πόλεμον τιμῇ τὸν ἔχουν ὄλοι, καὶ εἶναι γλυκὸς ὁ θάνατος γιὰ τὴν Ἑλλάδα.

Ὁ Ἕλληνας ὁσάκις εὐρέθη εἰς τὸ τραγικὸν δίλημμα νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ζωῆς—καὶ εὐρέθη καὶ εὐρίσκειται τόσον συχνά εἰς τὴν μακραίωνα ἱστορίαν του—ἐπρωτιμῆσε πάντοτε ἀδιτάκτως νὰ ἀποθάνῃ μὲ τὴν σταυροφόρον σημαίαν τῆς Ἐλευθερίας ὡς ἐντάφιον, παρὰ νὰ νικηθῇ, ὅπως τοῦ παρήγγελλε ἓνας μεγάλος Ἕλληνας, ὁ Ἰσοκράτης: «ἦν ἀναγκασθῆς κινδυνεύειν, αἰροῦ τειθάναι καλῶς μᾶλλον ἢ ζῆν ἀσχερῶς» καὶ ὅπως ἐτραγούδησεν, μετὰ τούτους αἰῶνας εἰς τοὺς ἐθνεγενητικούς στίχους του ὁ πρωτομάρτυρος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως, ὁ Ρήγας Φεραίος.

Ἀπὸ τὰ «ἱερά κόκκαλα» τῶν νεκρῶν ἡρώων ἐξεπήδησεν ἡ ἐλευθερία τῶν θριάμβων τοῦ 490 π.Χ. εἰς τὸν Μαραθῶνα καὶ τοῦ 480

π.Χ. εἰς τὴν Σαλαμίνα καὶ ἀπὸ τὰ «ἱερά κόκκαλα» τῶν Ἑλλήνων τῆς τραγικῆς Τρίτης τῆς 29ης Μαΐου τοῦ 1453 ἀνεστήθη, ἡ στάζουσα τεσσάρων αἰῶνων αἷμα πικρᾶς δουλείας, Ἐλευθερία τῆς 25ης Μαρτίου τοῦ 1821. Αὐτὴ ἡ τελευταία ἀδιωμισθῆτος πραγματικότης γίνεται ἰδιαίτερος ἐνδιαφέρουσα καὶ ἀξιωματικὸς κατὰ τὴν ἐφετεινὴν ἐπέτειον τῆς Ἐθνικῆς Παλιγγενεσίας τοῦ 1953, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ εἰσαγωγὴν τῆς 500ῆς ἐπετειοῦ τῆς 29ης Μαΐου τοῦ 1453.

Ἡ 25η Μαρτίου τοῦ 1821 εἶναι στενῶς καὶ ἀναποσπασίτως συνδεδεμένη μὲ τὴν 29ην Μαΐου τοῦ 1453.

Θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι συνδέονται μὲ τὸν νόμον τῆς αἰτιότητος, ἐφ' ὅσον ἡ πρώτη εἶναι ἀμεσον ἀποτέλεσμα τῆς δευτέρας. Το ἀξιωματικὸν καὶ ἀξιοθαύμαστον εἰς τὴν περιπτώσιν αὐτὴν εἶναι, ὅτι ἡ ἱστορικὴ χειρονομία τῆς ὑψώσεως τοῦ Λαβάρου μέσα εἰς τὸν μικρὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Λαύρας, ἐδημιουργήθη τὴν ἐπαύριον ἤδη τῆς ἀλώσεως καὶ ἡ ὑποφώσκουσα ἐλπίς τῆς ἐλευθερίας ἀνέτειλεν ἀμέσως ἀπὸ τὸ βαθὺ σκότος, πού ἐκάλυπεν τὴν προηγουμένην «τὴν ἀλωθεῖσαν ἐνδοξον Ἐπιτάφορον» ὅταν οἱ ἄπιστοι Μωαμεθανοί,

Ἦσαν τὴν πόλιν, ἦσαν τὴν,

ὅπως θὰ θρηνησῇ ἀμέσως κατόπιν ἡ ψυχὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ τοῦ «ἐλευθέρου αὐτοῦ σκλάβου».

Ἐνας ὁποιοσδήποτε ἄλλος λαὸς—χωρὶς τοῦτο νὰ εἶναι καθόλου αὐθαίρετον—διὰ ἀντίκρουζε τὸ «μέγα ἐρείπιον», πού ἠπλώθη γύρω του ἀμέσως μετὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Τούρκων καὶ τὸ ἀπύθμενον «χάσμα π' ἄνοιξ' ὁ σεισμός» θὰ ἀπεθαρρύνετο καὶ ὡς ὁ λαὸς τοῦ Ἰσραὴλ θὰ ἐθρῆνε «παρὰ τὰ ἠρειπωμένα τεῖχη τῆς ἀλωθεῖσης Ἱερουσαλήμ». Μὲ τὸν λαὸν τῶν Ἑλλήνων δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συμβῇ ἓνα τέτοιο πρᾶγμα, ὅπως καὶ δὲν συνέβη. Ὑπεῖκον εἰς τὴν μυστικὴν φωνὴν τοῦ ἰδιαίτερου προορισμοῦ του μεταξὺ ὄλων τῶν λαῶν τῆς γῆς, κατὰ τὰς κρίσιμους ὥρας τῆς ἐθνικῆς ζωῆς του ἐνεργεῖ κατὰ τρόπον τόσον διαφορετικὸν ἀπὸ τοὺς ἄλλους λαούς. Εἰς τὸ μεγαλειώδες δὲ αὐτὸ γεγονός, ὅτι ἡ ἰδέα τῆς Ἐλευθερίας ἐγεννήθη ἀμέσως ἀπὸ τὴν τραγωδίαν τῆς ἀλώσεως «κατ' ἐξοχὴν ἀποτυπῶται ὁ χαρακτὴρ τῆς Νεοελληνικῆς Ἐθνότητος. Διότι εἰς τοὺς πόθους τοῦ λαοῦ περὶ τοῦ μέλλοντος συγκεντρῶνται αἱ ἀνάμνησεις τοῦ παρελθόντος ἀναπλασσομένου τελειτέρου, διὰ διορθώσεως τῶν

πλημελειῶν καὶ παραμυθίας τῶν συμφορῶν. Οἱ ἔθνη οἰοῦντο ἐφαίνουσιν, ὅτι ὁ λαὸς ἔχει συνειδήσειν ἑαυτοῦ, οἱ γινώσκουσιν τὸ παρελθόν του καὶ τὰ ἐπιβαλλόμενα εἰς αὐτὸν καθήκοντα ἐν τῷ παρόντι πρὸς παρασκευὴν αἰσίου μέλλοντος¹. Ὅσακις εἰς τὴν θριαμβευτικὴν καὶ νικηφόρον πορείαν του τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων ἐκάμφθη πρὸς καιρὸν ἀπὸ τοῦ βάρους ἀλλοφύλων καὶ ὑπεδουλώθη, τὴν ἰδίαν στιγμὴν ἢ ἀδάμαστος ἑλληνικὴ ψυχὴ ὠρθήνετο ἡρωικῇ ἀπὸ τὰ συντρίμματα τῶν πεδίων τῆς μάχης καὶ ἀφ' ἑνὸς ὑπεδούλωνε πνευματικῶς τοὺς κατακτητὰς, διὰ τὸ θυμηθῆναι τὸν περιφημὸν στίχον τοῦ Βιργιλίου.

Graecia capta ferum victorem cepit
et artes intulit agresti Latio

καὶ ἀφ' ἑτέρου ἤρχιζεν ἀμέσως νὰ παρασκευάξῃ τὴν ἀποτίναξιν τοῦ ζυγοῦ.

Ὅταν τὸ 1204 ἡ «μεγάλῃ πόλις τοῦ παμβασιλέως» ὑπέκυψε διὰ πρώτην φοράν, μετὰ τὸς αἰῶνας, καὶ οἱ Λατίνοι διέβησαν τὰς πύλας τῶν περιφημῶν ἀπορθητῶν τειχῶν τῆς, ταυτοχρόνως μακρὰν τῆς πυρπολομένης πρωτεύουσος, ἐξέλεγον αὐτοκράτωρ ὁ Θεόδωρος Δούκας. Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς στέψεώς του εἰς τὴν Νίκαιαν ἐξεφώνησε «σιλέντιον», «εἰδὸς λόγου τοῦ θρόνου», ἔργον τοῦ ἱστορικοῦ Νικήτα τοῦ Χωνιάτου, εἰς τὸν ὁποῖον τὸ σπουδαιότερον σημεῖον εἶναι τὸ ἀναφερόμενον, μὴ ἀκλόνητον πίστιν, εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Κων/πόλεως καὶ τὸ ὁποῖον θα ἠμποροῦσε «νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ ἀρχαιότερον μνημεῖον τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν γέννησιν τῆς Μεγάλῃς Ἰδέας». «...καὶ τῶν πατρίδων οὕτως λαβώμεθα, ὧν ἀμαρτάντες ἀπεσφαιρίσθημεν» αὐτοὶ δὲ εἰσὶ τὸ ἀρχαῖον καὶ πρῶτον ἡμῶν ἐνδιαίτημα, ὁ παράδεισος καὶ ἡ πρὸς Ἑλλησπόντιον πόλιν τοῦ κυρίου τῶν δυνάμεων, ἡ πολις τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τὸ εὐρύζον ἀγαλλίσμα πάσης τῆς γῆς, ἡ παρὰ πάντων ἔθνεσιν περιμάχητός τε καὶ περιώνυμος².

Καὶ ὁ ἐλευθερωτὴς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκ τῆς Φραγκικῆς δουλείας, ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος, εὐρισκόμενος εἰς τὸ Νημεσίον, ὅταν τοῦ ἀγγεγέλλθη ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ στρατοῦ του, εἶπεν: «Τὰ μὲν οὖν ἄλλα πῶς καὶ οὕτως ἀνεζωώθησαν καὶ γε ἀναζωοῦνται κατὰ μικρὸν ἐλεοῦντος πάλιν τοῦ θεοῦ, τι χρὴ καὶ λέγειν. πλὴν ἄλλ' οὐδὲν ἦν ἀσφαλῶς ἔχειν λειπούσης

τῆς βασιλείδος (δηλ. τῆς Κωνσταντινουπόλεως)³.

Καὶ κατὰ τὴν δευτέραν ἄλωσιν τοῦ 1453, ἀσυγκρίτως χειρότερον τῆς πρώτης καὶ μὲ τραγικωτέρας συνθήκας, καὶ ἡ ὅποια δι' ἕνα ἄλλον λαόν—δικαιολογημένως ἴσως—θὰ ἐπιστεύετο ὀριστικῇ, τὸ ἀδούλοτον ἑλληνικὸν πνεῦμα ἐμεγαλοῦργησε κατὰ τρόπον μοναδικὸν εἰς τὴν ἱστορίαν, ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς ἀλώσεως καθ' ὅλον τὸ μακρὸν διάστημα τῆς σκληρᾶς δουλείας. Καὶ τὴν 25ην Μαρτίου τοῦ 1821, ὅταν ἦλθε τὸ «πλήρωμα τοῦ χρόνου» ἡ μικρὰ δούλη Ἑλλάς, τὸ ἐγκαταλελειμμένον καὶ ἀπολησμονημένον ἀπὸ ὅλους τοὺς τότε ἰσχυροὺς καὶ πολιτισμένους λαοὺς τῆς γῆς ἔθνος, ἡ Ἑλλάς ἦ

«ψυχρὴ καὶ γλυκεῖα, νεκρὴ καὶ ὠραία,
ποῦ οὐκ ὀρᾷσαι ποιοῦ τὴ φρικτὴ,
γιατὶ δὲν εἶχε πιά ψυχὴ, γιατί δὲν ἦταν
ζωντονή»,

ὅπως φθρνεῖ ὁ Βύρων εἰς ἕνα τοῦ ποίημα, ἀπληχῶν τὴν γενικὴν πίστιν, ὅτι «κατεβιβάσθη ὀριστικῶς εἰς τὸν τάφον» (H. Gelzer). ἔδωκε ἕνα πρωτοφανὲς μάθημα εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ὅτι «ἡ Ἑλλάδα δὲν πεθαίνει ποτέ», ὅτι οἱ Ἕλληνας δὲν ξεύρουν μόνον νὰ τραγουδοῦν καὶ νὰ ζοῦν, ἀλλὰ καὶ νὰ πεθαίνουν διὰ τὴν ἐλευθερίαν.

Ὅτε μίαν στιγμὴν ἐπίστευον οἱ Ἕλληνας, ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ συνδιπλασοῦν μὲ τὸν κατώτερον πνευματικῶς καὶ ἀπολιτιστον ὀθωμανικὸν κόσμον ἢ νὰ τὸν ἀναγνωρισῶν ὡς κληρονομὸν τῶν δικαιωμάτων του. Μέχρι τῶν παραμονῶν τῆς ὀριστικῆς ρήξεως Ἕλληνας καὶ Τοῦρκοι ἔστενον ἀδιάλλοκοι ὁ ἕνας ἀπέναντι τοῦ ἄλλου, ἄσπονδοι ἐθνοί. Ὁλόκληρον τὸ ἔθνος δὲν παρεδέχθη ποτέ, ὅτι τὸ πᾶν ἦτο χαμένος δι' αὐτοῦ. Τὰ,

«τετρακόσια σήμαντρα | κ' ἐξήντα δυὸ καμπόνες»

τοῦ «μεγάλου Μοναστηριοῦ», τῆς Ἁγίας Σοφίας, δὲν ἐσήμανον κατα τὴν ἡμέραν τῆς ἀλώσεως, ὅπως ἤθελε νὰ πιστεῖται ἡ χειροκροτοῦσα διὰ τὴν πτώσιν τῆς «βουλιδοῦ» Δύσις, τὸ «κύκνειον ἄσμα» τοῦ Γένους τῶν Ἑλλήνων. Ἄλλὰ τούταντιον ἦτο τὸ προανάκρουσμα τοῦ ὕμνου τῆς ἐλευθερίας, ποῦ

τὸ φῶς ποῦ τὴν στολιζει
ὡς ἡλιον φεγγοβολῇ
καὶ μακρόθεν σπινθηρίζει.

Ἄν διὰ τοὺς ὑποδούλους Ἕλληνας κατὰ τοὺς στυγνοὺς αἰῶνας τῆς δουλείας

δὲν εἶχε ἡ ζωὴ γλυκάδες καὶ λουλουδία
δὲν εἶχε ἡ ἀνοιξὴ χαρὸς καὶ τὰ πουλιὰ τραγουδία
οἱ χεῖνοι ἐφεῦγαν οὐκ οἰκιστοὶ

καὶ ἂν καθ' ὅλους αὐτοὺς τοὺς χρόνους αἰθυσίαι τῶν Ἑλλήνων ἐγραψαν νέας σελίδας μαρ-

1. Ν. Γ. Πολίτου, Μελέτη περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, Μέρος Β'. Ἐν Ἀθῆναις 1904, σ. 659.

2. Κ. Ν. Σάφρα, Μεσ. Βιβλιοθήκη. Τόμ. 1ος, ἐν Βενετίᾳ 1872, Νικήτας Χωνιάτης, σ. 106. Τὴν εὐγενῆ ὑπόθεσιν τοῦ χωρίου αὐτοῦ ὀρεῖται εἰς τὸν καθηγητὴν μου εἰς τὸ Πανεπιστήμιον κ. Δ. Α. Ζακυνθινὸν (ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους. Κατὰ τὰς παραδόσεις τοῦ καθηγ. τοῦ κ. Δ. Α. Ζ., τοῦ κ. Β'. σ. 128), τὸν ὁποῖον φερῶς εὐνοῦσεν καὶ ἀπὸ αὐτῆν τὴν θέσιν. Σημειωτέον, ὅτι τὸ χωρίον αὐτὸ δὲν τὸ εἶπεν ὅπως ἐπιθυμοῦντος τοῦ κ. Βογιατζιδῆς, ὅταν πῶτος ἐδημοσίευσεν ἔστιν ν μ λέτη»: Ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ ἐξέλιξις τῆς Μεγάλῃς Ἰδέας, Ἡμ. Μεγ. Ἑλλάδος, 1923, σ. 162.

τυρολογίων και ανέβισαν τὰ Μαρτυρολόγια τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰῶνων και

*Σὰν ποτάμι τὸ αἷμα ἐγίνη,
και κυλαει σὴν λαγκαδιά,
και τ' ἀθῶον χόρτο πίνει
αἷμα ἀντίς γιὰ τὴν θροσιά*

οὔτε μίαν στιγμήν ἐκλονίσθη ἡ ψυχὴ τοῦ Γένου και ἔπαυσε νὰ πιστεύῃ εἰς τὸν ὑψηλὸν προορισμὸν τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς.

Και ἐνῶ πρὸ τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, «τὰ περὶ τοῦ μέλλοντος μαντεύματα ἦσαν ἀπαισία και προαναγγέλλον ὄλεθρον και καταστροφὰς»⁴ και σκοτειναί προρρησεις και φοβεροὶ χρησμοὶ ἐκυκλοφόρουν περὶ τῆς «ἀναλώσεως τῆς μεγάλης τῶν πόλεων»⁵, (ὅπως ρητῶς διαβεβαιώνει ὁ τότε σύγχρονος χρονογράφος, ὁ Ἰμβριος Κριτόβουλος, «οἱ τε μάντιες ἀπαισία πολλὰ ἐπέθειάζον, λόγια τε παλαιὰ ἤδικο και χρησμοὶ ἀνηρυνῶντο... ἅπαντα εἰς οὐδὲν χρησιτὸν φέροντα, φόβον τε παρεῖχε πολὺν και ἀγωνίαν αὐτοῖς και ἑαυτῶν ὄλωσ ἔξιστα, και περὶ τοῦ μέλλοντος οὐκ ἐδίδου θαρρεῖν»⁶), εὐθὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν, παρὰ τὴν φρικτὴν τῆς καταστροφῆς και τὴν βαναυσότητα τοῦ κατακτινῶν, τὸ φρόνημα τοῦ ἔθνους — παρὰ πάντα φυσικὸν και ἀνθρώπινον νόμον— ἀνψώθη, «ἐγεννήθησαν αἰσιν περὶ τῆς μελλούσης τύχης τοῦ ἔθνους ἐλπίδες, και ἐρριζώθη ἡ πεποίθησις πορὰ τῶ ἑλληνικῶ λαῶ, ὅτι ἀφεύκτως διὰ τῆς σπάθης θ' ἀνακτῆσθ τὴν διὰ τῆς σπάθης ἀρπασθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν πατρικὴν κληρονομίαν»⁷: «Ὅτι,

Και πάλιν ἐξει, Ἐπτάλοφος, τὸ κράτος.

Ἡ ἱστορικὴ αὐτὴ συνείδησις περὶ τοῦ μεγάλου προορισμοῦ και ἡ βεβαία ἐλπίς τῆς ἔθνικῆς Ἀναγεννήσεως δὲν ὑπῆρξε κτῆμα μόνον τῶν Ἑλλήνων λογίων, ἀλλὰ — και τοῦτο εἶναι τὸ συγκινητικώτερον— και τῶν ἑλληνικῶν μαζῶν. «Δύο μεγάλα ρεύματα ἰδεῶν, συγγενῶν και παραλλήλων, ἀπὸ μιᾶς και τῆς αὐτῆς ἀφετηρίας ὁρμώμενα, ἐμπέδουν και γονιμοποιῶν δύο παραλλήλους κόσμους. Τὸ ἐν χύνεται εἰς τὰ βουνά και τὰς πεδιάδας, φωτίζει τὰς ταπεινάς καλύβας και γίνεται θρόνος και γίνεται τραγοῦδι τοῦ χωριοῦ και τῆς σιάνης. Τὸ ἄλλο, με τοῦ νοῦ και τῆς γνώσεως τὰ εὐρήματα κατευθύνει τοὺς πόθους και τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων τοῦ πνεύματος, καταφεύ-

γει εἰς τὰ ταπεινά ἐργαστήρια τῆς Παιδείας και γίνεται Ἰδέα».⁸

Ὀλίγους μόνον μῆνας⁹ μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ 1453 ὁ ἀγνωστος ποιητὴς τοῦ «Θρήνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως» γίνεται ὁ ἐμπνευσμένος ἀπόστολος τῆς ἔθνικῆς ἀπελευθερώσεως. Εἰς τὴν ἀρχὴν θρηνεῖ.

Τὴν Πόλιν, τὴν ἀγάπην του, ἐπῆραν τὴν οἱ
[Τούρκοι,

και κατόπιν ἀποκαλύπτει εἰς τοὺς στίχους του τὸ γενικὸν κίνημα διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος, τὸ ὁποῖον ἀμέσως παρεσκευάσθη και κατόπιν στρέφεται περιλυσὸς πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν:

*Ἡ Πόλις εἶναι τὸ σπαθί, ἡ Πόλις τὸ κονιάρι.
Τὸν Τούρκον ἂν ἀφήσετε μόνον και δύο χρόνους
εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν νὰ περινασάνη
ὁμνῶσας εἰς τὸν Θεόν, ὄλους μᾶς θέλει φά-*
[γει.]¹⁰

Ὁ περίφημος και συγκινητικὸς θρόνος τοῦ «Μαρμαρωμένου Βασιλιᾶ», ποὺ καρτερεῖ τὴν ὥρα «ποὺ νάρθη ὁ ἄγγελος πάλι νὰ τὸν ξεμαρμάρωσῃ», ὁ ὁποῖος δὲν ζωγραφίζει, με τὰς τόσας θωρακιστάς παραλαγὰς του, πορὰ τὴν φλογερὰν και ἀδίστακτον πίστιν τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ Γένους «περιῆλθε τὴν κουρσεμένην χώραν» και ἔγινε ἀπὸ τοὺς πρώτους μῆνας πανελληνίως «κρυφὴ χαρὰ και ἀποσταμένη ἐλπίδα», ἀγαπημένο τραγοῦδι εἰς τὰ χεῖλη «τοῦ ἀλύτρωτου ραγιαῖ». Ἐγινε πιστις ὄλων. Ὁ καρδιανάλιος Βησσαρίων, ἡ μεγάλη αὐτὴ προσωπικότης, μέσα εἰς μίαν ἀτρόσφαιραν ὑποφίας και ἐπιφυλακτικότητος εἰς τὸ συνέδριον τῆς Μαντούσης, εἰς τὴν Γαλλίαν και τὴν Νυρεμβέργην, γίνεται διαπρύσιος κήρυξ τῆς Στυροφορίας τῆς Δύσεως. Τὸν 16ον αἰῶνα ὁ Μάρκος Μουσοῦρος ἐξιστορῶν τοὺς ἀγῶνας, τὸς ὁποῖους καταβαλεν εἰς Εὐρώπην ὁ μεγάλος πολιτικὸς και φιλόλογος Ἰανὸς Λάσκαρις, διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἑλλήνων, πιστεύει ὅτι ἦτο εὐκολον «εἴπερ ποτε και νῦν ἀπάσης αὐτῆς τῆς Ἀσίας ἐκβαλεῖν (τοὺς Τούρκους), ἐκνευρισμένους ἤδη ταῖς συνεχέσιν ἤταις και μὴ πάντως ἔχοντας ἀστασιώστας». Ὁ Μάρουλος Ταρχαντῆς και ὁ Ἰανὸς Λάσκαρις ἰκετεύουν τὸν νικητὴν τῆς Νεαπόλεως, τὸν βασιλεῖα τῆς Γαλλίας Κάρολον Η', νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἐκστρατείαν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος. Το 1522 ὁ Λάσκαρις ἔλεγε εἰς τὸν αυτοκράτορα Κάρολον Ε': «Ἀφ' ἧς στιγμῆς ἔλαβον γνώσιν τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου τούτου, ἀπομακρυνθεῖς τῆς πατρίδος μου ἕνεκα τῆς τυραννίδος τῶν ἀπίστων Μωαμεθα-

4. Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγοῦδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἐν Ἀθήναις 1932, ἐκδ. 3η, σ. 12.

5. Περὶ τῶν διαφόρων χρησμῶν και μαντευμάτων Ἰδε Ν. Βέη, Περὶ τοῦ ἱστορικῶν χρησμοῦ τοῦ κρατικῆς βιβλιοθήκης τοῦ Βερολίνου και τοῦ θρόλου τοῦ «Μαρμαρωμένου Βασιλιᾶ», εἰς Byzantinisch Neugriechische Jahrbücher, τ. 13 (1837) σ. 203 κ. ἔ.

6. Κοιτοβόλου, Ἐγγραφῆς Α', XVIII, 7, ἐκδ. Ν. Τσιμοδάκη, Περὶ ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Συναγωγή κειμένων, Ἀθήναι 1953, σ. 102.

7. Ν. Πολίτου, ἔ. ἀ.

8. Διον. Α. Ζακυνθνοῦ, Ἡ Βυζαντινὴ Ἰδέα και ἡ ἑλληνικὴ ἐπαναστάσις, Ἀθήναι 1946, σ. 6.

9. Προβλ. κυρίως Α. Elissen εἰς «Göttingische Gelehrte Anzeigen» 1871, σ. 1538 ἔ, 1874, 475 ἔ. παρὰ Ν. Βέη, ἔ. ἀ. 244 ἰβ.

10. E. Legrand, Bibliothèque Grecque Vulgaire, τ. Α. Paris 1880, σ. 175 ἔ.

νών, δὲν ἔπαυσα νὰ κηρύσσω καὶ νὰ ἀναζητῶ τὰ μέσα διὰ νὰ ἐπανέλθω εἰς αὐτὴν μὲ τὴν ἰδίαν ἐλευθερίαν, τὴν ὁποίαν εἶχον ἄλλοτε γνωρίζει»¹¹. Τὸν 17ον αἰ. ἐπιστενέτο ὅτι ὁ ἐλευθερωτὴς τῆς Ἑλλάδος, ὁ ὁποῖος «μάλιστα καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν θὰ εἰσέλθῃ» θὰ ἦτο ὁ ἀρχιεπίσκοπος Τριχίης Διονύσιος. Ὁ εἰς τὴν Βλαχίαν γραμματεὺς τοῦ ἡγεμόνος Κωνστ. Μαυροκορδάτου, Καισάριος Δαπόντες, ὀνειρεύεται διαρκῶς τὴν ἀνάστασιν τοῦ ἑλληνοῦ ἔθνους καὶ τὴν περιγράφει εἰς τοὺς ἀτέχνους στίχους του:

*Ἐν' ἀστὸν δικέφαλο 'ς τὸν Οὐρανὸ ἀπάνω
ἐλαμην ὡς ὁ ἥλιος, νὰ μὴν εἰπῶ παρανω'
μὲ στέφανον βασιλικὸν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν του
μ' ἓνα σταυρὸν, ὡς σὴνηθες, ἐπὶ τὴν κορυφὴν
του.*

Ἐκεῖνα ὅμως ποὺ περισσότερο ἀπηχοῦν καὶ ζωγραφίζουν τὴν λαχτάραν καὶ τὸν βαθὺν πόθον τῆς ἀπελευθερώσεως εἶναι τὰ λαϊκά μας τραγούδια, αὐτὴ ἡ «ἀθόρυβος ἐργασία τοῦ Ἀγνωστοῦ Ποιητοῦ», τὰ ὁποῖα εὐθὺς ἀμέσως μετὰ τὴν ἄλλασιν ἤρχισε νὰ συνθέτῃ ἢ ἀθάνατος λαϊκὴ μούσα. Κατὰ τὸν Ν. Πολίτη «μόνα ταῦτα ἐκφράζουν μὲ βαθεῖαν ἀλλοτρίτητα συναισθημάτων ἐγκαρτερήσεως πρὸς τὰ μεγάλα ἔθνικα δεινὰ καὶ βεβαίαν τὴν ἐλπίδα τοῦ δουλωθέντος γένους περὶ ἐλευθερίας καὶ ἀνορθώσεως. Εἶναι δ' ἀληθῶς ἄξιον θαυμασμοῦ ὅτι ταῦτα ἐγεννήθησαν, καθ' ὃν χρόνον τὸ ἔθνος ἐφαίνετο ἀπολέσας τὰ πάντα περσούσης τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ οὐδαμῶθεν ὑπέφωσεν εἰς τὰς ἀκτίς ἐλπίδος. Ἄλλ' ἡ μεγάλη συμφορὰ τοῦ ἔθνους εὐρίσκειται ἀριβῶς εἰς τὸ μεταίχιμον τοῦ φόβου καὶ τῶν ἐλπίδων, τῆς ἀπογνώσεως καὶ τῆς ἀναθαρρήσεως».

Εἶναι ἐντελῶς ἀδύνατον νὰ ἡμπορέσῃ κανεὶς νὰ σταθμίσῃ καὶ νὰ ὑπολογίσῃ τὴν τεραστίαν συμβολὴν τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν καὶ τῶν λαϊκῶν παραδόσεων καὶ θρύλων εἰς τὴν δημιουργίαν καὶ τὴν ἀνατολὴν τῆς ἡμέρας τῆς ἀπελευθερώσεώς μας. Οἱ τόσοι θρύλοι, οἱ ὅποιοι ἐδημιουργήθησαν ἀμέσως μετὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην «τὴν σκοτεινὴν, τὴν ἀστροποκαυμένην» γύρω ἀπὸ τὴν «Ἁγίαν Σοφίαν» κυρίως—τὸ σύμβολον αὐτὸ τοῦ θριψύβου καὶ τῆς αἰγλῆς τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας—μὲ τὴν «ἀτέλειαν λειτουργία», μὲ τὴν σφραγισμένην πόρτα, ποὺ κρύπτει τὸν ἱερέα «μὲ τ' ἄγιο δισκοπότηρον», μὲ τὴν «ἄγια Τράπεζα» ἐπιπλέονσαν εἰς τὰ γαλανὰ νερὰ τοῦ Βοσπόρου, μὲ τὸν τελευταῖον τῶν Παλαιολόγων, ποὺ ἔπασεν ὡς ἄπλοῦς στρατιώτης πορὰ τὴν Πύλιν τοῦ Ἁγίου Ρωμανοῦ, μὲ τὸ μυστηριώδες σπήλιον «στὴν πύλην τὴν Χρυσόπορτα», καὶ τόσα ἄλλα, ἔγιναν φλογερά τραγούδια εἰς τὸ στόμα ὄλων τῶν Ἑλλήνων, τραγούδια ποὺ

τὰ ἐγέννησεν ὁ πόθος τῆς ψυχῆς των. Μὲ αὐτὰ τὰ τραγούδια νανούριζεν ἡ μητέρα εἰς τὴν ἀγκάλην τῆς «τὸ μικρὸ σκλαβοπούλο»,

Κοιμήσου, γιέ μου, καλογιέ, ὁμορφε διωματάρη,

αὐτὰ ἐπτέρωναν τὴν ψυχὴν καὶ τὸ φρόνημα τοῦ κλέφτου καὶ τοῦ ἀρματωλοῦ «στὶς λαγκαδιές καὶ στ' ἀκροράχια» καὶ μὲ αὐτὰ—Ἑλληνες καὶ Ἑλληνίδες—ἀποχαιρετοῦσαν τὴν ζωὴν μὲ τὸ πικρὸν παράπονον τῆς σκλαβιάς καὶ ἄφιναν παραγγελίαν εἰς τοὺς διαδόχους των νὰ «φκιάσουν τὸ κιβούρι τους πλατὺ».

*Καὶ στὴ δεξιὰ μου τὴ μεριὰ ἀφήστε παραθύρι
νὰ μαινοβαίνουν τὰ πουλιὰ τῆς ἀνοιξῆς τ' ἀη-
[δόνια.*

Ἡ θρυλικὴ μορφή τοῦ Διγενῆ Ἄκρτια γίνεται τὸ σύμβολον τῆς ἀνδρείας «μορφὴ ἐπική.. παρέχει τὸ ὑπόδειγμα καὶ τὸ ἥρωικὸν στοιχεῖον».

Ὅλοι αὐτοὶ οἱ θρύλοι «ἐλπιδοφόρα μηνύματα τοῦ οὐρανοῦ», ποὺ παρεδίδοντο ὡς πολῦτιμος παρακαταθήκη «ἀπὸ παπποῦ σ' ἐγγόνια» ἐνεθάρρουν τοὺς ἐλευθερούς—σκλάβους, τοὺς ἐνεψύχωναν καὶ τοὺς ἐχάριζαν τὴν δύναμιν τῆς προσμονῆς καὶ τῆς καρτερίας.

Δὲν ἦσαν ἁπλῶς ἐλπιδοφόροι θρύλοι. Ἦτο κάτι ἀσυγκρίτως ἀνώτερον καὶ πολυτιμότερον καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς ὑπεβोधῆσε, διετήρησε καὶ συνετέλεσεν ὥστε τὸ δούλον Γένος, μετὰ τῶσους αἰῶνας σκληρᾶς δουλείας, νὰ κρατήσῃ ἀκέραιον τὸ ἑλληνικὸν φρόνημα, ἀδέσμευτον τὴν ἑλληνικὴν συνείδησιν καὶ ἀλώβητον τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν του. Ἦτο ἡ βαθεῖα καὶ ἀκλόγητος πίστις του εἰς τὴν προστασίαν τοῦ Θεοῦ· αὐτὴ ἡ ἔστω ἀδιαφώτιστος καὶ συχνὰ γεμάτη προλήψεις πίστις του. Ἐπίστευαν ὅλοι ὅτι ὅπως,

ἦταν θέλημα Θεοῦ ἡ Πόλις νὰ τουρκέψῃ

ἔτσι ἦτο καὶ θέλημα Θεοῦ ἡ Πόλις νὰ ἐλευθερωθῇ.

Εἰς τὸν ὑπ' ἀριθ. 297 (Fol. 62) ἑλληνικὸν κώδικα τῆς Κρατικῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Βερολίνου, κατὰ τὰ μέσα περιήπου τοῦ 16ου αἰῶνος, ὑπάρχουν καὶ οἱ ἐξῆς χαρακτηριστικοὶ «Στίχοι» τῆς Κωνσταντινίου πόλεως τοῦ ἀγγελιοφόρου»:

*... Ἰδὼν γὰρ Θεὸς ἐξ ὕψους μόνος
καὶ σοῦ κατοικτεῖστος συντριβὴν ἄκραν.
Λοιπὸν δέδωκε τὴν χάριν κεκαρμένην
καὶ τὴν εἰρήνην ἀσπασαί ἐν προθυμίᾳ.
Εἰρήνη ἦκει ἐξ ἀγγέλου Κυρίου,
καταγομένη ἐπὶ σοὶ παρ' ἐλπίδα
.....*

*τὴν γὰρ εἰρήνην, ἦν περὶ κατεῖχες πρόην,
καὶ Θεὸς ἀφείλετο ἐκ σοῦ ἀλκιμῶς
αὐτὴς ταύτην δέδωκε χεῖρι ἀγγέλου.
Θεὸς συμπαιθῆς καὶ πάλιν ἤκτερεῖ σε,*

11. Martialis, Spectac. III, ἐκδ. Η. Ζ. Izaac. (Παρίσι, 1930) σελ. 3. Παρὰ Δ. Ζακυνθῶν, ἐ. ἀ. σ. II.

πραῦνων πᾶσαν κακίαν ἐθνῶν ἀπίστων
(Φ. 13β) ¹²

Αὐτὴ ἡ συγκινητικὴ εἰς τὴν ἀπλότητα τῆς πίστεως ἔκαμε τὸν Κρητὰ διδάσκαλον τῆς ἠητορικῆς Φραγκίσκον Σκοῦφον, νὰ γράψῃ τὴν γερμάτην πατριωτικὸν πόνον δέξασιν πρὸς τὸν Σωτήρα, εἰς τὴν Ρητορικὴν του, τῆς ὁποίας «ἡ ἀνάγνωσις καὶ σήμερον ἀκόμη συγκινεῖ μέχρη δακρυῶν», ὅπως γράφει ὁ Σπ. Λάμπρος.

«Ὡς φιλόδομος καὶ πλουσιοπάροχος ἀναποδότης, ἀνοίγοντας τοὺς θησαυροὺς τῶν θεῶν σου χαρίτων, ὕψωσαι πάλιν εἰς τὴν προτέραν δόξαν τὸ γένος, καὶ ἀπὸ τὴν κοπρίαν εἰς τὴν ὁποίαν κάθεται, δός του τὸ σκῆπτρον καὶ τὸ βασίλειον. Naί, σὲ παρακαλῶ, μὰ τὸ Χαῖρε ἐκεῖνο, ὅπου ἔφερε τὴν χαρὰν εἰς τὸν κόσμον· μὰ τὴν θεῖαν σου ἐκείνην ἐνσάρκωσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ὄντας Θεὸς ἐγένηκες ἄνθρωπος διὰ νὰ φανῆς μὲ τοὺς ἀνθρώπους φιλόανθρωπος... μὰ τὸν θάνατον ὅπου μᾶς ἔδωκε τὴν ζωὴν· καὶ μὰ τὴν ἐνδοξὸν ἐκείνην ἔγερσιν, ὅπου μᾶς ἀνέβασε εἰς τὰ οὐράνια. Καὶ ἀνίσως καὶ ἡ φωναῖς τούταις δὲν σὲ παρακινουῖσιν εἰς σπλάγχνος, ἄς σὲ παρακινήσουν τὰ δάκρυα, ὅπου μοῦ τρέχουν ἀπὸ τὰ ὄμματα, καὶ ἂν δὲν φθάνουν καὶ ταῦτα, ἡ φωναῖς, ἡ παρακάλεσαις τῶν ἁγίων σου, ὅπου ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς τρισσθλίας Ἑλλάδος φωνάζουσι... καὶ δείχνοντάς σου τοὺς λέοντας ὅπου τοὺς ἐξέσχισαν, ταῖς φλόγαις ὅπου τοὺς ἔκαυσαν, τὰ σίδερα ὅπου τοὺς ἐθέρισαν, ἐλπίζουσιν ἀπὸ τὴν ἄκραν σου εὐσπλαχνίαν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων καὶ ὅλης τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀπολύτρωσιν».

Αὐτὴ ἡ βαθεῖα πίστις ἔδωκεν εἰς τοὺς Ἑλληνας τοῦ 1821 τὸ ὑπερφυσικὸν θάρρος νὰ ἐπιχειρήσουν τὸ παράφρον διὰ τὴν Δύσιν τὸ λήμμα, ὥστε νὰ ἐπαναστατήσῃ μία ἄοπλος δρᾶξ ἀνθρώπων ἐναντίον μιᾶς πανισχύρου καὶ ἀήττητου ἕως τότε αὐτοκρατορίας. Αὐτὴ ἐνέπνευσε τὸν πρωτοεργάτην τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τὸν Φεραῖον, νὰ σχεδιάσῃ εἰς τὴν Βιέννην τὴν σημαίαν τοῦ μέλλοντος νὰ πα-

λαίσῃ Ἐθνους, φέρουσαν τὸ «ρόπαλον τοῦ Ἡρακλέους μὲ τρεῖς σταυροὺς ἐπάνω». Τὰ χρώματά της εἶναι τὸ κόκκινον, τὸ λευκὸν καὶ τὸ μαῦρον. Μὲ αὐτάς τας συγκινητικὰς φράσεις ὁ Ρήγας δικαιολογεῖ τὰ τρία χρώματα.

«Τὸ κόκκινον σημαίνει τὴν αὐτοκρατορικὴν πορφύραν καὶ αὐτεξουσιότητα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ τὸ ἐμεταχειρίζοντο οἱ προπάτορές μας ὡς ἐνδυμα πολέμου, θέλοντες νὰ μὴ φαίνωνται αἱ πληγαὶ ὅπου ἔτρεχον αἷμα διὰ νὰ μὴ δειλιῶσιν οἱ στρατιῶται.

Τὸ ἄσπρον σημαίνει τὴν ἀθωότητα τῆς δικαίας ἡμῶν ἀφορμῆς κατὰ τῆς τυραννίας.

Τὸ μαῦρον σημαίνει τὸν ὑπὲρ πατρίδος καὶ ἐλευθερίας θάνατον».

Καὶ μετ' ὀλίγους μῆνας ἔβγαψε μὲ τὸ ἴδιόν του αἷμα τὰ ἐνδύματά του, — ποῦ δὲν ἦσαν κόκκινα διὰ νὰ μὴ φαίνεται— ὑπὲρ πατρίδος καὶ ἐλευθερίας».

Μὲ αὐτὴν τὴν πίστιν ἔγραψαν οἱ Ἕλληνες καὶ αἱ Ἑλληνίδες τὰς ἀπὸ γρανίτην καὶ μελάνι ἀθανάσις σελίδας τοῦ Ζαλόγγου καὶ τοῦ Σουλίου, τοῦ Ἀρκαδιοῦ καὶ τῆς Ἀλαμάνας, τῆς Χίου καὶ τῶν Ψαρῶν, τοῦ Μεσολογίου καὶ τῶν Δερβενακίων.

Μὲ αὐτὴν ἡ πρώτη Ἑθνικὴ συνέλευσις, τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1832, δι' ἐνὸς μνημειακοῦ ἐγγράφου τῆς, ἐκήρυκτεν «Ἐν ὀνόματι τῆς ἁγίας καὶ ἀδαιρέτου Τριάδος, ... ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων τὴν Πολιτικὴν Ὑπαρξιν καὶ Ἀνεξαρτησίαν... τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνους».

Αὐτὴ ἐφλόγιζε τὰ ἄτρομα στήθη τοῦ κυρίου συντελεστοῦ τῆς ἀπελευθερώσεως, τοῦ Θεοδ. Κολοκοτρώνη, ὅταν ἐνεψύχωνε τὰ παλληκάρια του καὶ κατέφερε τὰ καιρία πλήγματα κατὰ τῆς μωαμεθανικῆς αὐτοκρατορίας, εἰς τὴν Τριπολιν καὶ τὰ Δερβενάκια.

Ἐὰν ποτὲ ἡ Ἑλλάς ἀποκτήσῃ Ἐθνολογικὸν Μουσεῖον ἀντάξιον τῆς Ἑθνικῆς τῆς Ἱστορίας, δὲν θὰ ὑπῆρχε ἀσφαλῶς συνοπτικώτερον ἀπόφθεγμα διὰ νὰ στολίσῃ τὴν ζωφόρον τοῦ θριγικοῦ τῆς ἀπὸ τὴν ἐπιγραμματικὴν καὶ ὑπέροχον φράσιν τοῦ Γέρου τοῦ Μωριά:

12 N. Béty, é. à s. 219. Ποβλ. καὶ C. de Boor, Verzeichniss der Griechischen Handschriften der Königl. Bibliothek zu Berlin, tom. B'. Ἐν Βερολίῳ 1897, σ. 163.

«Ὁ Θεὸς ὑπέγραψε τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ δὲν παίρνει τὴν ὑπογραφήν του πίσω».

Α Π Ο Ψ Ε Ι Σ

“ΠΑΣΧΑ 1943.”

Τὸ τεύχος τὸ ὁποῖον ἐκδίδεται τὸ Πάσχα τοῦ 1953 δὲν ἔμπορεῖ νὰ μὴν ἐνθυμηθῇ τὸ πασχάλινόν τεῖχος τοῦ 1943. Καὶ ὅσοι ἦσαν ἀπὸ τότε ἀναγνώσται τῶν «Ἀκτίνων», καὶ μάλιστα ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ὀπωδήποτε συνειργάσθησαν εἰς τὴν πνευματικὴν ἐξόρμησιν πού συνεδέετο μὲ τὴν ἔκδοσιν τοῦ τεύχους ἐκεῖνου, θὰ συμφωνήσουν βέβαια ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀφήσωμεν νὰ περάσῃ ἡ δεκαετηρὶς ἐν σιγῇ.

Μέσα εἰς τὴν κατοχὴν, μὲ ὅλας τὰς δυσκολίας (ἀκόμη ἠναγκάσθημεν καὶ ξέσματα εἰς εἰκόνας νὰ κάμωμεν διὰ νὰ περάσῃ ἀπὸ τὴν λογοκρισίαν τὸ φύλλον) αἱ «Ἀκτῖνες» ἐξέδωσαν ἕνα εἰδικὸν πασχάλινόν τεύχος ἀφιερωμένον εἰς τὸ μεγάλο θέμα «Τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα εἰς τὰ νεοελληνικὰ γράμματα». Ἀπετέλει τοῦτο μίαν ἐμφάνισιν τῆς χριστιανικῆς δημιουργίας πού ἔγινεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 εἰς τοὺς διαφόρους τομεῖς τῆς πνευματικῆς ζωῆς, ἀπὸ τοῦ βασικοῦ, τῆς κοσμοθεωρίας, ἕως εἰς τὰς θετικὰς ἐπιστήμας, τὴν λογοτεχνίαν, τὴν ποίησιν, τὴν ζωγραφικὴν, τὴν δημόδη δημιουργίαν ἀκόμη. Ἐγίνετο ἐπίσης ἐμφάνισις τοῦ χριστιανικοῦ β. βιβλίου εἰς τὴν σημερινὴν Ἑλλάδα, ἐξητάζετο ἡ ἐπίδρασις εἰς τὴν δημοσιογραφίαν μας, τὸ δημοτικὸν τραγοῦδι ἀκόμη ἐμελετᾶτο ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς καὶ τέλος παρουσιάζοντο μορφαὶ ἡγετικά, ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τοῦ νεοελληνικοῦ χριστιανικοῦ κινήματος.

Ἐνα τέτοιο τεῖχος, μέσα εἰς τέτοιους μαύρους χρόνους, ἐννοεῖται ὅτι οὔτε ἐγράφη οὔτε ἐκυκλοφόρησεν ἔτσι εὐκόλα. Ὁλόκληρον ἐπιτελεῖον ἐχειρίσθη νὰ ἐργασθῇ ἐπὶ καιρὸν διὰ νὰ τὸ ἐτοιμάσῃ καὶ ὅλοι οἱ συνεργάται προσεπάθησαν τὸ

τεύχος αὐτὸ νὰ ἀποτελῇ παρουσίαν τῆς πνευματικῆς δυναμικότητος τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἐπομένως φωνὴν πηρηγορίας, ἀκτῖνα φωτὸς μέσα εἰς τὸ σκοτάδι τῆς κατοχῆς.

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΕΞΟΡΜΗΣΙΣ

Καὶ τὸ μὲν περιεχόμενον τοῦ τεύχους ἐκεῖνου τοῦ πανηγυρικοῦ μένει καὶ τώρα εἰς τὴν διάθεσιν παντὸς πού θὰ ἐθεώρῃ χρήσιμον τὴν εἰς τὰς σελίδας του ἀναδρομὴν. Ἄλλ' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον εἶναι δύσκολον νὰ ἀναπαραστήσῃ κανεὶς εἶναι ἡ πνευματικὴ ἐξόρμησις, ἡ ὁποία συνεδέθη μὲ τὴν κυκλοφορίαν του. Εἰς ἡμέρας σκοτεινῆς δουλείας, ὅπου ὅλα «τᾶσκιαζ' ἡ φοβέρα καὶ τὰ πλάκων' ἡ σκλαβ.ά», φοιτηταί, φοιτήτριαι, παιδιὰ μικρά, μεγάλα, γέροντες, «πρεσβύτεροι μετὰ νεωτέρων» ἐφρόντισαν νὰ δώσουν εἰς ὅλον τὸν ἑλληνικὸν λαὸν τὴν δυνατότητα νὰ τὸ ἰδῇ αὐτὸ τὸ τεῖχος καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν μὲ τὰς ἰδέας πού ἀπετέλουν τὸν παλμόν του.

Ἡ δὲ ἀπάντησις τὴν ὁποίαν ἔδωκε ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἦτο πράγματι ἕνα θαῦμα. Ἐνα θαῦμα, τὸ ὁποῖον, εἰς ἐκεῖνους πού τότε τὸ ἔζησαν, μένει ὡς ἀνάμνησις ἀπιστεύτως συγκινητικῆ. Δὲν ἔμπορεῖ βέβαια νὰ τὴν καταλάβῃ ἐκεῖνος πού δὲν τὴν ἔζησε. Ἄλλὰ καὶ ἐκεῖνος πού δὲν τὴν ἔζησε τότε, ζῆ τῶρα τοὺς καρποὺς τῆς τότε ἐξορμήσεως. Καὶ τὸ ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς μέσα εἰς τὴν κοινωσίαν μας καὶ δὴ τοὺς λεγομένους «διανοουμένους», ἀποτελεῖ πλέον ὑπόθεσιν σοβαρῆς ὑπολογίσιμον καὶ ἀπὸ ἐκεῖνους ἀκόμη οἱ ὁποῖοι ἄλλοτε ἠρνοῦντο ἢ ἐχλεύαζον, ἡ κατάδηλος αὐτῆ μεταστροφή δὲν ὀφείλεται, τολμῶμεν νὰ εἰπώμεν, κατὰ μικρὸν μέρος εἰς τὸ πνευματικὸν γεγονός τὸ ὁποῖον ἀπε-

τέλει ἡ ἔκδοσις καὶ διάδοσις τοῦ πασαχινουῦ τεύχους τοῦ 1943.

Καὶ δοξάζομεν τὸν Θεὸν διότι ἰδοὺ τῶρα εἴμεθα εἰς θέσιν, δέκα χρόνια κατόπι, νὰ ἐνθυμηθῶμεν τὸ πνευματικὸν αὐτὸ γεγονός βλέποντες καὶ ἀπολαμβάνοντες τὴν πλουσιωτάτην καρποφορίαν του!

ΤΟ ΧΡΕΟΣ

«Καὶ ὅσον ὁ καιρὸς προχωρεῖ καὶ τὰ προσαπεῖα πέφτουν, καὶ ἡ δῆθεν νεότης τῶν δῆθεν νέων ἰδεῶν μαραίνεται πολὺ γρηγορώτερα ἀπὸ τοῦ ἀγροῦ τὸ λουλοῦδι καὶ αἱ προκαταλήψεις ἀποδεικνύονται ὅτι στοιχίζουσι πολὺ ἀκριβῶς εἰς άτομα καὶ ἔθνη, καὶ «ξύλα, χόρτος, καλάμη», πού ἐπρόκειτο νὰ ἀποτελέσουν τὸ οἰκοδομικὸν ὑλικὸν τοῦ πολιτισμοῦ μας γίνονται στάχτη ἐμπρὸς εἰς τὴν φωτιὰ τῆς ζωτανῆς δοκιμασίας, τόσον ἡ ἀρνησις φεύγει καὶ τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα ἀνακτᾷ τὴν θέσιν του εἰς τὴν νεοελληνικὴν σκῆψιν. Ἡ δύναμις του ἀρχίζει νὰ γίνεται αἰσθητὴ καὶ ἀπὸ ἐκείνους πού πρὶν δὲν κατεδέχοντο νὰ ἀντιληφθοῦν τὴν ὑπαρξίν καὶ τὴν δυνάμιν του».

Δὲν ἀντέχομεν εἰς τὸν πειρασμὸν κατὰ νὰ παραθέσωμεν ἐδῶ ἀπὸ τὸ εἰσαγωγικὸν ἄρθρον τοῦ τεύχους ἐκείνου τοῦ «Πάσχα 1943». Ἐκτοτε ἐπέρασαν δέκα, ἢ μᾶλλον ἑκατόν, καὶ πεντακοσία, χρόνια ἀπὸ ἀπόψεως πλησμονῆς γεγονότων καὶ διαδοχῆς ἀπιστεύτων ἐξελίξεων. Ἄλλὰ θὰ μᾶς ἐπιτραπῆ νὰ ἐπαναλάβωμεν τὰς σκέψεις αὐτὰς καὶ τώρα, ὅπως καὶ τότε. Ἡ μᾶλλον, τώρα μὲ μεγαλυτέραν δυνάμιν.

Καὶ ἕ; τελειώσωμεν μὲ ἓνα ἄλλο ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ εἰσαγωγικὸν ἐκείνο ἄρθρον:

«Ἐξοφλοῦν μὲ τὸ τεῦχος αὐτὸ αἱ «Ἀκτινες» τὸ χρέος τῶν πού γεννᾶται ἀπὸ τὴν πνευματικὴν δημιουργίαν; Καθε ἄλλο! Καὶ εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἀπαρχὴν ἔχομεν. Ἄλλὰ φοβούμεθα (εὐτυχισμένος φόβος!) ὅτι ὅσον καὶ ἂν συνεχίζομεν τὴν προσπάθειάν μας, πάντοτε χρεώσται θὰ μένωμεν. Θα μεγαλώσῃ τὸ χρέος μας ἢ πρόδοσις τῆς πνευματικῆς δημιουργίας, ἢ τόνωσις τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ ἔθνους, πού, εἰς τὴν νεωτέραν του γενεάν μὲ τὸ πέταγμα τῶν προκαταλήψεων, ἐπανευρίσκει τὴν Πηγὴν τοῦ ζωοποιούντος Πνεύματος — δηλαδὴ ἐπανευρίσκει τὸν ἑαυτὸν του!»

Ἄς διαβεραιώσωμεν τοὺς ἀναγνώστας πού μετέσχον εἰς τὸ πνευματικὸν ἐκείνο γεγονός ἀλλὰ καὶ τοὺς σημερινούς ἀναγνώστας, ὅτι αὐτὰ τὰ ὁποῖα εἶπαμεν τότε

σχετικῶς πρὸς τὸ χρέος μας οὔτε τὰ ξεχνᾶμε καὶ ἐλπίζομεν ὅτι οὔτε θὰ τὰ ξεχάσωμεν. Βέβαια, ἐν τῷ μεταξύ, εἰς τοὺς παλαιούς προσετέθησαν οἱ νεώτεροι συνεργάται, οἱ νεώτεροι χρεώσται. Το χρέος μεγαλώνει καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ἀριθμοῦ ἐκείνων οἱ ὅποιοι θέλουσι νὰ ἀναλάβουν καὶ αὐτοὶ εἰς βάρος τῶν τὴν ὀφειλὴν. Τόσον τὸ καλύτερον καὶ τόσον τὸ ἀσφαλέστερον διὰ τὴν ἐξόφλησιν τοῦ χρέους αὐτοῦ.

Ἡ ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΙΤΙΟΤΗΤΟΣ

Εἰς τὸ τεῦχος ἐκείνο τοῦ Πάσχα 1943, ὁ συνεργάτης μας κ. Δ. Κωτσάκης, ὑφηγητὴς τῆς Φυσικομαθηματικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τοῦ Ἐθνικοῦ Μετσοβίου Πολυτεχνείου, εἶχε θέσει τὰς βάσεις μιᾶς ἐργασίας του ἐν σχέσει μὲ τὴν ὑλιστικὴν ἀντίληψιν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Εἶναι εὖ δὲ γνωστὸν πόση συζήτησις διεξήχθη εἰς τὰς ἐφημερίδας ἐξ ἀφορμῆς αὐτῶν τῶν ἄρθρων καὶ τῶν σχετικῶν ἐναντιολογιῶν.

Ἦδη ὁ ἐκλεκτός μας συνεργάτης ἔχει ἐκδώσει εἰδικὴν μονογραφίαν «Ἡ ἀρχὴ τῆς αἰτιότητος καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς βουλήσεως» (ἔκδοσις «Δαμασκοῦ»). Εἶναι πρόδηλον τὸ ἰδιάζον ἐνδιαφέρον τοῦ ἀντικειμένου τῆς ἐργασίας αὐτῆς. Τὸ θέμα τῆς αἰτιότητος εἶναι βέβαια ἐκ τῶν κεντρικῶν διὰ τὴν φιλοσοφίαν, ἐκτείνεται ὅμως καὶ εἰς τὰς ἐπὶ μέρος ἐπιστήμας. Ὁ συγγραφεύς, ὅπως ἦτο ἄλλως τε φυσικόν, ἐπιμένει κυρίως εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς ἀρχῆς αὐτῆς τῆς αἰτιότητος ἀπὸ ἀπόψεως τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ εἰς τὰς σελίδας τῆς διατριβῆς του παρελάνουν οἱ σπουδαιότεροι ἐκπρόσωποι τῆς σημερινῆς ἐπιστήμης, εἰς τὸλον ὥστε ὁ ἀναγνώστης κατατοπίζεται ἐπὶ τῆς θέσεως τοῦ ζητήματος. Πλουσία β. βλιογραφία συμπληρῶνει τὴν τόσον ἐνδιαφέρουσαν διατριβήν, καὶ ὁ εἰδικὸς δύναται νὰ προχωρήσῃ καὶ περαιτέρω.

Δὲν θέλομεν καὶ δὲν ἠμποροῦμεν ἀπὸ τῆς στήλης αὐτῆς νὰ δώσωμεν ἀποσπάσματα ἀπὸ τὰ προσφερόμενα εἰς τὴν μεστήν ἐπιστημονικὴν χυμὸν ἐργασίαν αὐτήν. Θὰ ἠθέλαμεν μόνον θερμοῶς νὰ τὴν συστήσωμεν, διότι εἶναι ἀπὸ ἐκείνας αἱ ὁ-

ποῖαι ἀποτελοῦν πνευματικὸν ἐξοπλισμὸν εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν βασικῶν διὰ τὸν ἄνθρωπον προβλημάτων.

Ο ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ

Ὅλιγας λέξεις διὰ νὰ μετάσχωμεν κάπως εἰς τὴν γνησίως πνευματικὴν ἐκείνην χειρονομίαν ποῦ ἐλέγετο «ἑβδομάς τοῦ διδασκάλου». Δὲν πρόκειται νὰ ἐξετασθῇ τώρα ἐὰν ἡ ἑβδομάς ἐπέτυχε πλήρως, ἐὰν ἔγινε ὅ,τι ἔπρεπε νὰ γίνῃ κ.τ.λ. Ἐκεῖνο ποῦ εἶναι γεγονός εἶναι ὅτι μὲ τὴν ἑβδομάδα αὐτήν, μὲ τὴν ἰδέαν καὶ ἑαυτὴν περὶ τοιαύτης ἑβδομάδος, ἐθυμηθήκαμεν τοῦλάχιστον ὅτι δὲν ἐνθυμούμεθα ὅσον πρέπει τὴν προσωπικότητα ἐκείνην, ἡ ὁποία ἴστανται εἰς τὴν κεντρικώτεραν ἐπαλήθειαν τοῦ ἀγῶνος διὰ τοῦ ἔθνους τὴν ὑπόστασιν. Εἴμεθα ἀκόμη ζαλισμένοι ἀπὸ τοὺς τόσους παγκοσμίους σεισμούς, δὲν ἔχομεν ἀκόμη τὴν δυνατότητα νὰ ξεχωρίζωμεν τὰ οὐσιώδη ἀπὸ τὰ ἐπουσιώδη καὶ πολυτέλειαν ἀκόμη ἀποτελεῖ τὸ νὰ ζητοῦμεν ἱεράρχησιν τῶν ἀξιῶν. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον καὶ δὲν ἐδώσαμεν εἰς τὸν διδάσκαλον τὴν θέσιν ποῦ τοῦ ἀρμόζει, τὴν πρωταρχικὴν θέσιν. Εἶναι ὅμως σπουδαῖον νὰ ἔχομεν ἐπίγνωσιν αὐτῆς τῆς ἐλλειψέως μας.

Καὶ αὐτὸ εἶναι κάτι! Δὲν ὑπάρχει βεβαίως ἀμφιβολία, ὅτι χρόνια τώρα καὶ ὁ λαὸς εἰσπράττει πολλὰς ἀπογοητεύσεις ἀπὸ μεγάλην μερίδα διδασκάλων καὶ τῆς κατατέρας καὶ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως — διὰ νὰ ἀφήσωμεν πρὸς καιρὸν κατὰ μέρος τὸ θέμα τῶν Πανεπιστημίων μας. Ἄλλ' ἀκριβῶς αὐτὸ καθιστᾷ ἐπιτακτικώτερον νὰ δείξωμεν τὴν στοργὴν μας πρὸς τὸν διδάσκαλον — ἀγωνιστὴν. Πρὸς τὸν διδάσκαλον ὁ ὁποῖος εἶναι ἐν πολλοῖς ὁ ἀσκητὴς τῆς ἐποχῆς μας, ἀποτραβηγμένος ὅχι μὲν εἰς σκῆτην, εἰς δῆμονος ὁμοῦς ὀρεινοῦς, καὶ ὁ ὁποῖος ἐκαταλελειμμένος, μὲ μισθὸν γελοῖον καὶ μὲ κοινωνικὴν τοποθέτησιν ἡ ὁποία δείχνει τὸν ξεπεσμόν μας, δὲν ἀπελπίζεται. Δὲν ἀπελπίζεται οὔτε ἀπὸ τὴν ὡς ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ ἀπομόνωσίν του, ἀλλ' οὔτε ἀπὸ τὴν ὑπὸ τοῦ κράτους καὶ τῆς κοινωνίας ἐγκατάλειψίν του, οὔτε ἀπὸ τὸ κακὸν παράδειγμα ἄλ-

λων συναδέλφων του. Ἄλλ' ἀγωνίζεται. Καὶ διότι αὐτὸς ἀγωνίζεται, διὰ τοῦτο ἐξακολουθοῦμεν νὰ ὑπάρχωμεν ὡς λαὸς μὲ κάποιαν συνείδησιν ἐθνικὴν. Εἶναι τεραστία πρᾶξις ἡρωϊσμοῦ ἡ ἀντοχὴ αὐτῆ, ἡ πνευματικὴ αὐτῆ ἀντίστασις ἡ ὁποία χρειάζεται διὰ νὰ ἡμπορῇ ἓνας διδάσκαλος — ἄς ἐπιτραπῇ νὰ εἰπώμεν: καὶ πολὺ περισσότερον μία διδασκάλισσα — νὰ στέκῃ εἰς τὸ καθήκον χωρὶς γὰ πίπτῃ, μολοντί νομίζει κανεὶς εἰς ὠρισμένας στιγμάς, ὅτι τὸ πᾶν συνωμοτεῖ διὰ νὰ τὸν κάμῃ νὰ πέσῃ.

Αὐτὸς ὁ ἡρωϊσμός, αὐτὸς ὁ διδάσκαλος ἡρώως, εἶναι πραγματικότης. Πρὸ αὐτῆς τῆς πραγματικότητος ὑποκλινόμεθα ὅλοι ὅσοι εἰς οἰονδήποτε ἄλλον τομέα προσπαθοῦμεν νὰ διακονήσωμεν διὰ τὸ καλὸν τοῦ ἔθνους. Ἄλλὰ καὶ κάτι ἄλλο: ὑπενθυμίζομεν εἰς ἀρμοδίους καὶ ἀναρμοδίους, εἰς ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους, πόσον ὅλοι πρέπει νὰ βοηθήσωμεν ὥστε καὶ ὅταν δὲν βελτιοῦται ἡ ὕλική παροχὴ πρὸς τὸν διδάσκαλον, τοῦλάχιστον νὰ θερμαίνεται ἡ ἀτμόσφαιρα ἡ πνευματικὴ μέσα εἰς τὴν ὁποίαν οὗτος ζῆ.

ΚΑΙ ΠΑΛΙΝ ΟΙ ΦΟΡΟΙ

Χωρὶς ἰδιαιτέραν εὐχαρίστησιν — ἄς βεβαιώσωμεν τοὺς ἀναγνώστας μας — ἐπανερχόμεθα εἰς τὸ θέμα τῆς φορολογίας. Ἄλλὰ πρέπει νὰ ἐπανεέλθωμεν.

Μὲ τὴν ἐξέλιξιν τὴν ὁποίαν παίρνει ἡ κοινωνικὴ ζωή, τὸ κοινωνικὸν καὶ οἰκονομικὸν ζήτημα τῆς συγχρόνου κοινωνίας ἐπηρεάζεται ὀλονὲν καὶ περισσότερον ἀπὸ τὴν ὀλονὲν δραματικώτεραν μορφήν, ποῦ παίρνει τὸ μεγάλο θέμα ποῦ λέγεται φορολογία.

Ἡ συνεχὴς κρατικὴ ἐπέμβασις, ἡ ἐπέκτασις τῆς κρατικῆς δραστηριότητος μὲ ἀποτελέσμα ἀναπόφευκτον τὴν αὔξησιν τῶν κρατικῶν δαπανῶν, μαζὶ μὲ τὸν ψυχρὸν παγκόσμιον πόλεμον καὶ τὴν ἄνευ προηγουμένου ἔντασιν τῶν πολεμικῶν παρασκευῶν, τὰς ὁποίας οὗτος ἐπιβάλλει, εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν διαρκῶς ἐντεινομένην ἀνάγκην προσθέτων πόρων. Ἐπομένως τὴν αὔξησιν τῆς φορολογίας, εἰς σημεῖον τὸ ὁποῖον οὐδέποτε ἄλλοτε εἰς

τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν ἦτο δυνατόν νὰ τὸ φαντασθῆ κανεὶς. Κανεὶς ἀρχαῖος τύραννος καὶ κανεὶς Καῖσαρ, κανεὶς σατραπῆς καὶ κανεὶς σουλτάνος καὶ κανεὶς τοῦ ἀπολυταρχισμοῦ μονάρχης δὲν θὰ ἐτόλμα νὰ σκεφθῆ κἄν τέτοιους φόρους...—ἐχαλοῦσε ὁ κόσμος τότε διὰ τὴν περίφημον «δεκάτην»!

Καὶ τώρα; Ὁ μὲν ἔμμεσος φόρος εἶναι πλέον ὁ πιστότερος σύντροφος τῆς ζωῆς μας καὶ πληρώνομεν ὅλοι, πλούσιοι καὶ πένητες χωρὶς καμμίαν διάκρισιν, καὶ ἐκεῖ ὅπου δὲν ὑποπτευόμεθα. Ὁ δὲ ἄμμεσος φόρος ἔλαβε τοιαύτην ἔκτασιν καὶ τοιαύτην πλοκήν, ὥστε πλέον, ἢ φορολογικὴ δήλωσις νὰ ἀποτελῆ τὸν ἐφιάλτην τοῦ παραγωγοῦ, τοῦ ἐμπόρου ἀλλὰ καὶ ἐλευθέρου ἐπαγγελματίου, ἀκόμη καὶ τοῦ μισθωτοῦ, τοῦ πολίτου ἐν γένει. Ὁ φορολογικὸς συντελεστὴς φθάνει εἰς σημεῖον ὅπου πραγματικῶς πλέον ἢ εὐσυνειδήτος καταβολὴ τοῦ φόρου ἀποτελεῖ οἰκονομικὴν αἰμοδοσίαν. Ἐξ ἄλλου ὁ σκληρὸς (δὲν λέγομεν: ἀδικαιολογητῶς σκληρὸς) τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ὁ φόρος βεβαιοῦται καὶ ἐπὶ πλέον τὰ δρακόντεια μέτρα ἐκτελέσεως μὲ τὰ ὁποῖα ἡ τὴν ἀπειλὴν τῶν ὁποίων εἰσπράττεται, κάμνουν τὸν φόρον βᾶρος, τὸ ὁποῖον δὲν θὰ ἦτο ἀνεκτὸν ἂν δὲν ὑπῆρχεν ἡ δημοκρατία, δηλαδὴ ἡ αὐτοφορολόγησις τοῦ λαοῦ, ἀντίστοιχος μὲ τὴν αὐτοεπισπράττευσίν του.

ΑΙ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΙΣ

Καὶ αὐτοφορολόγησις σημαίνει φορολογίαν θυσίας, πού ἐνθυμίζει τὴν θυσίαν αἵματος. Μὲ τὴν προϋπόθεσιν ὅμως βέβαια ὅτι πράγματι ἡ οἰκονομικὴ ὄλων μας αἰμοδοσία θὰ γίνεται κατὰ τοὺς κανόνας τοὺς ἀληθινούς, τῆς γνησίας δημοκρατίας. Καὶ ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι καὶ ἄλλοτε εἶπομεν: πρώτη πρὸς τοῦτο προϋποθέσεις εἶναι ἡ περιστολὴ τῶν δαπανῶν. Πρὶν τὸ κράτος ἀρχίσῃ νὰ καταφέρει ἐν ὀνόματι τῆς φορολογίας ἀληθινὰ πλήγματα κατὰ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τῶν πολιτῶν του, πρέπει προηγουμένως νὰ ἔχη περιμαζέψῃ τὰς δαπάνας του. Καὶ μένει ἀκόμη πολὺ, πόσα πολὺ, διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς τὸ σημεῖον νὰ ἔχη τὸ κράτος τὸ

δικαίωμα νὰ εἰπῆ: «παίρνω φόρους δι' ἀνάγκας αἱ ὁποῖαι εἶναι ὅπως ἀναπόφευκτοι καὶ ἀφοῦ ἔκαμα καὶ εἰς τὴν πεντάραν οἰκονομίαν». Παραδείγματα... ἀλλὰ δὲν χρειάζεται νὰ ἐπεκταθῶμεν καὶ εἰς τὸ σημεῖον αὐτό. Τῶν φρονίμων ὀλίγα!

Ἐπάρχει ὅμως καὶ ἄλλη προϋπόθεσις, διὰ νὰ εἶναι ἡ φορολογία δημοκρατικὴ, νὰ δικαιολογῆται ἐπομένως νὰ εἶναι βαρεῖα. Εἶναι τὸ πάνδημον τῆς φορολογίας. Τὸ ἄρθρον 3 τοῦ Συντάγματος λέγει ὅτι «οἱ Ἕλληνες πολῖται συνεισφέρουσιν ἀδίκαια κριτῶς εἰς τὰ δημόσια βάρη ἀναλόγως τῶν δυνάμεων τῶν».

Αὐτὸ τὸ «ἀδίκαια κριτῶς» πρέπει νὰ τηρηθῆ καὶ δι' ἀπὸ δύο πλευρῶν. Πρῶτον βέβαια νὰ γίνῃ κυνηγητὸ ἀληθινὸ κατὰ τῶν φορολιποτακτῶν, οἱ ὁποῖοι ἀκόμη καὶ σήμερον εἶναι πάρα πολλοί! Τὸ δεύτερον ὅμως εἶναι νὰ μὴν ὑπάρχουν προνομιοῦχοι, οἱ ὁποῖοι δὲν πληρώνουν τίποτε ἢ δὲν φορολογοῦνται δι' ὠρισμένα, ἔστω, εἰσοδήματά των. Φορολογικαὶ ἀπαλλαγαὶ δικαιολογοῦνται καὶ ἐπιβάλλονται μόνον ἔναντι κοινωφελῶν ἔργων, ὡς πρὸς τὰ ὁποῖα νοητὸν θὰ ἦτο ὄχι νὰ μὴ παίρῃ, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ δυνατόν νὰ δίδῃ τὸ κράτος. Ποτὲ ὅμως δὲν συγχωροῦνται φορολογικαὶ ἀπαλλαγαὶ ἔναντι ὠρισμένων ἢ ὠρισμένης κατηγορίας Ἑλλήνων πολιτῶν, οἰοιδήποτε καὶ ἂν εἶναι οὗτοι.

Καὶ ἀπὸ αὐτῆς τῆς ἀπόψεως εἶναι εὐχάριστον ὅτι ἀρχίζουν σιγά-σιγά νὰ καταργοῦνται διάφοροι τοιαῦται χαρακτηριστικαὶ διατάξεις ἢ συνήθειαι. Δὲν εἶναι νοητὸν ὅτι τὸ κράτος, τὸ ὁποῖον παίρνει τὴν κουβέρτα καὶ τὸ τραπεζομάνδηλο καὶ τὸ ψωμί ἀκόμη τοῦ πολίτου μὲ τοὺς ἄλλεπαλλήλους φόρους, δὲν θὰ φορολογῆ εἰσπράξεις αἱ ὁποῖαι προδήλως δὲν προορίζονται διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου! Ὅλοι εἴμεθα Ἕλληνες καὶ ὅλοι οἱ Ἕλληνες πολῖται συνεισφέρουν ἀδίκαια κριτῶς εἰς τὰ δημόσια βάρη ἀναλόγως τῶν δυνάμεων τῶν.

ΗΓΕΤΙΚΗ ΧΕΙΡΟΝΟΜΙΑ

«Ἀγαπητοὶ φίλοι, προκειμένου νὰ ἀρχίσω τὴν ἔκφρασιν τῶν σκέψεων τὰς ὁποίας θεωρῶ πρέπον νὰ ἐκφράσω αὐτὴν

τὴν στιγμὴν, ποὺ ἀναλαμβάνω τὰ καθήκοντά μου, θὰ μοῦ ἐπιτρέψητε νὰ ἀρχίσω μὲ μίαν μικρὰν προσευχὴν μὲ ὀλίγα ἰδικά μου λόγια. Πρὸς τοῦτο θὰ σᾶς παρακαλέσω πάρα πολὺ νὰ κλίνωμεν τὸ κεφάλι».

Μὲ αὐτὰς τὰς λέξεις ἔκαμε, μετὰ τὴν ὀρκωμοσίαν, τὴν οὐσιαστικὴν ἑναρξιν τῆς ἐνασκήσεως τῶν καθηκόντων τοῦ ὁ Προέδρου Ἀϊζενχάουερ. Ἐπηκολούθησε μίαν προσευχὴν, τὸ κείμενον τῆς ὁποίας ἐδημοσιεύθη εἰς περίοπτον θέσιν εἰς τὰς ἀμερικανικὰς ἑφημερίδας καὶ πράγματι εἶναι συγκινητικώτατον!

Βεβαίως εἶναι πολλοῦ σεβασμοῦ καὶ θαυμασμοῦ ἀκόμη ἄξιον, ὅτι μετὰ τινος μῆνας εἰς τὴν στέψιν τῆς Βασιλείσης τῆς Ἀγγλίας Ἐλισάβετ τῆς Β' θὰ γίνουσι τελεταὶ ἱεραὶ ἐπὶ τῇ βάσει καθωρισμένων τυπικῶν διατάξεων παραδεδομένα ἀπὸ αἰώνων. Ἀλλὰ δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἀρνηθῆ κανεὶς ὅτι αἰσθάνεται καὶ ῥίγος συγκινήσεως, ὅταν βλέπῃ τὸν Πρόεδρον τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν εἰς τὴν προαναφερθεῖσαν ἐκδήλωσίν του. Χωρὶς νὰ εἶναι ὑποχρωμένον ἀπὸ κανένα κανονισμὸν καὶ ἀπὸ κανένα τυπικὸν καὶ ἀκόμη οὔτε καὶ

ἀπὸ παραδείγματα προκατόχων του, ἀλλ' ἐντελῶς αὐθόρμητος, ἀπὸ μίαν ἐσωτερικὴν πνευματικὴν ἀνάγκην, ἀρχίζει τὰ καθήκοντά του μὲ τὸν τρόπον ποὺ εἶδομεν. Εἶναι τοῦτο μίαν χειρονομίαν ἡγετικὴν διὰ τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ δοξάσωμεν τὸν Θεόν.

Ὅσον δὲ ἀφορᾷ ἡμᾶς, ἡ ἡγεσία τοῦ ἔθνους μας, ἡ ὁποία καὶ τόσον ἁγίαν παραδόσιν ἔχει ἐμπρὸς τῆς καὶ τόσα εὐγλωττα ἐκ τῆς ἱστορίας παραδείγματα, θὰ πρέπη ἐπὶ τέλους νὰ ἀρχίσῃ νὰ ἐπηρεάζεται ἀπὸ τοιοῦτους θησαυρούς. Καὶ τὰ μὲν παραδεδομένα νὰ τὰ ἀκολουθῆ ὄχι ἀπλῶς κατὰ τύπον καὶ οἰοεὶ κατὰ συνθήκην ἀλλὰ μὲ ζέσιν πίστεως, εἰς δὲ τὴν καθόλου διαβίωσιν νὰ δίδῃ καὶ τὸ πηγαῖον ἐκεῖνο καὶ αὐθόρμητον, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ ἐγγύησιν διὰ τὴν ὅλην πνευματικὴν κατεύθυνσιν.

Ἐὰν δὲν τὰ ἀποκτήσωμεν αὐτά, θὰ εἴμεθα πίσω, πολὺ πίσω, ἀπὸ ὅ,τι φανταζόμεθα. Αἰῶνας πίσω ἀπὸ τὴν τεραστίαν πνευματικὴν στροφὴν, ἡ ὁποία ἤρχισε πλέον νὰ γράφῃ τὴν ἱστορίαν!

Z. N.

ΜΕ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ

Κάθε άλλο παρά ανεπάρκεια από πτυχιούχους έχουμε στην Ελλάδα. Είναι γνωστόν άλλωστε το πρόβλημα του «διανοητικού προλεταριάτου», με τις χιλιάδες τών διπλωματούχων νέων. Συγκριτικά με τους Εθνωπαϊκούς λαούς έχουμε τούς περισσότερους πτυχιούχους. Το ζήτημα όμως δέν είναι αν θά διαθέτουμε πολλούς επιστήμονας. Ή κρίσις τών Πανεπιστημίων στο ζήτημα αυτό είναι καλή. Το ζήτημα είναι πώς θά έχουμε καλούς, κατηρτισμένους, πνευματικά ώλοκληρωμένους επιστήμονας, πού θά συμβάλουν στην ανοικτόμηνσι και τήν δημιουργία τών βάσεων μιās σταθεράς προόδου τής χώρας. Από τέτοιους επιστήμονας υπάρχει ανάγκη. Από επιστήμονας, πού ο τίτλος τους θά είναι μιὰ ζωντανή και έντιμη συμπάρτασις εις τὰ προβλήματα, τὰ ζητήματα, τόν παλμό του λαού.

Και ο σημερινός φοιτητής, ο φοιτητής του 1953, με προσγειωμένη εϋθύνη γι' αυτή του τή μελλοντική αποστολή, με μιὰ τραγικά πολύτιμη κι' αναντικατάστατη πείρα, πού του χάρισε ο 2ος παγκόσμιος πόλεμος του 20ού αιώνας, νοιώθει τό ατμημα, πού είναι σύγχρονα και προσταγή τών καιρών και πρός τήν κατεύθυνσι αυτήν προσανατολίζει τήν αναντικατάστατη νεανική δραστηριότητά του. Δραστηριότητα πού δέν χάνεται στο έφημερο, αλλά συνδέεται με τό μέλλον. Δραστηριότητα με «προοπτική» γιά τήν ανάπτυξη τής επιστήμης, τής οποίας τό λειτουργήμα άσκει. Με «προοπτική» γιά τήν ευρύτερη συμμετοχή του στο «χτυποκάρδι» του «πικραμένου» αυτού λαού, πού μόνο δόξες γνώριος στην Ιστορία. Οι επάλλξεις στις μάχες τής ειρήνης δέν θά μείνουν, δέν μένουν ήδη, χωρίς επάνδρωσι. Σπατάλη δυνάμεων, δραστηριότητας νεανικής και δυναμικότης φοιτητικής είναι απαράδεκτος, αν όχι έγκληματική, στο πρόσταγμα τής εποχής. Αν ή εϋτυχία τής ανθρωπότητας ολοκλήρου εξαρτάται από τήν παραδοχή τής προσφοράς του έργου κάθε άνθρωπου, οι σημερινοί φοιτηται όχι άπλως δέν ήμποροϋν, αλλά υποχρεϋνται νά μήν άρνηθεϋν τήν προσφορά τους.

ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΕΣ ΟΥΔΕΤΕΡΟΤΗΤΕΣ

Ότι αυτή είναι ή πραγματική σκέψις του σημερινού φοιτητού, άς τό δοϋμε σ' ένα κομμάτι από ένα ήμερολόγιο.

«Στή σημερινή Ιστορική καμπή τής Ιστορίας και τής πατρίδος σου, δέν ήμπορείς νά μένης άπλως θεατής. Είσαι πνευματικός άνθρωπος;

Είσαι κι' άλλας ένας δυναμικός μαχητής. Έχεις ένα δλόκληρο κόσμο τού περιμένει από σένα. Έσού θά δώσης τόν τόνο, τόν παλμό, τό πίστεύου σου σ' εκείνους, πού σ' έχουν σαν κάτι ψηλότερο. Ήμπορείς όμως κάτι νά προσφέρης; Γιατί πρέπει νά τό ξεύρης; ή θά είσαι πέρα γιά πέρα άνθρωπος πνευματικός, ή χωρίς και νά τό θέλης είσαι ένας άρνητής, παθητικός έστω χριστιανός και δέν υπάρχει ανάγκη από τέτοιους. Ή θά βγάλης πέρα γιά πέρα τή συνέπεια μιās γραμμής πού ακολουθείς, ή δέν ήμπορείς, δέν έχεις δικαίωμα σήμερα νά ζής με ήμίμετρα, με «ουδετερότητες», οϋτε «λίγο από έδω και λίγο από εκεί». Ή θά είσαι θερμός, ή θά είσαι ψυχρός. Χλιαρός μόνο οϋτε ήμπορείς, οϋτε χρειάζεται νά είσαι.

»Ήμπορείς πολλά νά προσφέρης. Ίσως νά μη τό κατάλαβες άκόμη Κάνε λοιπόν ένα «εξακαθάρισμα» με τόν έαυτό σου. Μίλησέ του πιό ελεύθερα, κι' άφησέ τον νά σου άπαντήσει με ειλικρίνεια. Οι μέρες πού περνάμε πριν τό Πάσχα σου δίνουν τήν ευκαιρία αυτή. Σκέψου το. Δέν είναι πράγματι ή λύσις «λάθος», ή λύσις τής «όποχωρήσεως», ή οϋδετερότης; Αναμφισβήτητα ναί. Θυμήσου τί έγραψε ο Ernest Barker, ο καθηγητής τής Φυσικής εις τό Πανεπιστήμιον του Michigan, «... τό νά παραμελήσουμε τὰ διδάγματα του Χριστιανισμού, είναι σαν νά προκαλοϋμε τήν καταστροφή τής ανθρωπότητας». Λοιπόν τί σκέπτεσαι; Έχεις ένα θησαυρό: τή χριστιανική σου πίστι. Άθως τραγικό αν θελήσης νά τόν «νοθεύσης». Άγωνιστής στον πνευματικό στίβο όπως είσαι, μίλησε με τήν έμπρακτη εκδήλωσι τής ζωής σου σαν πνευματική προσωπικότης, χωρίς «επικίνδυνες οϋδετερότητες» και άσκοπες περιηγήσεις σε σφαίρες πού τήν πρόδο σου άναστελλουν. Έτσι γιά σένα ή καινούργια Έλλάδα δέν θάβαι πλέον δραμα, αλλά πραγματικότης».

ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΗΜΕΡΑ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ

Με τήν λαμπρότητα, πού ταίριαζε, εϋρτάσθη εις τήν πρωτεύουσα κι' έφέτος ή «Παγκόσμιος Ήμέρα Προσευχής τών Φοιτητών», τήν Κυριακήν 1ην Μαρτίου.

Τό πρώτο εις τόν Μητροπολιτικό Ναό έγινε ειδική διά τούς φοιτητάς θεία λειτουργία χοροστατοϋντος του Μακαριωτάτου Αρχιεπισκόπου Αθηνών και με κήρυγμα αναπερόμενο εις τούς νέους. Έπηκολούθησε μνημόσυον εις μνήμη των υπέρ πατρίδος πεσόντων συναδέλφων τής

τελευταίας δεκαετίας, «πού ἐγκαταλείποντας ἐπισημονικά δνεира ἔδωσαν με ἔνθουσιασμό τὸ αἷμα τοὺς γιὰ τὴν κοινὴ ὑπόθεσι τῆς ἐλευθερίας». Εἰς τὰς 1230, ὅλοι οἱ συγκεντρωμένοι στὴ Μητρόπολι σπουδασταὶ κατηυθύνθησαν ἐν οὐματι εἰς τὸ μνημεῖον τοῦ Ἀγνώστου Στρατιώτου ὅπου ἔγινε κατάθεσι στεφάνου.

Ἐνωρίς τὸ ἀπόγευμα, ὁμιλοὶ φοιτητριῶν τῶν Χριστιανικῶν Φοιτητικῶν Κινήσεων, ἐπισκέφθησαν ἀσθενεῖς συναδέλφους εἰς τὰ Νοσοκομεία ὅπου νοσηλεύονται Ἐπίσης σπουδασταὶ τῶν Ἀνωτάτων Σχολῶν εἰς ομάδας, διέσχισαν κεντρικὰ σημεῖα τῆς πρωτεύουσῃς τραγουδώντας καὶ μοιράζοντας φεγγελλὰν. «Μαζὶ με τὴν σπουδάζουσα νεολαία ὄλου τοῦ ἐλευθέρου κόσμου», ἔγραψαν, «θὰ προσευχηθῶμε στὸ Δημιουργὸ γιὰ τὴν λύσι τῶν παγκοσμίων προβλημάτων». «Γιατὶ ἔχει γίνεαι πλέον κοινὴ παραδοχὴ πὺς τὸ πιὸ δυνατὸ μέσον, πὺ θὰ μὰς δδηγήσῃ στὴν πνευματικὴ δημιουργία, εἶναι ἡ προσευχὴ». Ἀργότερα συντεταγμένοι οἱ φοιτηταὶ παρήλασαν διὰ τῆς ὁδοῦ Πανεπιστημίου πρὸς τὸ Πανεπιστήμιον, δίνοντας τὸν τόνο τῆς ἡμέρας εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως.

Ἀξίζει ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ νὰ ἐξαρθῇ ιδιαίτερα καὶ ἡ συμβολὴ τῆς ἀδελφῆς Ἐνώσεως, τοῦ Χριστιανικοῦ Ὁμίλου Φοιτητῶν, τοῦ ὁποίου ἡ ἄρτια συγκεροτημένη χορωδία, ἔδωσε ιδιαίτερη λαμπρότητα εἰς τὴν πανεπιστημιακὴν ἑορτή.

Πολλὰ εἶναι τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἐφετεινοῦ ἑορτασμοῦ. Πρέπει δὲ νὰ τονισθῇ ιδιαίτέρως, ὅτι, ὅπως ἀπὸ ὄλους παρετηρήθη, ἡ συμμετοχὴ τῶν φοιτητῶν, ὄλων τῶν σχολῶν, δὲν ἦταν ἀπλῶς ἐπιφανειακὴ, συμμετοχὴ εἰς ὄγκο, ἀλλὰ συγχρόνως—τὸ κυριώτερον—πνευματικὴ συμμετοχὴ, μίᾳ «ἐκ βαθέων» ψυχικῇ συμμετοχῇ στὴν ἡμέρα. Πάνω ἀπὸ τὴν λαμπρότητα καὶ τὴς ἐξωτερικῆς ἐκδηλώσεως τοῦ πανηγυρισμοῦ ὑπερεῖχε ὁ χαρακτήρ τῆς προσευχῆς, πὺ δείχνει πὺς «τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος ἐδρῖσκειται σὲ χέρια νέων, πὺ ἔχουν στρέψει τὴν πύξίδα τοῦ εἶναι τοὺς πρὸς τὰ Ἑλληνοχριστιανικὰ ἰδεώδη, πὺ δόξασαν τὴν ἑλληνικὴ φυλὴ καὶ τῆς ἔδωσαν τὴν πρωτοπορία εἰς τὴν ἱστορία τῶν ἐθνῶν». Καὶ «μὴ ἡ χώρα πὺ ἔχει τέτοια σπουδάζουσα νεολαία, ὅπως αὐτὴ πὺ βρῖσκειται σήμερα στὰ φοιτητικὰ ἐδῶλια, εἶναι ἡ χώρα εὐτυχῆς, διότι ἔχει ἐξασφαλίσαι τὸ μέλλον τῆς».

ΕΒΔΟΜΑΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ

Ἄλλῃ στήλῃ τοῦ περιοδικοῦ ἔχει ἀσφαλῶς τὴν ἀρμοδιότητα νὰ ἐξάρῃ τὴν λαμπρὴ πραγματικὰ πρωτοβουλία τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος διὰ τὸν ἑορτασμὸ τῆς ἑβδομάδος τοῦ διδασκάλου. Μετὴ τὴν εὐκαιρία ὁμοῦ αὐτὴ ἔχει καὶ ἡ Φοιτητικὴ Στήλῃ τὸ καθήκον νὰ ἀποτίσῃ φόρον τιμῆς πρὸς τοὺς Ἑλληνας διδασκάλους, τοὺς ἀφανεῖς ἡρώας, τοὺς παραμελημένους οἰκοδόμους τοῦ ἑθνικοῦ μας πολιτισμοῦ. Νέα παιδιὰ με ὄλα τὰ προσόντα, πὺ θὰ ἠμποροῦσαν νὰ τοὺς δάσσουν μίᾳ πιὸ καλῇ, γιὰ τὰ μάτια τοῦ κόσμου, σταδιοδρομῆ, μετὸν στήλημα ἕνα μισθὸ, πὺ εἰ-

ναι ζήτημα ἂν ἠμπορῇ νὰ τοὺς ἐξασφαλίσῃ ἀνακτοὺς ὄρους ζωῆς, ἔκινουδν γιὰ μίᾳ ἀπόμηνῃ γωνιά τῆς ἑλληνικῆς γῆς, γιὰ νὰ φέρουν τὸ φῶς τῆς γνώσεως στὶς παιδικὰς ψυχὰς. Νέες κοπέλλες, σὲ ἡλικία, πὺ οἱ συνομηλικὲς τους καλὰ—καλὰ ἀκόμη δὲν ἔχουν ἀφήσει τὰ μαθητικὰ θρανία, ἐγκαταλείπον τὴ θάλασσά τοῦ πατρικοῦ σπιτιοῦ, πολλὰς φορὲς καὶ τὸ δνειρομῖα καλῆς οἰκογενειακῆς ἀποκαταστάσεως, γιὰ ν' ἀνεθοῦν σὲ κάποιον «καταδῆραχο» τῆς Μακεδονίας, τῆς Θράκης ἢ τῆς Ἡπείρου, ἔκει πὺ κάποτε, πρὶν ἔλθῃ ἡ μπόρα τοῦ πολέμου, ὀπῆρχε ἕνα χωριὸ καὶ ὅπου τῶρα σωροὶ ἀπὸ πέτρες ἔχουν μείνει.

Τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου στὸ σχολεῖο τῆς δπαίθρου εἶναι ἀπάντασ ἐπίπονον καὶ χρειάζεται πραγματικὰ πολλὸς ἠρωϊσμὸς καὶ δνῆμις ψυχικῇ. Καὶ ὁμοῦ συχνὰ ὁ διδάσκαλος, αὐτὸς πὺ ἔχει συναίσθησι τῆς ἐπῆς ἀποστολῆς του, δὲν μείνει μόνο στὸ σχολεῖο, ἀλλὰ γίνεται καὶ δδηγὸς δλοκλήρου τοῦ χωριοῦ, ὁ φάρος ὁ πνευματικὸς μέσος στὸ φῶς τοῦ ὁποίου κινεῖται ἡ ζωὴ ἑκατοντάδων ἀνθρώπων. Ἀξίζει λοιπὸν κάθε τιμὴ στὸν Ἑλληνα διδασκαλο καὶ τὴν Ἑλληνίδα δασκάλα.

Ἡ Χριστιανικὴ Φοιτητικὴ Ἐνωσις εἶχε τὴν χαρὰ, εἰς τὰ λίγα χρόνια ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς μέχρι σήμερα, νὰ κλείσῃ στοὺς κόλπους τῆς ἑκατοντάδης σπουδαστῶν τῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν. Σ' ὄλους λοιπὸν τοὺς χθεσίνους μας συναδέλφους στοὺς «κύκλους», στὰ φροντιστήρια, στὶς συγκεντρώσεις τῆς Ἐνώσεως μας, στὶς κοινὰς μας προσπάθειες, στοὺς φίλους αὐτοῦς, πὺ σήμερα ἔχουν σκοπίσει: στὰ διάφορα μέρη τῆς χώρας μας μεταλαμπαδεύοντας τὴ φλόγα τῆς Πίστews καὶ τῆς μαθήσεως, φέρνει ἡ Φοιτητικὴ Στήλῃ τὸν ἀδελφικὸν χαριτισμὸ τῶν μελῶν τῆς Χριστ. Φοιτητ. Ἐνώσεως. Καὶ θέλει νὰ τοὺς διαβεβαίωσῃ, ὅτι εἰς τὴν δημιουργικὴ πρωτοπορία τοῦ Χριστιανικοῦ Πολιτισμοῦ, τοῦ πολιτισμοῦ πὺ ἔρχεται, οἱ Ἑλληνας διδασκαλοὶ θὰ εἶναι πάντα οἱ πρῶτοι ἀνάμεσα στοὺς πρῶτους.

ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟΝ

Ἄν καὶ ὁ διαθέσιμος χῶρος εἶναι τόσο περιορισμένος, δπάρχουν ἐν τούτοις ζητήματα εἰς τὰ ὁποῖα εἶναι ἀναγκαῖα ἡ ἐπᾶνοδος ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ. Ἐνα τέτοιο ζήτημα εἶναι καὶ τὸ «Κυπριακὸ», πὺ τὸση συγκίνησι δημιουργεῖ εἰς τὴς τάξεις τοῦ φοιτητικοῦ κόσμου. Εἰς τὸν ἀγῶνα διὰ τὴν ἔνωσι, ὁ φοιτητικὸς κόσμος, μετὸν συγκεντρώσεις, τὴς διαδηλώσεις, τὰ ψηφίσματα διαμαρτυρίας προσφέρει «ἂν μὴ τί ἄλλο», τουλάχιστον τοῦτο: Ὅτι ἀνακνῖσι τὴν κοινὴ γνώμη καὶ ἀνανῶνει τὸ λαϊκὸ ἔνθουσιασμό. Πολλὰ μεγάλα ἑθνικὰ ζητήματα κινδύεψαν νὰ ἐξασταθοῦν, γιὰτὶ ἔλειψε ἡ ἀναξυπῶρσις τοῦ ἐνδιαφέροντος τῆς «κοινῆς γνώμης». Παράδειγμα: τὸ παιδομάζωμα. Προσφέρει λοιπὸν θετικὴ ὑπηρεσία τὸ ἐνδιαφέρον τῆς σπουδάζουσης νεολαίας εἰς τὴν Κυπριακὴν ὑπόθεσι.

Δυστυχῶς ὁμοῦ τὸ ἐνδιαφέρον αὐτὸ, τὸ ἄδολο

τοῦ φοιτητικοῦ κόσμου, ἐκμεταλλεύονται ἀνεύθυνα κυρίως—ἢ μᾶλλον ὑπεύθυνα, ἀλλὰ σ' ἄλλους σκοπούς—γιά νά δημιουργοῦν ἐπεισόδια. Τό κακό παράδειγμα εἰς τήν τελευταία ἐκδήλωσι τῆς 4ης Μαρτίου. Καί ἀναγνωρίστηκε μὲν—ἀπό ἀρμόδιους καί μή—δτι δὲν εὐθύνονται οἱ φοιτηταί, ἀλλ' ὁπωσδήποτε μὲ μιὰ καλύτερη ὀργάνωσι εἰς τὸ μέλλον τὰ ἄτοπα αὐτὰ ἤμποροῦν νά ἀποφευχθοῦν. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι πρέπει νά λείψουν οἱ φοιτητικῆς ἐκδηλώσεις καί νά ὑποστῇ ὅποιαδήποτε μείωσι τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ φοιτητικοῦ κόσμου. Γιατί ἐπὶ τέλους, ὅταν κι' αὐτοὶ οἱ Σουδανέζοι ἀποκοτοῦν ἐλευθερία, δὲν εἶναι οὔτε δυνατόν οὔτε νοητόν νά ἀνεχώμεθα 300.000 ἀδελφοί μας νά στεροῦνται αὐτῆς, καί νά ἀκούσῃ σ' συνεισώδῃ, ὅτι τὸ ζήτημα τῆς Κύπρου εἶναι «κλειστόν». Ἵπάρχουν πολλὰ κλειδιά γιὰ ν' ἀνοίξῃ.

ΓΥΡΟ ΑΠΟ ΜΕΡΙΚΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ

Πολλὰ ἐγράφησαν τὸν τελευταῖο καιρὸ εἰς βάρος πανεπιστημιακῶν λειτουργῶν, τὰ ὅποια ἂν καί στρέφονται ἐναντίον μεμονωμένων ἀτόμων, τραυματίζουν ὅμως ἀνεπανόρθωτα τὸ ἠθικὸ κῆρος τοῦ Πανεπιστημίου ὀλοκλήρου. Γιατί τὸ Πανεπιστήμιον δὲν ἀρκεῖ νά περιβάλλεται μὲ τὸ κῆρος τῆς ἐπιστήμης. Χρειαζέται καί τὸ κῆρος τῆς ἠθικῆς, διὰ νά ἤμπορῇ νά ἐμπνέῃ καί νά καθοδηγῇ τοὺς νέους ἐπιστήμονας εἰς τὸν δρόμο τῆς ἀρετῆς. Ὁ κάθε φοιτητῆς ἀποβλέπει μὲ ἐμπιστοσύνη, μὲ εὐλάβεια θά λέγαμε, πρὸς τὸ Πανεπιστήμιον καί τοὺς πανεπιστημιακοὺς του διδασκάλους καί δὲν ὑπάρχει μεγαλύτερος τραυματισμὸς γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ σπουδαστοῦ ἀπὸ τὴν διάφθεσι τῆς ἐμπιστοσύνης αὐτῆς.

Χρειαζέται τὸ ἠθικὸ κῆρος τοῦ Πανεπιστημίου νά διαφυλαχθῇ ἀπαραισίτω γιὰ τὸ καλὸ τοῦ ἔθνους μας. Προσοχὴ ὅμως, μήπως εἰς τὴν προσπάθεια αὐτῆ ἐμφυλοχωρήσῃ ἢ τάσις τῆς συγκαλύψεως. Ἄν ὑπάρχῃ κάτι τὸ σάπιο στῆ ζωὴ τοῦ Πανεπιστημίου μας, ὑπάρχει τρόπος τὸ σάπιο νά λείψῃ. Καί θά εἶναι ὁ μόνος ἀποτελεσματικὸς τρόπος ἀποκαταστάσεως.

ΓΙΑ ΝΑ ΦΑΝΗ Η ΑΛΗΘΕΙΑ

Τὰ τελευταία καλοκαίρια μᾶς ἔρχονται πολλοὶ ἔξω φοιτηταί. Ἀσφαλῶς τὰ ἴχνη τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καί ἡ θάλασσα, τὸ φῶς, ἡ ὁμορφιὰ τῆς χώρας μας εἶναι ἀπὸ τίς κυριώτερες ἀφορμές. Ὅμως κοντὰ σ' αὐτὰ, ἡ ἐπιθυμία τους νά γνωρίσουν τοὺς σημερινούς Ἑλλήδας, ποὺ τόσα πολλὰ ἀκούσαν γι' αὐτοὺς τὸν τελευταῖο καιρὸ, ἔχει κι' αὐτὴ τὴ θέσι τῆς.

Περὶ τὸ νά τοῦδε, πρέπει ὅμως νά τὸ υπενθυμίσωμε, ὅτι ἀνάμεσα στοὺς φοιτητικοὺς κύκλους τῶν ἔξων Πανεπιστημίων γίνεται τὰ τελευταία χρόνια συστηματικὴ προπαγάνδα, μὲ κεντρικὸ στόχο τὴν Ἑλλάδα. Ἐρχονται λοιπὸν πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς γεμάτοι προκαταλήψεις, κι' οὔτε λίγο οὔτε πολὺ γυρεύουν «φοβερά στρατόπεδα συγκεντρώσεως», «τρομοκρατία», «ἐγκλήματα» κ.τ.τ.

Ἄραγε ἢ Ἐνωσις Φοιτητῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ποὺ τίς περισσότερες φορές ἦταν κι' ὁ ἄσημος ἔξαναγός τους δὲν θά ἤμποροῦσε νά ἐκδώσῃ ἓνα μικρὸ τεύχος «πρὸς τοὺς συναδέλφους μας τῶν ἔξων Πανεπιστημίων» καί νά τοὺς τὸ δίνη μὲ λίγες φθάσουσι τὴν Ἑλλάδα; Λίγες φωτογραφίες ἀπὸ τὰ καμμένα χωριά μας, ἀπὸ τὸ φοβερὸ παιδομάζωμα, ἀπὸ τὸ δρᾶμα τῶν συμμοριοπλήκτων, ἀπὸ τοὺς ὑπέροχους ἀγῶνας τοῦ στρατοῦ μας. Λίγα νοῦμερα, τόσο αἷμα, τόσα χρήματα, τόση καταστροφή. Δυὸ λόγια γιὰ τίς θυσίες τῶν ἐπιστρατευθέντων συναδέλφων... Λόγια σταράτα, πρακτικά. Ἡ Ἵπηρεσία Τύπου τοῦ Γ.Ε.Σ. θά ἦταν ἀσφαλῶς πρόθυμη νά δώσῃ κάθε στοιχεῖο καί οἱ Πανεπιστημιακῆς Ἀρχῆς ἢ τὸ Ἵπουργεῖο Παιδείας νά ἀναλάβουσι—τὰ ἐλάχιστα ἄλλωστε—ἔξοδα ἐκτυπώσεως.

Ἔτσι ὅμως θά ἤμποροῦσε ὁ καθένας γ' ἀντιμετώπιση γυμνὴ τὴν ἀλήθεια καί νά ἰδῇ ὅτι ἢ Ἑλλάδα μας, ἢ συκοφαντημένη Ἑλλάδα, ἢ μαρτυρικὴ Ἑλλάδα, μονάχα βωμοὺς γιὰ προσκυνήματα ἔχει σήμερα. Βωμοὺς χτισμένους μὲ αἷμα, ποὺ χύθηκαν ὄχι μόνον γιὰ τὴ δικὴ τῆς ἐλευθερία, μὰ καί γιὰ τὴν ἐλευθερία ὅλου τοῦ κόσμου.

Πρόκειται γιὰ ἓνα ζήτημα καθαρὰ ἐθνικόν. Ζήτημα κεντρικῆς σπουδαιότητος. Καί εἶναι τόσο εὐκόλο νά γίνῃ. Τὸ σημεῖονος γι' αὐτὸ ἀπὸ τώρα, ὅστε νά ὑπάρξῃ—μέχρι τὸ καλοκαίρι—ὄλος ὁ ἀπαιτούμενος γιὰ τὴν προετοιμασίαν χρόνος.

ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ

Ἰδιαίτερη συγκίνησι δοκίμασαν τὰ μέλη τῆς Χριστιανικῆς Φοιτητικῆς Ἐνώσεως ἀπὸ τὴν ἐμπρακτικὴ ἐκδήλωσι ἐνδιαφέροντος, ἐκτιμῆσεως καί ἀγάπης τῶν κ. κ. Καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου, Πολυτεχνεῖου καί τῶν ἄλλων Ἀνωτάτων Σχολῶν, οἱ ὅποιοι, κατόπιν σχετικῆς αἰτήσεως τῆς Χριστ. Φοιτ. Ἐνώσεως, προθύμως ἀπέστειλαν ἀντίτυπα τῶν συγγραμμάτων των γιὰ τὸ φοιτητικὸ ἀναγνωστήριον τῆς Ἐνώσεώς μας. Αἰσθάνονται ἤδη τὴν ἀνάγκη νά εὐχαριστήσουσι θερμὰ. Τὸ τί σημαίνει μιὰ τέτοια σημαντικὴ προσφορά, οἱ φοιτηταί τῆς Χ.Φ.Ε. εἶναι εἰς θέσι νά ἀντιληφθοῦν καί νά διαβεβαιώσουσι, ὅτι ἡ ἀξιοποίησις τῆς εἶναι ἤδη μιὰ πραγματικότης.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΑ

Φοιτητικὸν Συσσίτιον.— Κομίζομεν «γλαῦκα εἰς Ἀθήνας», ἂν θελήσωμε νά μιλήσωμε γιὰ τίς δυσκολίας ποὺ συναντοῦν στῆ σπουδῆ τους οἱ σημερινοὶ φοιτηταί, ὅταν μάλιστα εἶναι καί ἄποροι. Γιὰ τοὺς τελευταίους μιὰ ἀνακούφισις ἦταν τὸ φοιτητικὸ συσσίτιο. Βέβαια δὲν ἦταν ὅπως ἔπρεπε νά εἶναι, πάντως ὅμως ἦταν μιὰ σημαντικὴ βοήθεια. Τὸ συσσίτιο αὐτὸ, ποὺ δὲν σταμάτησε οὔτε στὰ χρόνια τῆς κατοχῆς, οὔτε στὸ συμμοριτοπόλεμο, ἔπαυσε νά λειτουργῇ τὸν τελευταῖο καιρὸ, διότι δὲν ἔχον ἡγήθη τὸ ἀπαιτούμενο ποσὸν ἀπὸ τίς ἀρμόδιες ὑπηρεσίες τοῦ Κράτους.

Ἦδη μὲ ἐνέργειες τῶν ἐπισήμων Πανεπιστημιακῶν Ἀρχῶν καί τῆς Ἐνώσεως Φοιτητῶν

Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἐχορηγήθη ποσὸν 100 ἑκατ. δρχ. γιὰ τὴν ἐπαναλειτουργία του, ποσὸν ὅμως πού ἐπαρκεῖ μόνον γιὰ δύο μῆνες ἄλλα 200 ἑκατ.—πού πιστεύομε ὅτι γρήγορα θὰ δοθοῦν—θὰ εἶναι ἀρκετὰ διὰ τὴν κανονικὴν λειτουργίαν του μέχρι τέλους τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους. Ἔτσι δυσάρεστα ἐπακόλουθα γιὰ τὴν ὑγείαν τῶν ἀπόρων φοιτητῶν, ὁ ἀριθμὸς τῶν ὁποίων δὲν εἶναι καθόλου μεγάλος—300 περίπου εἰς ἀναλογίαν 7.000—θὰ ἀποφευχθοῦν. Τὸ θέμα ἀξιζει νὰ τὸ προσέξουν οἱ ἀρμόδιοι.

Γεννάδειος Βιβλιοθήκη.—Ἐπισημειώθη ἡ ἐπισκέψῃ τῆς Γεννάδειου Βιβλιοθήκης, δὲν ἔμπορεῖ παρὰ νὰ ἔμεινε ἀπολύτως ἱκανοποιημένος. Τὰ πολυτίμα βιβλία τῆς παρέχονται στοὺς ἐπισκέπτας τῆς κατὰ τρόπο δημοφ. καὶ ὑποδειγματικῶς. Ἀποτελεῖ πραγματικὰ ἕνα δείγμα πολιτισμοῦ στὴ γῆρα μας. Μία μονάχα ἀπαίτησι φαίνεται νὰ δηλώσῃ στὸν ἐπισκέπτη τῆς. Νὰ φέρται πρὸς αὐτὴν μὲ τὸν ἴδιον πολιτισμένον τρόπο. Καὶ νομίζομε πὼς τὸ ἐπιτυγχάνει.

Ἰατρικὴ Σχολή.—Εὐχάριστη ἐκπληξὴ παρουσιάσας στοὺς φοιτητὰς τῆς τὸ νέον σύστημα τῶν τμηματικῶν ἐξετάσεων. Οἱ φοιτητὰι προσέρχονται μὲ τὸ βιβλιόριόν τους πρὸς ἐξέτασιν καὶ βαθμολογοῦνται ἐπ' αὐτοῦ ἀμέσως. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον γνωρίζουν ἀμέσως τὰ ἀποτελέσματα καὶ δὲν παρατηρεῖται τὸ δυσάρεστο φαινόμενο νὰ ἐρχεται ἡ ἐπομένη περίοδος ἐξετάσεων χωρὶς νὰ ἔχουν ἐκδοθῇ τὰ ἀποτελέσματα τῆς προηγουμένης. Ἀλλὰ ἀκόμη καὶ «λάθη» ἐκ τῆς ἀντιγραφῆς τῶν βαθμῶν θὰ ἀποφεύγονται καὶ ἀνεπιθύμητες «πίεσεις» θὰ καταργηθοῦν. Ἄν τὰ πλεονεκτήματα ὑπερισχύουσιν καὶ τὸ σύστημα ἀποδειχθῇ πρακτικὸ καὶ ἐξυπηρετικὸ γιὰ τοὺς κ.κ. καθηγητὰς καὶ φοιτητὰς, δὲν θὰ ἀποκλείεται ἀσφαλῶς ἡ ἐφαρμογὴ του καὶ ἀπὸ τῆς ἄλλης Σχολῆς.

Φιλοσοφικὴ Σχολή.—Νὰ καὶ κάτι ἄλλο καινούργιον. Ὁ τρόπος τῆς διεξαγωγῆς τῶν ἐξετάσεων τῆς περιόδου Ἰανουαρίου ἦταν θαυμάσιος. Ἀπὸ τὸ Δεκέμβριον ἤδη εἶχαν ὀρισθῇ ὡς

ἡμέραι τῶν ἐξετάσεων, ἡ περίοδος 8-20 Ἰανουαρίου. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ εἶχαν διακοπῇ αἱ παραδόσεις—πλὴν τοῦ Α' ἔτους φυσικὰ—ὥστε νὰ μὴ δημιουργοῦνται κενὰ εἰς τοὺς διδόντας ἐξετάσεις καὶ οἱ φοιτητὰι ἀπερίσπαστοι μελετοῦσαν, γνωρίζοντας ἀπὸ πολλὰς μέρας πρὶν τὴν ἀκριβῆ ἡμερομηνία καὶ ὥρα τῶν ἐξετάσεων τους. Τὸ μέτρον πάλυχε ἀπόλυτα. Τουλάχιστον αὐτὸ βεβαίως ἡ πλήρης ἱκανοποίησις τῶν κ. κ. καθηγητῶν καὶ φοιτητῶν. Ἀπίστευτο; Κι' ὅμως ἀληθινὸν! Λίγη καλὴ θέλησις καὶ τὰ πάντα τακτοποιοῦνται.

Ἀλλὰ καὶ τὰ φοιτητικὰ σπουδαστήρια τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς, πού λειτουργοῦσαν καὶ παλαιότερα, λειτουργοῦν τώρα πὸ τακτικὰ τόσο τὰ πρωινὰ, ὅσο καὶ τὰ ἀπογεύματα. Ἐμπορεῖ νὰ μὴν ἐξασφαλίζουσιν ὅλους τοὺς δρους μελέτης, δεδομένου ὅτι ἐντὸς αὐτῶν ὑπάρχουσιν καὶ γραφεῖα καθηγητῶν, τηλέφωνα, ἐπισκέψεις κλπ. Πάντως εἶναι μιὰ δωσώδηποτε σημαντικὴ καλὴ ἀρχή, πού ἐξυπηρετεῖ τὸ φοιτητὴ καὶ πραγματοποιεῖ τὸ σκοπὸ τοῦ σπουδαστηρίου.

Φοιτητικὴ Χορωδία.—Καὶ ἄλλες φορὲς δόθηκε εὐκαιρία νὰ ἐπαινέσωμε τὴν προσπάθειαν τοῦ Μουσικοῦ Τμήματος τῆς Πανεπιστημιακῆς Λέσχης. Οἱ ἐμφανίσεις του εἶναι πραγματικὰ μιὰ ἐπιμελημένη καλλιτεχνικὴ προσφορά. Ἡ συναυλία πού δόθηκε τελευταία στὴν αἴθουσα τοῦ Πανασσαοῦ, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ κ. Κ. Χαλαραμπῆ, περιελάμβανε ἔργα κλασσικῆς θρησκευτικῆς μουσικῆς γιὰ μικτὴ χορωδία καὶ ὀρχήστρα. Ἀκούσαμε ἀπὸ τὸ Ὁρατόριον τῶν Χριστουγέννων τὴν «Simfonia Pastorale» καὶ τὸ «Κοιμήσου» τοῦ J. S. Bach, τὸ «Ὁ σὺ πού φέρνεις», «Τὴν ἡμέρα τοῦ ἐρχομοῦ σου» καὶ «Αὐτοὶ πού σὸ σκότος βάδιζαν» τοῦ G. F. Händel Ἐπίσης κομμάτια τῶν L. v. Beethoven, Durant, Corelli, Gounod, Gluck καὶ Wagner.

Δόθηκε ἔτσι ἡ εὐκαιρία νὰ ζήσωμε λίγη ὥρα μὲ τοὺς «Μεγάλους Δημιουργοὺς» κοντὰ στίς αἰώνιες πηγὰς ἐμπνεύσεως πού τοὺς χάρισαν τὸ μεγαλεῖο.

Ο ΕΝΤΕΤΑΛΜΕΝΟΣ

Ο Κόσμος τῶν Γραμμάτων

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Δ η μ. Α. Φιλαρέτου, Γυμνασιάρχου-Μαθηματικοῦ. «Τὰ θεμέλια τῆς Κοσμοθεωρίας». Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός», Ἀθήναι 1953.

Τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ κ. Δ. Φιλαρέτου, γνωστοῦ ἤδη ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἐκ τῆς ἀρμογραφίας του εἰς τὰς «Ἀκτίνας» παρουσιάζει ὄντως μίαν ἰδιαιτέραν πρωτοτυπίαν καὶ λόγῳ τοῦ θέματος τὸ ὁποῖον ἐξετάζει, εἶναι, κατ' ὅσον γνωρίζομεν, μοναδικὸν εἰς τὸ εἶδος του, τοῦλάχιστον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν. Εἶναι δὲ ὄντως σοδαρὸν τὸ ζήτημα τὸ ὁποῖον ἀναπτύσσει, διότι σχετίζεται μὲ περιοχὰς τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότητος ποῦ συνδέουν τὸ ἐκκλιότερον πρόσκαιρον καὶ παροδικὸν μὲ τὸ ἀναλλοίωτον καὶ μόνιμον καὶ αἰώνιον.

Τὸ πρόβλημα τῆς δημιουργίας μᾶς κοσμοθεωρίας ἦτο πράγματι φλέγον καὶ βαρυσήμαντον διὰ τὸν ἄνθρωπον τοῦ μεσοκλέμου, πολὺ δὲ περισσότερο ἀποτελεῖ τοῦτο πρωταρχικὸν θέμα διὰ τὸν σημερινόν. Διότι ἀνεξαρτήτως τοῦ τί ἔκαμνεν ὁ διανοητὴς τοῦ 19ου ἢ καὶ τοῦ 18ου αἰῶνος, εἶναι γεγονός ἀναμφισβήτητον ὅτι εἰς τὸ μέσον τοῦ 20ου αἰῶνος ἀποτελεῖ αἷτημα βασικὸν καὶ θεμελιώδες διὰ τὸν καθὲς ἄνθρωπον, τὸν σπουδάζοντα ἀκόμη, ἀλλὰ καὶ τὸν ὄριμον, τὸν μαθητὴν καὶ τὸν ἐργαζόμενον, ἀλλὰ καὶ προχωρημένον εἰς τὴν ηλικίαν, ὁ ὁποῖος ἐξῆσεν ἀρκετὰ μέσα εἰς τὴν πνοὴν ποῦ ὁ περασμένος αἰὼν ἐκληροδότησεν εἰς τὸν σημερινόν. Καὶ ἀκριβῶς τώρα, ὁπότε γίνεται ἡ ἀναζημιουργία ἡ πνευματικὴ, ἔχει ἀνάγκην ὁ ἄνθρωπος νὰ ἔχη ὀρισμέναν κριτήρια διὰ νὰ δημιουργήσῃ τὴν κοσμοθεωρίαν του, τὴν ἑαῖ καὶ ὀρθῶς κατενούουσαν αὐτόν. Εἶναι δὲ ἀκριβῶς, ἐκεῖνη ἡ κοσμοθεωρία ἡ ποῖα δὲν ἀποτελεῖ παραμῦθον, ἀλλ' ὅπως συχνὰ ἐπαναλαμβάνει εἰς τὸ βιβλίον του ὁ σ., περιγράφει τὴν πραγματικότητά ἡ ποῖα δὲν συγκροτεῖται, ὅστε εἶναι δυνατόν νὰ συγκροτεῖται μὲ κριμῖαν ἀληθείαν. Διότι στηρίζεται ἐπάνω εἰς: ὅτι ἀπ' εὐθείας μᾶς «διηγείται» ἡ πραγματικότης.

Ἡ κοσμοθεωρία ἔχει ἀνάγκην καλῆς θεμελιώσεως καὶ κατ' ἀκολουθίαν αὐστηρᾶς κριτικῆς τῶν πρώτων ἀρχῶν ἐπὶ τῶν ὁποῖων στηρίζεται τὸ οικοδόμημά της. Δὲν πρέπει νὰ βιοῖζεται εἰς φιλοσοφικὰ περὶληγήματα ὅστε εἰς ἀπειθαρχήτους φαντασιοπληξίας. Πρέπει, ὅπως γράφει εἰς τὴν εἰσαγωγὴν ὁ κ. Φιλαρέτος «προκειμένου νὰ συνθέσῃ κανεὶς Κοσμοθεωρίαν, νὰ βάλῃ γιὰ θεμέλια ὅτι ἐξηκριβωμένο ἔχει, νὰ παρουσιάσῃ ἡ ἐπιστήμη». Ἀλλὰ θὰ συνεχίσῃ ὁμοῦς ἀκόμη περικύρως «Ἀπὸ ἐκεῖ ποῦ σταναίτῃ τὸ ἐπιστημονικὸς ἐξηκριβωμένο, δικαιούται ἡ φιλοσοφικὴ πητῆς νὰ συνεχίσῃ τὴν οικοδόμησιν, ὑπὸ δύο

δρους. Πρῶτον, ἀφοῦ δηλώσῃ ὅτι οικοδομεῖ μὲ πέτρες, ποῦ παίρνει ἀπὸ τὸ φιλοσοφικὸν στοχασμὸ καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη, ἀπὸ τὴν παρατήρησιν καὶ ἀπὸ τὸ πείραμα. Καὶ δεῦτερον, ἀφοῦ βεβαιώσῃ ὅτι οἱ φιλοσοφικῆς αὐτῆς ἐπινοήσεις, χωρὶς νὰ περιέχουν ἀντιφάσεις, δίδουν πληρεστέρα ἐξήγησιν στὰ κοσμοθεωρητικὰ προβλήματα».

Καὶ πράγματι, εἰς τὸ πρῶτον μέρος τοῦ βιβλίου του, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ σ. ἐξετάζει «τὰ ἐφόδια τοῦ ἐρευνήτου» ὑπεβίβλει εἰς αὐστηρὰν κριτικὴν τὰς θεμελιώδεις ἐκεῖνας προτάσεις τὰς ὁποίας ὁ καθὲς φιλόσοφος — καὶ σιωπηρῶς ὁ καθὲς σκεπτόμενος καὶ ἀνησυχῶν ἄνθρωπος — βάζει ὡς ἀρχὰς καὶ ἐπάνω εἰς τὰς ὁποίας κτίζει τὸ φιλοσοφικὸν του σύστημα, τὴν κοσμοθεωρίαν καὶ κατὰ συνέπειαν καὶ τὴν ζωὴν του ὁλόκληρον. Πρέπει δὲ νὰ διολογηθῇ ὅτι εἰς τὸ μέρος τοῦτο, τὸ ὁποῖον κατ' ἀνάγκην εἶναι δύσκολον, ὁ σ. ἐπιτυχάνει νὰ ἀπλοποιήσῃ τὰ θέματα εἰς ἀρκετὸν βαθμὸν. Καὶ τοῦτο χωρὶς καθόλου νὰ μειωθῇ ἡ ἀξία τῆς συλλογιστικῆς του ἰκανότητος. Εἰς τοῦτο δὲ τὸν βοηθεῖ καὶ ἀκριβολόγος, ὅσον καὶ ἀντικειμενικῆς ἐρευνῆς ὄλων ἐκείνων τῶν εἰδῶν τῶν ἐφοδίων καὶ τῶν δεδομένων τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῖ ὁ βαθὺς στοχαστής, ὁ ὁποῖος θέλει νὰ εἶναι πάντοτε εἰς ἐπαφὴν μὲ τὴν πραγματικότητα καὶ νὰ συνθέτῃ τὴν κοσμοθεωρίαν του μὲ ὅτι, τοῦ διηγείται ἡ ἀντικειμενικὴ πραγματικότης. Εἰς τοῦτο δὲ τὸν βοηθεῖ ἀναμφισβητήτως καὶ ἡ μαθηματικὴ του ιδιότης καὶ μακρὰ πείρα. Παρουσιάζει τὰ εἶδη τῶν νόμων καὶ τὴν ἀξίαν αὐτῶν, ἰδιαιτέρως δὲ τῶν νόμων τῆς νοήσεως οἱ ὁποῖοι καὶ βοηθεῖν τὰ μέγιστα διὰ νὰ οικοδομηθῇ ἕνα ὄντως στερεὸν καὶ λογικὸς συμπαγὲς κοσμοθεωρητικὸν οικοδόμημα Ὁ σ. συμπεραίνει ὅτι «μᾶς φθάνει ὅτι ὑπάρχει ὁ κόσμος αὐτός ὁ διάφορος τοῦ υποκειμενικοῦ». Διότι «στὴν σταθερότητα τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου ἡμποροῦμε νὰ στηριχθῶμεν, γιὰ νὰ συνθέσωμε τὰ θεμέλια τῆς κοσμοθεωρίας».

Ὁποῖος διαβάσει μὲ προσοχὴν τὸ πρῶτον μέρος, δέχεται ὡς κάτι τὸ στοχειωδῶς φυσικὸν καὶ λογικὸν ὅτι περὶ «ἀντικειμενικοῦ κόσμου» ἀναπτύσσει εἰς τὸ δεῦτερον μέρος τοῦ ἔργου του. Διότι βλέπει πόσον παραλογοὶ καὶ λογικῶς καὶ γνωσιολογικῶς ἀσύστατοι εἶναι αἱ θέσεις τῶν ὀλιστῶν καὶ τῶν ἄλλων κατὰσκευαστῶν φιλοσοφικῶν καὶ κοσμοθεωρητικῶν συστημάτων, πόσον πλανῶνται ὅσοι δὲν δέχονται «ὑπὲρ λόγον» ἢ «πρὸς λόγον» ἀληθείας, αἱ ὁποῖαι εἰς τὸν βαθὺν μελετητὴν τοῦ ὀλικῶ ὀυπαντος, ἀλλὰ καὶ τοῦ κόσμου τοῦ πύματος, παρὸς αἴζονται ἀνά πάσαν στιγμὴν. Ἰπάρχουν, τονίζει, ὑπὲρ λόγον φυσικαὶ ἀλήθειαι ὅπως ὑπάρχουν καὶ ὑπὲρ λόγον πνευματικαὶ ἀλήθειαι. Εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν σχετικῶν μὲ τὸ ζήτημα τοῦτο ὁ κ. Φ. ἐπιμένει πολὺ καὶ

παρουσιάζει ὄντως πειστήρια τοιαῦτα ὥστε καὶ ὁ πλέον δύσκολος συζητητὴς νὰ καταθέτῃ τὰ ὅπλα. Ἡ ἐν συνεχείᾳ δὲ ἐξέτασις τοῦ ζητήματος τῆς ὑπάρξεως ἀνάγκης, ἀβίου καὶ προσωπικοῦ ὄντος, ἀκολούθως τῆς περὶ καὶ τῆς σκοπιμότητος ἐν τῇ φύσει, καὶ ἰδίᾳ τῶν ἐμβίων ὄντων, γίνεται κατὰ τρόπον ἐπιτυχή καὶ βλέπει ὁ ἀναγνώστης πόσον ἡ χριστιανικὴ κοσμοθεωρία—ἡ ὁποία ἀποδεικνύεται ἐξαιρετικὰ ἐπιτυχῆς καὶ ὡς βιοθεωρία διὰ μέσου δύο χιλιᾶδων αἰῶνων—ὑπερῆκει κάθε ἄλλω, καθαρῶς ἀνθρωπίνου κατασκευάσματος, καὶ πόσον ὑπέροχος καὶ λογικῶς θεμελιωμένη παρουσίαίξεται αὕτη. Καὶ ἐμφανίζεται ὡς τοιαύτη διότι περιέχει ὅτι ἀκριβῶς «βιγηθῆται» ἢ πραγματικῶς καὶ ἡ ζωῆ, ἡ ζωὴ ἢ συνδέουσα τὸ ἀεὶ παρὸν καὶ διαρκῶς φθῶγον μὲ τὸ αἰώνιον καὶ ἀναλλοίωτον.

Νὰ τονώσωμιν τὴν ἀξίαν τῆς προσπαθείας καὶ τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν τὴν ὁποίαν θὰ ἀσκήσῃ ἀναμφιβόλως τὸ ἔργον τοῦτο μεταξὺ τῶν ἀναγνωστῶν καὶ τῆς ἐλληνικῆς γενικώτερον διανοήσεως; Τὸ θεωροῦμεν περὶ τὸν. Διότι εἶναι αὐτονόητον καὶ αὐταπόδεικτον. Ἐκείνο μόνον τὸ ὁποῖον ἄς ἐπιτραπῇ νὰ τονισθῇ εἶναι τοῦτο: «Ὅτι καὶ ἕνας ἀκόμη ἐκ τῶν λειτουργῶν τῆς Παιδείας ἀσχολεῖται μὲ θέματα τοιαύτης σημασίας καὶ προσφέρει ὄντως ἀνεκτιμήτους ὠφελείας εἰς τὸ ἔσκαθάρματα ἐθνῶν καὶ ἀντιλήψεων καὶ ἀπόψεων, ὥστε νὰ ἀνοίγεται ἐλευθέρως ὁ δρόμος εἰς τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ βιοτιοῦς πολιτισμοῦ.

Δ. Κ.

*
Ἄ ρ. Α. Ἄ σ π ι ὶ ὠ τ η, Ψυχιάτρου: «Ὁ Ὁ ε φ η ὅ ρ ο ς καὶ ἡ θ ρ η σ κ ε υ τ ι κ ῆ ζ ω ῆ», ἔκδοσις δι' ἄρθ. θ εἰς τὴν σειρὰν «Ψυχολογία καὶ Ζωὴ» τοῦ Ἰνστιτούτου Ἰατρικῆς Ψυχολογίας καὶ Ψυχικῆς Ὑγιεινῆς.

Ἐστὶ ἀπὸ τὴν πικρὰν πεῖραν ποῦ ἄφησε τὸ πρῶτον ἡμῖσι τοῦ αἰῶνος μας ὁμοιογενεῖται πλέον ἀπὸ ὅλας τὰς πλεουσῆς ὅτι ἡ θρησκεία καλεῖται ἤδη νὰ παίξῃ ἕνα σημαντικώτατον ρόλον εἰς τὴν συγκρότησιν τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου καὶ εἰς τὴν δημιουργίαν ἐνὸς σταθεροῦ καὶ ἀνωτέρου πολιτισμοῦ. Ἡ ὁμολογία αὕτη λαμβάνει καθημερινῶς καὶ συνεχῶς περισσότεραν ἔκτασιν κατόπιν μάλιστα τῆς καταρρέσεως πάσης ἀντιχριστιανικῆς προπαγάνδας, ἡ ὁποία μὲ σύστημα ἐξεπορεύθη ἐπὶ ἀρχαῖς δεκαετίας ἀπὸ διαφόρους κατεθύνσεις. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι καλοῦνται νὰ ἔλθουν εἰς μίαν νέαν προσωπικὴν ἐπαφὴν μὲ τὴν θρησκείαν, νὰ ἀναθεωρήσουν τὰς ἀρχὰς τῆς ζωῆς των φωτιζόμενοι ἀπὸ αὐτὴν καὶ νὰ προχωρήσουν ἐν ὁλομαζῇ ἀδελφωμένοι διὰ μίαν νέαν ζωὴν, διὰ μίαν «καινούργιαν ἡμέραν». Ἄλλ' ἂν τὸ αἴτημα τοῦτο ἐνδιαφέρῃ ὅλους τοὺς σημερινούς ἀνθρώπους, ἀφορᾷ κατὰ ἕνα ὅλος ἰδιόζωντα τρόπον εἰς τοὺς σημερινούς νέους, εἰς τὴν ἐπερχομένην αὐριανὴν γενεάν. Ἡ συνάντησις τῆς νεότητος μὲ τὴν θρησκείαν καὶ τὴν πίστιν προσλαμβάνει εἰς τὰς ἡμέρας μας δραματικὸν χαρακτῆρα, διότι ἀπὸ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς συναντήσεως αὐτῆς θὰ ἐξαρτηθῇ ἡ περαιτέρω πορεία τοῦ πολιτισμοῦ μας. Δὲν πρόκειται πλέον διὰ

τὴν ἐκ παραδόσεως συνάντησιν τοῦ νέου μὲ τὴν θρησκείαν, κατὰ ἕνα τρόπον ποῦ ἀπέβλεπε κυρίως εἰς ἕνα τύπον καὶ μίαν συντήρησιν. Σήμερον εἶναι ἀνάγκη ἡ συνάντησις τοῦ νέου μὲ τὴν θρησκείαν νὰ ἀποτελέσῃ μίαν δόνησιν ἐσωτερικὴν καὶ μίαν ἀνησυχίαν ἀπὸ τὴν ὁποίαν θὰ ἀναβλαστῆσῃ ἡ ἐμπρακτος καθημερινὴ ζωὴ καὶ ἡ ἀληθινὴ δημιουργία. Ἐκτός τούτου ἀπὸ τὰς πρώτας τοῦ ἀναζητήσεως ὁ νεαρός ἐφηβὸς πρέπει νὰ συνδεθῇ κατὰ τρόπον ὁμαλὸν καὶ ἐλευθέρων μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ—δημιουργοῦ ὅλου τοῦ σύμπαντος, καὶ ἐδῶ ἐγκεῖται τὸ μέγα ἔργον τῆς ἀγωγῆς ὑπὸ τὴν εὐρείαν τῆς ἔννοιαν.

Πολύτιμον κατὰ ταῦτα βοήθημα διὰ κάθε σχετικὴν προσπάθειαν ἀγωγῆς ἀποτελεῖ τὸ ἔργον «Ὁ ἐφηβὸς καὶ ἡ θρησκευτικὴ ζωὴ» Ἐδόθη πολλὰκις ἡ εὐκαιρία νὰ γίνῃ λόγος δι' ὅλας τὰς ἐργασίας τῆς σειρᾶς τοῦ Ἰνστιτούτου καὶ πόσον διὰ τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν μελετῶνται τὰ προβλήματα τῆς ἐφηβικῆς ψυχολογίας ὑπὸ τὸ πρῶτον τῶν νεωτέρων κατεθύνσεων τῆς ψυχικῆς ὑγιεινῆς. Σήμερον ὁμως πρέπει νὰ τονισθῇ ἰδιαίτερος ἡ ἀξία τοῦ βιβλίου διὰ τὸ τόσον λεπτόν θέμα τῆς θρησκευτικῆς προσαρμογῆς τοῦ νέου.

Δυστυχῶς δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν παρούσαν στήλην ὁ ἀπαιτούμενος χώρος διὰ μίαν ἐκτενεστέραν ἀνάλυσιν ὀριζόμενων βασικῶν σημείων τοῦ βιβλίου. Περιοριζόμεθα οὕτω νὰ σημειώσωμεν πόσον ἀνταποκρίνεται ἐπίρκει εἰς τὸν ἀναγνώστην ἡ ἐν προλόγῳ σημείωσις, ὅτι τοῦτο ἀποβλέπει εἰς τὸ νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν σύνθεσιν καὶ τὴν ἐπαφὴν τῆς νεανικῆς ψυχῆς «μὲ τὴν οὐσίαν ἀπὸ τὴν ὁποίαν προέρχεται. μὲ τὸν δημιουργικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον συνετέλεσεν εἰς τὴν ὑπόστασιν τῆς».

Εἰς τέσσαρα κεφάλαια τοῦ βιβλίου ἐξετάζεται ἡ ἐμφάνισις τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς ἐνώπιον τοῦ ἐφήβου καὶ αἱ ὁδοί, αἱ ὁποῖαι ἀνοίγονται ἐνώπιόν του, διὰ νὰ τὸν δηγήσῃ εἰς τὴν κατὰκτησιν τῆς νέας συνειδητῆς ζωῆς τῆς ὀριμότητος, διὰ μέσου τῆς θρησκευτικῆς ἐμπειρίας. Εἰς τὸ πέμπτον καὶ τελευταῖον κεφάλαιον τίθεται τὸ ἀκανθώδες πρόβλημα τῆς θρησκευτικῆς διαπαιδαγωγίσεως τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ προσεχθῇ ὅλος ἰδιαίτερος. Παρὰ τὴν τεραστίαν καὶ ἐνθουσιώδη στροφὴν τῶν νέων μας πρὸς τὴν πίστιν, ἡ πεῖρα μαρτυρεῖ ὅτι οἱ γονεῖς ἰδίως πρέπει νὰ προσέδωκον πολὺ, ἂν θέλωμεν ἡ στροφή αὐτῆ νὰ μὴ μεῖνῃ ἀπλῶς μίᾳ πρόσκαιρῳ ἐνθουσιαστικῇ ἐκδήλωσις ἀλλὰ στερεὸν θεμέλιον πολιτισμοῦ καὶ προόδου.

Ἡ συνέπεια ἡμῶν τῶν μεγαλυτέρων εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς πίστεως, τὴν ἔννοιαν διακηρύττομεν, καὶ ὁ σεβασμὸς τῆς ἐλευθερίας τοῦ νέου εἶναι δύο πόλοι μέσα εἰς τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ κινήται ἀβίαστα τὸ ἐνδιαφέρον μας διὰ τὴν θρησκευτικὴν προσαρμογὴν τῶν νέων μας. Δὲ αὐτὴν τὴν βάσιν θὰ ἔβη κατόπιν ἡ συμβολὴ ἄλλων παραγόντων, καὶ ἰδίως ὁ πολύτιμος κοινωνικὸς θεσμὸς τοῦ Κατηγορητικοῦ Σχολείου, νὰ συμπληρώσῃ τὸ ἔργον καὶ νὰ δηγήσῃ τὸν νέον τελικῶς εἰς τὴν χριστιανικὴν ἐπίγνωσιν καὶ ζωὴν.

Προτοῦ κλείσωμεν τὰς γραμμὰς αὐτὰς ἐπι-

θυμοῦμεν νὰ ὑπογραμμίσωμεν καὶ ἓνα μειονέκτημα τοῦ βιβλίου: ὅτι διὰ νὰ τὸ κρίνῃ ὁ ἀναγνώστης πρέπει νὰ τὸ διαβάσῃ ἐλόκληρον καὶ μέχρι τῆς τελευταίας γραμμῆς. Διαφορετικὰ κινδυνεύει ἢ νὰ ἀδικήσῃ τὴν ἔρευναν καὶ τὸ θέμα ἢ νὰ δηγηθῇ εἰς ἐσφαλμένα συμπεράσματα. Ὅσοι ὁμως ἀσχολοῦνται μὲ τὰ θέματα τῆς ἀγωγῆς εἰς τὴν χεῖράν μας θὰ εὐρυν εἰς τὸ νέον βιβλίον τοῦ Ἰνστιτούτου ἓνα πολὺ χρήσιμον βοήθημα.

* Ἐνα ἀκόμη βιβλίον εἰς τὴν σειράν τῶν ἐκδόσεων τοῦ Ἰνστιτούτου ἐπὶ τῶν ψυχολογικῶν προβλημάτων τοῦ ἀφήβου, ποῦ θὰ κλείσῃ μὲ τὴν ἐργασίαν: «Ὁ ἔφηθος καὶ τὸ γενετήριον ζήτημα». Πρὸ ὅμως τῆς ἐμφανίσεως καὶ αὐτοῦ τοῦ βιβλίου μᾶς ἀναγγέλλεται ἡ ἐκδοσις ἐν μεταφράσει τριῶν ἔργων ξένων ἐπιφανῶν ἐπιστημόνων: τοῦ R. Biot: «Santé Humaine», κατὰ μετάφρασιν τοῦ ἱατροῦ κ. Δ. Χαροκόπου (τὸ ὅποιον μόλις ἐκυκλοφόρησε), τοῦ Guy Jaquin: «Les grandes lignes de la Psychologie de l'enfant» κατὰ μετάφρασιν τῆς δ. Ἐλένης Χ. Ὀλιβιέρη καὶ τοῦ Igor Caruso: «Psychoanalyse und Synthese der Existenz», κατὰ μετάφρασιν τοῦ ἱατροῦ κ. Ἀθ. Καραντώνη.

Τὰ ἀναμένον ἐλα καὶ εὐχόμεθα ἡ τόσον γόνιμος καὶ τιμητικὴ διὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐπιστήμην προσπάθεια τοῦ Ἰνστιτούτου Ἰατρικῆς Ψυχολογίας καὶ Ψυχικῆς Ἑγείσεως νὰ συνεχίζεσθαι πάντοτε μὲ τὸν ἴδιον ἀποδοτικὸν ρυθμὸν.

I. K.

★

* Ἀντωνίου Μ. Ἰσιγόνη, Διευθυντοῦ Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Ρόδου, «Μαθήματα Φιλοσοφίας», Τεῦχος Α', Θεωρία τῆς Γνώσεως—Μεταφυσική, ἔκδοσις Β', διασκευασθεῖσα καὶ ἐπεκταθεῖσα. Ρόδος, 1951.

Εἰς τὴν Β' ἐκδοσὶν τοῦ Α' Τεύχους τῶν Μαθημάτων Φιλοσοφίας, δὴ ὅποια κυρίως προορίζονται διὰ τοὺς σπουδαστὰς τῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν καὶ τῶν ἄλλων Ἀνωτάτων Σχολῶν, ὁ σ. δίδει μὲ πολὺ σαφῆ, περιεκτικὴν καὶ ἀπλῆ ἔκφρασιν μερικὰ μαθήματα ἐπὶ τῶν βασικῶν φιλοσοφικῶν προβλημάτων τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως καὶ τῆς μεταφυσικῆς.

Πολὺ ὀρθῶς, διὰ τὴν εὐχερστεράν κατανόησιν τοῦ προβλήματος τῆς δυνατότητος τῆς γνώσεως καὶ τῶν σχετικῶν πρὸς αὐτὴν θεωριῶν, εἰς τὴν Β' ἐκδοσὶν ὁ σ. μετέθεσε τὸ σχετικὸν κεφάλαιον μετὰ τὰ πραγματευόμενα «Τὴν πηγὴν καὶ τὸ ἀντικείμενον τῆς γνώσεως». Διότι, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ εἰς τὸν πρόλογόν του, πρὸς ὀρθὴν ἐκτίμησιν τῆς ἀξίας τῆς γνώσεως, ὀφείλομεν κατ' ἀρχὴν νὰ γνωρίσωμεν πῶς λειτουργεῖ ἡ ἀνθρωπίνη γνῶσις, ποῖα ὄργανα χρησιμοποιοῖ καὶ τί ἐπιτυγχάνει. Κατόπιν δέ, μετὰ τὴν ἐξέτασιν αὐτῆν, δυνατόμεθα ν' ἀποφανθῶμεν περὶ τῆς δυνατότητος καὶ τῆς ἀξίας τῆς.

Εἰς τὴν ἐκδοσὶν αὐτὴν διαπραγματεύεται ὁ σ. διεξοδικότερον καὶ σχετικὰ κεφάλαια, τὰ ὅποια ἀφοροῦν εἰς τὰς γνώμας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων φιλοσόφων ἐπὶ τῶν διαφόρων φιλοσοφικῶν

προβλημάτων καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴν θέσιν τὴν ὁποῖαν λαμβάνουν ἐπ' αὐτῶν οἱ ἐγκυρότεροι ἀκρόσωποι τῆς συγχρόνου φιλοσοφικῆς σκέψεως.

Εἶναι χαρακτηριστικὸν τοῦ τρόπου κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ σ. διαπραγματεύεται τὰ θέματα τοῦ, ὅτι, παρ' ὄλην τὴν δυσκολίαν καὶ τῶν θεμάτων καὶ τῶν ἐκτιθεμένων νοημάτων, τὸ ἔχει εὐρίθουν αὐτὸ παρουσιάζεται εὐληπτόν καὶ προσιτόν καὶ εἰς αὐτὸν τὸν μὴ εἰδικὸν μὲν ἀναγνώστην, ἀλλ' ἀπλῶς ἔχοντα τὰ στοιχεῖα τῆς γενικῆς μορφῆς.

* Ἐπίσης πολὺ ἐπιτυχῆς εἶναι ἡ εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου προσθήκη σχετικοῦ παραρτήματος, τὸ ὁποῖον πραγματεύεται τὴν γένεσιν καὶ τὴν οὐσίαν τῆς θρησκείας. Εἰς τοῦτο ὁ σ., ἀφοῦ ἐκθέτει τὰς σχετικὰς θεωρίας περὶ τῆς γένεσεως καὶ τῆς οὐσίας τῆς θρησκείας, καταλήγει κατόπιν εἰς τὸ ὀρθὸν συμπέρασμα καὶ εἰς τὴν παράθεσιν τῶν συγχρόνων ἀντιλήψεων. Ἐκεῖ σημειῶναι ὅτι κατὰ τὴν σημερινὴν ἐποχὴν παρατηρήθη ζωηρὰ ἡ στροφὴ πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ ἐξήρθη ἡ σημασία αὐτῆς ὡς φαινόμενον ψυχολογικοῦ, ἱστορικοῦ καὶ πολιτιστικοῦ. Ἀναφέρων δὲ γνώμας ἐπὶ τῆς σχέσεως θρησκείας καὶ ἐπιστήμης, παρατηρεῖ κατόπιν, ὅτι θρησκεία καὶ ἐπιστήμη εἶναι αἱ δύο κλίθεες, τὰς ὁποίας διαθέτομεν διὰ νὰ ἀνοίξωμεν τοὺς θησαυροὺς τοῦ κόσμου.

Μίαν ἐπιφύλαξιν θὰ εἶχεν ἴσως ὁ ἀναγνώστης νὰ διατυπώσῃ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ ἐκτιθέμενα περὶ τοῦ περιεχομένου τῆς θρησκείας. Διότι ἡ θρησκεία δὲν εἶναι μόνον περιεχόμενον ἐσωτερικὸν καὶ ὑποκειμενικόν, ὅπως ἐν σελ. 89 τὴν ὀνομάζει ὁ κ. Ἰσιγόνης, ἀλλὰ εἶναι καὶ μίαν ἀντικειμενικὴν πραγματικότης ἡ ὁποία ἐκτείνεται πολὺ πέραν τοῦ ὑποκειμενικοῦ καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ, μίαν πραγματικότης τοῦλάχιστον ἐξ ἴσου ἀντικειμενικὴ ὅπως καὶ ἡ ὀλικὴ πραγματικότης.

* Ἐπίσης ὁμοίαν τινὰ ἐπιφύλαξιν θὰ εἶχε κανεῖς νὰ διατυπώσῃ καὶ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν προέλευσιν τῆς θρησκείας (σελ. 90). Ἀλλὰ δὲν εἶναι δυνατόν παρὰ ὅλοι νὰ συμφωνήσωμεν μὲ τὸ τελικὸν συμπέρασμα, εἰς τὸ ὁποῖον καταλήγει ὁ σ., ὅτι ἡ θρησκεία ἔχει ἴδιον λόγον υπάρξεως καὶ δὲν πρόκειται νὰ τὴν ἀντικαταστήσῃ ἡ ἐπιστήμη, ὡς ἐφρόνουσιν τινὲς κατὰ τὸν 19^{ον} αἰῶνα. «Ἡ ἐπιστήμη, αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, προσφέρει μῆσα μόνον πρὸς δρᾶσιν, παραμέουσα ἄφωτος ἐπὶ τῶν σκοπῶν. Ἡ θρησκεία τὸναντίον δὲν ἀσχολεῖται μὲ τὰ μῆσα δ' αὐτῶν ὁποῖων θὰ ἐπιτύχωμεν τοὺς σκοποὺς, ἀλλὰ μὲ τὴν ἐκλογὴν αὐτῶν τούτων τῶν σκοπῶν».

Τελειῶν, δὲν θὰ εἶχε κανεῖς παρὰ νὰ εὐχρηθῇ ὅπως ταχέως ἴθ' ἐπὶ τὸ φῶς καὶ τὸ Β' Τεῦχος τῶν Μαθημάτων Φιλοσοφίας τοῦ κ. Ἰσιγόνη, ὡς καὶ τὰ ὑπόλοιπα τεύχη μέχρι τῆς συμπληρώσεως τοῦ ὅλου βιβλίου.

I. I. K.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΕΝΑ ΕΡΓΟ ΣΤΗ ΜΟΝΗ ΑΓΑΘΩΝΟΣ

Πόσες φορές ἀναζητᾷ κανεῖς λίγο καθαρὸν ἀέρα δταν κουρασμένος ἀπὸ τὸν θόρυβον τῶν

πόλεων, τίς σκόνες καὶ τὴν κοσμοσυρροή ποθεῖ μιά ξεκούρασι ἀπὸ τὸν μόχθο καὶ τῆ σκληρῆ βίωσιν! Καὶ ξεφεύγει τὸ ε—ἀ, τὸ κατορθώω— νὰ βρῆ γιὰ λίγο τὴ γαλήνη του μακριὰ ἀπὸ τίς πλουθόρουδες πολιτείας. Μιά τέτοια σωματικὴ ξεκούρασι καὶ πνευματικὴ ἀναφυχὴ χάρισι οὐ μᾶρ τὸ ταπεινὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγαθῶν ἐς χεμῶν ἀνάμοσι οὐ πλοῦσια τοῦ κλάσθηνι πάνω σὸ βυθὸ τῆς Οἰκτρ. Στὰ ριζὰ τοῦ βουνοῦ βρισκεται τὸ μικρὸ χωριουδάκι Ἀμαλῶτα καὶ ἀπ' ἐκεῖ ὅποιος θέλει μπορεί νὰ ἀκολουθήσῃ τίς κορδέλας τοῦ ἀμαξιτοῦ δρόμου καὶ νὰ φθάσῃ σὴ Μονή.

Ββαίσι, ὅποιος δὲν γνωρῖσι τὴν κοσμογονία ποῦ οὐντελεῖται πάνω καὶ στήν ἐρημιά, μέσα σὸ καταπρόσινο τῆς ὀργιώδους βλαστήσως, θὰ περιμέσῃ ἴσως νὰ συναντήσῃ αὐστηρῆς μ ρ φῆς ἠλιμέων μοναχῶν περὶ ἐζήλῃσαν τὴ μοαξιά γιὰ νὰρθουν πλησιέστερα πρὸς τὸν Θεὸ γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς τρυς. Καὶ θάσῃ κάθε δίκη σὸ προσκυνητῆς μας αὐτῶς Γαίσι, γνωρῖζοντας τίς κατὰ τὰ ἄλλα φιλέσῃ ἐς μονῆς τῆς πατρίδος μας τὸ ἴδ. ο πρᾶγμα θὰ εἶχε ἀντιληφθῆ.

Ἄλλὰ πόσο δὲ θὲ πιστιῶν τὰ μάτια του, δταν, διαβχίνοντας τὸν περίβολο τοῦ μοναστηριοῦ, βρεθῆ ἐξαφν ἐμπρὸς οὐ κείνο τὸ ζωντανὸ μελίσσι τῶν ὀρθότῃ ἀγροτοπαίδων ποῦ ἤλθαν ἐξῶ γιὰ νὰ μορφωθῶν. Ἐπειτα, σὸν περᾶσι ἢ πρώτη ἐκπληξίς, θὰ μάθῃ οτι ἢ σχολή τῶν ἀγροτοπαίδων ποῦ ἔχει ἴδρυσῆ ἐξῶ ἐπᾶν χωρὶς στίς ἄκοιες προσπάθειες καὶ τὴν βαθεῖα ἴσσι τοῦ ἡγουμένου, ἀποτελεῖ ἕνα πρωτότυπο ἴδρυμα πνευματικῆς τονώσως καὶ γνωργικῆς κατεσκευῆς τῶν παιδιῶν τῆς ἡπαθρου. Τελυτατα μάλιστα γίνεταὶ καὶ προσπάθεια νὰ μάθουν τὰ παιδιὰ στοιχειώδεις γνώσεις ἐυλοουργικῆς καὶ εἰκαστικῆς· ἔτσι θὰ εἶσι σὲ θέσι, δ'αν ὕστερᾶ ἀπὸ ἕξ χρόνια ἀποφοιτήσουν τῆς σχολῆς, νὰ μποροῦν νὰ ἐπιδιοθώσουν μὲ μικρὴ βλάβη τοῦ σπιτιοῦ τους ἢ νὰ κατασκευάσουν τὸν ὀρνιθῶνα τρυς κλπ.

Στὴν ὄλη προσπάθεια ποῦ γίνεται σ' αὐτὸ τὸ μοναστήρι γάρνι τῆς κατὰ Χριστὸν μορφώσως τῶν ἀροτοπαίδων καὶ τοῦ ἐπαγγελματικῶν των προσανατολισμοῦ, θὰ ἦταν μεγάλη παράλειψις εἰν δὲν λέγομε καὶ δυὸ λόγια γιὰ τίς συνεισῆς καὶ ἄκοιες προσπάθειες ποῦ καταβάλλει ὁ Διευθυντῆς τοῦ σχολῆς.

Χίρις στὸν ἐπ'στημονικὸ του καταρτισμὸ διαχετεύει στὰ ἀροτοπαιδιὰ οτι θὰ τοῦς εἶναι χρήσιμο καὶ ἀπαραίτητο ἐφόδιο γιὰ τὴν ἐπαγ-

γελματικὴ τους σταδιοδρομία μέσα σὸ χωριὸ. Χάρις δὲ εἰς τὴν βαθεῖα καὶ σθερῆ του ἀφοσίωσι πρὸς τὸν Σωτήρα Χριστὸ ἐνσυναλαξεί στις ἄριες ψυχῆς τὸ ἄβολον γὰ τῆς πίστωσης μας.

ἔτσι μπορεί νὰ πῆ κανεῖς οτι ὁ ἀδριανὸς ἀπόφοιτος τῆς γεωγοτρικῆς σχολῆς μονῆς Ἁγαθῶν θὰ εἶναι διπλᾶ κερδοσμένος κατὰ τὴν ἐπιστορῆν του σὸ χωριὸ. Οἱ γνώσεις του οἱ γνωργικῆς θὰ τὸν ἀναδείξουν ἕνα καλὸν γνωργό, τὸν πρῶτο τοῦ χωριοῦ Ὁ πνευματικὸς του εἶς ἄλλου προσανατολισμὸς θὰ τὸν προφυλάξῃ ἀπὸ τίς κακοτοπιῆς τῆς χωρὶς Χριστὸν ζωῆς.

Θὰ θέλαμε νὰ σημειώσωμε καὶ τὴν πλεονεκτητικὴ θέσι ἀπὸ ἀπόψεως τοποθεσίας τῆς σχολῆς. Καὶ ὄχι μόνο οτι ἀφορᾶ τὸ κλίμα γιὰ τὴν τὴν υγιαία καὶ εὐεξία τῶν μαθητῶν τῆς σχολῆς. Αὐτὸ εἶναι ἐξω πάσης ἀφιδόλιος. Ἐκεῖνο περὶ θέλαμε νὰ ποῦμε εἶναι οτι ἢ θέσις τῆς σχολῆς θυμῆσι τὸ ἴδιο ἀριεθὸς περιβάλ. ον τοῦ χωριοῦ, τοῦ χωριοῦ ποῦ θὲ πρέσῃ ἐπωσθίπεισι εἰ μαθεται, νὰ μὴν ἐξαχάζουν ἄλλὰ νὰ ἐπιστῆφουν ἀμέσως μετὰ τῆ ἀποστῆσιν τους γιὰ νὰ ἀσχοληθῶν μὲ τὴν ἀγορτικὴ ζωῆ.

Γιὰ τὴν τεχνικὴ ὀργάνωσι τῆς σχολῆς θὰ εἶχαμε νὰ ποῦμε οτι αὐτὴ δὲν ὀστερεῖ καθόλου ἀπὸ ἐνεργη ἄλλων σχολείων τοῦ εἶδους αὐτοῦ. Ἐπᾶρχει φυτῶριο ἐνεργυλίσιων, ἕνας μικρὸς ἀμπλων καὶ αἱ ἀπαραίτητοι λοιπαὶ ἐγκαταστάσεις γιὰ τὴν αὐτοπρῶσιμο πρακτικὴ ἀσκησι τῶν παιδιῶν ὑπὸ τὴν ἐπ'θεσις: πάντα τοῦ Διευθυντοῦ.

Πολὺ καλῆ ἐντύπωσι προναλεῖν στὸν ἐπισπῆτη καὶ εἰ κυφῆρας ἐκ ρεφῆς μελισσῶν τοποθετημένας μὲ ταξὶ ἀμφιθεατρικὰ οὐ ἔδαφος κεκλιμένα.

Ἡ σχολὴ διατηρεῖ ἀκόμη περισσότερῶνα, ὀρνιθῶνα μὲ ἐκκολαπτικὴ μηχανή, πάπες, κονικλῶνα καὶ μερικὰ μεγάλα ζῶα τὰ ὀποτα περιεισθῆναι, ἐκτρέφουν καὶ πειραματίζονται εἰ μαθηταί.

Ἡ κοίτων ἐξαοφαλίζει ἀνετη διαμονῆ καὶ πληροῦ ἔδους τοῦς κανόνες τῆς υγιαίνῃ. Τὸ ἐστιατόριο ἐπίσης πολὺ κοθαρὸ δείχνει οτι μέσα ἐκεῖ σιτίζονται παιδιὰ πολιτισμένα. Ὅλα εἶναι καλῶσεβῆ καὶ μὲ τάξι.

Εἶναι ἀλγῆσι οτι ἢ σχολή—βρίσεται τῶρα σὸ δειτερο χρόνο τῆς λειτουργίος τῆς—ἀντιμετωπίζει ἀνόμη ἀρκιτῆς δ'ονολίος καὶ προβλήματα. Μία μὲ ὄμοις δυσκολία καὶ ἕνα ἕνα πρόβλημα θὰ λυθῶν, γιὰτι αὐτὸ τὸ ἔργο δὲν εἶναι ἕνα τυχαὸ ἀνθρώπινο ἔργο.

ΚΩΝ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ

Περὶοδικὸν «Ἀκτινες», ὀργανον τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσως Ἐπιστημόνων» — Ἐκδ. Χριστ. Ἐνώσ. «Ἀκτινες». Γραφεῖα: ἔδξς Καρῶσι 14, Ἀθῆναι (1) Τηλ. 35-023 — Θεσσαλονικῆς: Ἁγ. Σοφίας 38. — Πειραιῶς: Φίλωνος 34α. — Ἐπῶσθνος: Δ. Γ. Σταμάτης, κατοικία Φαειῆρου 39α, Ἀθῆναι (1). — Ἐτησίᾳ συνδρομὴ δρχ. 25.000, ἐξωτερικὸ δολλ. 3. — Πρῶσι. τυπογραφίει: Δ. Παπακωνσταντινοῦ, Μαυρομιχάλη 176. — Χειρῶγραφα, δημοσιεύματα ἢ μῆ, δὲν ἐπιστρέφονται.